

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přirodovědecká fakulta
Katedra rozvojových studií

Mgr. Jana Štrichelová

SLOVENSKÁ MENŠINA V SRBSKU

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš FŇUKAL, Ph.D.

Olomouc 2011

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a len s použitím citovaných literárnych prameňov.

V Olomouci 5.5.2011

podpis autora

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Rozvojových studií

Školní rok: 2008/09

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

student

Jana ŠTRICHELOVÁ

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Slovenská menšina v Srbsku

Slovak minority in Serbia

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce je komplexní charakteristika vývoje a dnešního stavu slovenské národnostní menšiny v Srbsku se zaměřením na oblast Vojvodiny. Při terénním výzkumu (předběžně ve vesnici Kovačica) se autorka zaměří na míru asimilace a perspektivy rozvoje menšiny.

1. Úvod
2. Cíle práce
3. Kritický přehled literatury, metodika práce
4. Slováci v Srbsku
 - a. původ, historie osídlení
 - b. vývoj počtu a rozmístění
 - c. právní, společenské a ekonomické postavení
 - d. perspektivy
5. Shrnutí (v angličtině)
6. Seznam literatury, případné přílohy

Diplomová práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách: vytvoření výběrové bibliografie k tématu a upřesnění struktury práce (únor 2009), rešerše literárních pramenů (červen 2009), analytická část práce (léto 2009), zpracování výsledků (podzim a zima 2009), formulace závěrů (únor 2010), zpracování textu práce a graf. příloh, odevzdání DP (květen 2010).

Rozsah grafických prací: text a ilustrační mapy, grafy, tabulky podle potřeby

Rozsah průvodní zprávy: 20 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

- Jakešová, Elena: *Krajanía, Slováci v zahraničí : Súpis literatúry o dejinách a živote krajanov, Slovákov v zahraničí za roky 1946-1966*. Bratislava : Univerzitná knižnica, 1967. 96 s.
- Jančovič, Ján: *Z kolísky na dolnú zem*. Martin : Matica Slovenská, 2004. 224 s.
- Nosková, Helena: *O pôvodu Slováků v Čechách*. Praha : Klub slovenskej kultúry, c2001. 254 s.
- Nosková, Helena – Váchová, Jana: *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945-1954)*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR , 2000.
- Sirácky, Ján: *Dlhé hľadanie domova*. Martin : Matica slovenská, 2002. 423 s.
- Svetoň, Ján: *Slováci v europskom zahraničí*. Bratislava : Slov. ak. vied a umení, 1943. 125 s.
- Vaculík, Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno : Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2002. 228 s.
- Vranovský, Pavel a kol. *Slovenskosť v multikultúrnom svete*. Praha : Obec Slovákov v Českej republike, 2001. 115 s.
- Zahradníček, Vladimír, Linková, Marcela: *Krajanská sbírka Knihovny Náprstkova muzea : soupis českých a slovenských krajanských tisků zahraničních a literatury o českém a slovenském vystěhovalectví*. Praha : Národní muzeum - Náprstkovo muzeum, 1994. 4 sv.

Řada sborníků *Slováci v zahraničí* vydávaných Maticí slovenskou v Martině od roku 1971.

Internetové stránky slovenských obcí ve Vojvodině (www.backipetrovac.org.yu, www.petrovec.com, www.kovacica-mesto.org.yu), místní časopisy vydávané slovenskou menšinou (Hlas ľudu, Obzory), knižní produkce místních vydavatelství, apod.

Vedoucí diplomové práce: Miloš Fňukal

Datum zadání diplomové práce: 6. 11. 2008

Termín odevzdání diplomové práce: 15. 5. 2010

vedoucí katedry

vedoucí diplomové práce

Pod'akovanie

Najviac by som na tomto mieste chcela poďakovať vedúcemu mojej práce RNDr. Milošovi Fňukalovi, Ph.D. za jeho cenné pripomienky, trpezlivosť a ochotu pri písaní práce. Ďalej patrí vďaka vojvodinským Slovákom a kolegyni Marei Grinvald za príjemnú spoluprácu. V neposlednom rade ďakujem rodine a kamarátom za psychickú podporu pri písaní.

Obsah

Zoznam použitých skratiek	8
1 Úvod.....	11
2 Ciele práce.....	13
3 Prehľad literatúry	14
4 Historický vývoj slovenskej menšiny v Srbsku (Vojvodine).....	17
4.1 Vojvodina – stručný politicko-geografický prehľad.....	18
4.2 Vývoj slovenského osídlenia vo Vojvodine do 2. svetovej vojny	21
4.2.1 Slovenské osídlenie v oblasti Báčky	27
4.2.2 Slovenské osídlenie v oblasti Srijemu.....	29
4.2.3 Slovenské osídlenie v oblasti Banátu	30
4.3 Vývoj slovenského osídlenia vo Vojvodine od konca 2. svetovej vojny.....	32
4.4 Populačné charakteristiky	35
5 Právne postavenie.....	41
5.1 Parlamentné a komunálne voľby.....	43
5.2 Možnosť používania materského jazyka v úradnom styku.....	44
6 Slovenské cirkevné zbory v Srbsku	46
6.1 Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku	47
7 Slovenské menšinové školstvo vo Vojvodine.....	50
7.1 História slovenského menšinového školstva.....	50
7.2 Súčasný stav slovenského menšinového školstva.....	53
8 Kultúrna činnosť slovenskej menšiny v Srbsku.....	57
8.1 Matica slovenská v Srbsku.....	59
8.2 Súčasný slovenský vojvodinský médiá.....	60
9 Prípadová štúdia – Identita slovenskej menšiny vo Vojvodine	62
9.1 Metodika	62
9.2 Základné informácie o okrese Kovačica	63
9.3 Výskum – výsledky a diskusia.....	64
9.3.1 Základné údaje o cieľovej skupine.....	64
9.3.2 Vnímanie národnej identity.....	65
9.3.3 Slovenský jazyk a komunikácia	69
9.3.4 Súvaha s pôvodnou vlasťou na Slovensku	73
10 Záver	75

11	Summary	77
11	Súhrn	78
12	Literatúra	79
13	Prílohy	85
13.1	Dotazník použitý pri výskume – slovenská verzia.....	85
13.2	Dotazník použitý pri výskume – srbská verzia	88
13.3	Fotografické prílohy	90

Zoznam použitých skratiek

APV	Autonómna Pokrajina Vojvodina
ČSR	Československá republika
DIDA	Divadelné inscenácie dolnozemsých autorov
SEAVC	Slovenská evanjelická augsburského vyznania cirkev v Srbsku
SFRJ	Socialistická federatívna republika Juhoslávia
STV	Slovenská televízia
ÚKVS	Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov

Zoznam obrázkov

Obrázok 1: Oblasti Vojvodiny. North Bačka=Severná Báčka, West Bačka=Západná Báčka, South Bačka=Južná Báčka, North Banat=Severný Banát, Central Banat=Centrálly Banát, South Banat=Južný Banát, Srem=Sriem.	18
Obrázok 2: Etnická štruktúra Vojvodiny	20
Obrázok 3: Obce vo Vojvodine s majoritným podielom slovenského obyvateľstva (vyznačené modrou farbou).	27
Obrázok 4: Vývoj počtu Slovákov v oblastiach Báčky, Banátu a Sriemu v období rokov	36
Obrázok 5: Vývoj počtu Slovákov vo Vojvodine v období rokov 1880 – 2002.....	38
Obrázok 6: Zastúpenie národností vo Vojvodine v roku 2002.	40
Obrázok 7: Okresy vo Vojvodine, kde je slovenský jazyk úradným jazykom, údaje z roku 2003.....	45
Obrázok 8: Okresy vo Vojvodine podľa prevládajúceho náboženského vierovyznania v roku 2002.	46
Obrázok 9: Dôležitosť slovenskej národnosti	65
Obrázok 10: Národnosť partnera respondentov v jednotlivých vekových kategóriách..	67
Obrázok 11: Faktory pôsobiace na formovanie vedomia národnej príslušnosti.....	68
Obrázok 12: Používanie slovenského a srbského jazyka na verejnosti a na pracovisku.	70
Obrázok 13: Základná škola, ktorú navštevovali respondenti a deti respondentov.....	71
Obrázok 14: Záujem o slovenské časopisy, knihy, rozhlas a televíziu.....	72
Obrázok 15: Frekvencia návštev medzi vojvodinskými Slovákami a ich príbuznými/priateľmi na Slovensku.....	73
Obrázok 16: Záujem o dianie na Slovensku v závislosti od toho, či respondent má alebo nemá príbuzných/priateľov na Slovensku.....	74

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Obce s najvyšším percentuálnym zastúpením príslušníkov slovenskej menšiny.	39
Tabuľka 2: Slovenské školy, ktoré vznikli v Báčke do konca 19. storočia	51
Tabuľka 3: Slovenské školy, ktoré vznikli v Srijeme do konca 19. storočia	51
Tabuľka 4: Slovenské školy, ktoré vznikli v Banáte do konca 19. storočia	52
Tabuľka 5: Stav slovenského školstva vo Vojvodine v rokoch 1932 a 1939	53
Tabuľka 6: Veková štruktúra respondentov	64
Tabuľka 7: Štruktúra respondentov podľa vzdelania	64

1 Úvod

Slovenská národnostná menšina v Srbsku ako najväčšia kompaktné žijúca diaspóra Slovákov vo svete (Sirácky, 2002) podľa posledného sčítania z roku 2002 zahŕňa 59021 príslušníkov¹. Srbskí Slováci tu žijú už viac než 250 rokov a v súčasnosti ich až 96 % (56 637) žije v oblasti Vojvodiny. Prvé zmienky o vojvodinských Slovákoch sa ku mne dostali na základnej škole počas návštev rôznych maliarskych výstav – naivní maliari najmä z Kovačice boli a sú známi po celom svete. Už vtedy vo mne rástol záujem o toto zaujímavé spoločenstvo ľudí, ktorí hovoria rovnakou rečou ako ja, ale žijú tisíc kilometrov ďaleko v inom štáte.

Širošia rovina, nekonečné kukuričné a cirokové lány, rozsiahle dediny, rovné ulice lemované slivkami a dýchajúce nedeľným pokojom a nad tým všetkým dominujúce biele kostoly s vysokými vežami, ktoré naznačujú, čo bolo prvoradou vecou po príchode osadníkov do dnešnej oblasti Vojvodiny. Ako som mala možnosť presvedčiť sa na vlastnej koži, hlboká viera, aktívna účasť v kultúrnom živote obce, dodržiavanie slovenských zvykov a tradícií, udržiavanie slovenského jazyka v školách a chrámoch, zachovanie národných krojov, tancov a ľudových piesní, úsilie o zachovanie identity nie vždy v prajných okolnostiach, robí z vojvodinských Slovákov slovenskejších než sme my Slováci na Slovensku.

Sťahovanie Slovákov trvalo takmer dve storočia a zasahovalo široké geografické oblasti s odlišným hospodárskym a neskoršie i politickým vývinom. Z veľkého počtu presťahovaných Slovákov (odhadom 40 000 rodín, teda viac než 200 000 osôb²) mnohí podľašli najmä maďarizácii, prípadne sa inak asimilovali. Najlepšie sa udržali pokope srbskí, resp. vojvodinskí Slováci, či už preto, že žili spolu s početným srbským a chorvátskym obyvateľstvom, aj preto, že ich postavenie po roku 1918 bolo priaznivejšie ako postavenie Slovákov v potrianonskom Maďarsku. Vojvodinskí Slováci dodnes prejavujú živý záujem o svoju minulosť a sledujú udalosti na Slovensku.

Oblasť Vojvodiny je jedinečná a zaujímavá v kontexte multikultúrnosti a spolužitia rôznych menšín na relatívne malom území. Dnes sa početné nacionálne kultúry v priestore Vojvodiny javia ako prednosť, aj napriek tomu, že sa to v minulosti, hlavne pre ich vzájomné spory, javilo ako nedostatok. Spory vyplývali z kultúrneho egocentrizmu jednotlivých kultúr, ktoré seba považovali za pokrokovejšie a lepšie od

¹ census 2002, Statistical office of the Republic of Serbia

² Sirácky, 1971

ostatných. Vidno to na príklade germanizácie a maďarizácie, ktoré sa celé storočia uskutočňovali na týchto priestoroch. Aj navzdory tomu bolo na území Srbska umožnené, aby si menšiny zachovali svoju národnú identitu.

Na otázku, do akej miery si ju zachovala slovenská menšina, aké sú jej špecifiká a aký bol vývoj osídľovania oblastí na území Vojvodiny, sa pokúsim odpovedať v predloženej práci.

2 Ciele práce

Hlavným cieľom diplomovej práce je poskytnutie charakteristiky vývoja a dnešného stavu slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku so zameraním na oblasť Vojvodiny. Dôraz bude kladený najmä na analýzu samotného priebehu kolonizácie a následného historického vývoja osídlenia a populačného vývoja. Tieto skutočnosti by mali postihnúť najdôležitejšie aspekty vývoja, ktoré formovali slovenské národné povedomie a mali vplyv na jeho široké zachovanie až do súčasnosti. Ďalej je pozornosť venovaná vývoju právneho postavenia, cirkevného života, kultúrnych inštitúcií a otázke menšinového školstva.

Jedným z cieľov je tiež prínos k poznatkom o súčasnom stave slovenskej menšiny vo Vojvodine, ktorý bol realizovaný na základe terénneho výskumu v okrese Kovačica. Hlavným zámerom bolo postihnúť mieru asimilácie a pokúsiť sa načrtnúť perspektívy rozvoja menšiny.

3 Prehľad literatúry

Pri spracovaní diplomovej práce som použila kombináciu troch navzájom sa dopĺňajúcich metód, a to hlavne štúdium odbornej literatúry, terénny výskum a analýzu štatistických dát. Kľúčový bol študijný a výskumný pobyt v Srbsku a taktiež štúdium literatúry v Slovenskej národnej knižnici v Martine.

Literárne zdroje k téme slovenskej menšiny v Srbsku sú pomerne rozsiahle. Rozvoj záujmu o túto otázku u historikov, jazykovedcov alebo aj amatérskych nadšencov vzrástol hlavne od zač. 20. storočia, ale zaznamenávanie údajov o Slovákoch v Srbsku sa dialo už od začiatku osídľovania Vojvodiny (najväčšiu zásluhu na tom majú kňazi³). Veľa diel vychádza vo vydavateľstve Matice slovenskej priamo na Slovensku, ale väčšinu kníh, publikácií, učebníc a časopisov vydávajú sami príslušníci slovenskej menšiny v Srbsku, a to prostredníctvom vydavateľsko-tlačiarenskej spoločnosti Kultúra so sídlom v Báčskom Petrovci a vydavateľstva Obzor v Novom Sade.

Prevažná väčšina kníh je historického zamerania, s hlavným dôrazom na najstaršie obdobie – sťahovanie Slovákov v 18. storočí. Vystáhovalectvu počas 18. a 19. storočia sa venoval najmä historik Ján Sirácky (1971) v monografii, v rámci ktorej sledoval vznik slovenského osídlenia na celej tzv. Dolnej zemi, v dnešnom Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku, Srbsku a Chorvátsku. Súčasne boli načrtnuté niektoré stránky hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho vývinu slovenského obyvateľstva Dolnej zeme. Podrobný popis priebehu osídlenia Vojvodiny nám podáva tiež Ján Jančovič (2004), novinár a publicista, ktorý sa sústredil na obyvateľstvo Novohradskej župy, ktoré sa sťahovalo na Dolnú zem. Publikoval množstvo článkov a štúdií nielen na Slovensku, ale aj v Srbsku, Maďarsku a Rumunsku. Autor tiež upresňuje niektoré fakty z prác Jána Siráckeho. V 60. rokoch vyšla monografia popredného slovenského etnografa Rudolfa Bednárika (1966) o juhoslovanských Slovákoch, obsahujúca prevažne materiály k ich hmotnej kultúre. Práca predstavuje najucelenejšie etnografickú prácu o Slovákoch vo Vojvodine, dobre prijatú aj v srbských vedeckých kruhoch. Práca literárneho historika Andreja Mráza⁴ (2004) predstavuje prvý seriózny pokus o komplexné spracovanie minulosti juhoslovanských Slovákov, predovšetkým o zachytenie ich duchovného

³ Podľa slov Andreja Mráza v diele *Rozhovory o vojvodinských Slovákoch*, za poznatky o dolnozemskej Slovákov sa zaslúžili hlavne „*historizujúci ochotníci z radov slovenskej inteligencie, najmä evanjelického vyznania.*“

⁴ rodák z Báčskeho Petrovca

vývinu. Petrov (1923) sa vo svojej práci venuje osídľovaniu z východného Slovenska do Báčky a Sriemu rusínskou národnosťou.

Dejiny jednotlivých osád vo Vojvodine sú spracované v publikáciách: Petrovec 1745–1995 (Boldocký et al, 1995), Selenča 1758–2008 (Valentík et al, 2008), Hložany 1756–1986, Hložany II. (Fekete et al, 1986), Stará Pazova 1770–1790 (Čapo et al, 1970), Kroniky Starej Pazovy 1997–2002 (Horváth et al, 1997–2002), Slováci v Šíde (Stupavský et al, 2010), Slováci v Erdevíku 1860 – 1907 – 1997 (Bartoš et al, 2001), Lug (Matúch et al, 2008), Tieto publikácie sa nevenujú len uvedeným osadám, ale sú v nich spomenuté aj ostatné slovenské osady v Báčke a Srieme⁵. O Kovačici v Banáte pripravil monografiu Jozef Farkaš – Dejiny Kovačice 1802–1946, novšie vyšiel zborník prác Kovačica 1802–2002 (Cicka et al, 2002). Spolu s monografiou Jána Čaploviča (1928) Dejiny slovenského evanj. a v. cirkevného zboru v Kovačici sú dôležitými prameňmi pre štúdium dejín Slovákov v Banáte. Okrem toho boli vydané publikácie o ďalších obciach v Banáte a to Padina 1806–1996 (Kotváš et al, 1996), Slováci v Aradáci (Petráš et al, 1996) a Aradáč 1789–2006 (Hučoková-Klinková et al, 2006).

Existuje takisto viacero jazykovedných prác – dielo Štolca (1968) Reč Slovákov v Juhoslávii I (Zvuková a gramatická stavba) podrobne skúma najmä zvukovú a gramatickú stavbu stredo a západoslovenských nárečí vo vtedajšej Juhoslávii, sleduje ich vývin. Jazykovedec a dialektológ Daniel Dudok je autorom knihy Nárečia Pivnice v Báčke (1972) a početných štúdií venovaných nárečiam slovenských osád vo Vojvodine. Monografickými prácami a štúdiami sa prezentovali aj odborníci z radov srbských Slovákov: literárny historik Ján Kmeť a jeho knihy Jugoslovensko-slovačke slavističke veze (1987), Od predkov k potomkom (1987) a Dolnozemske podoby slovenskej sebaúcty (1994).

Ľudová kultúra vojvodinských Slovákov je spracovaná Jánom Botíkom (1980), ktorý spolupracoval s ďalšími národopiscami a etnomuzikológmi aj z Maďarska a Srbska. Zásluhou Spolku vojvodinských slovakistov a vydavateľstva Obzor v Novom Sade vyšiel roku 1973 zborník Tradičná kultúra Slovákov vo Vojvodine, ako výsledok medzinárodnej konferencie v Novom Sade. Monotematické číslo Slovenského národopisu venované tradičnej kultúre Slovákov na Dolnej zemi s príspevkami Filovej, Botíka, Švehláka, Buralsovej, Kovačević atď. Tejto téme je venovaná aj kratšia štúdia Boženy Filovej (1959).

⁵ Vojvodina sa delí na 3 základné oblasti: Báčka, Srieň a Banát.

Dôležitému obdobiu povojnovej reemigrácie slovenskej menšiny do Československa sa venuje Jaroslav Vaculík (2002) a Helena Nosková (2000, 2001).

Významnými zdrojmi informácií sú časopisy a noviny vydávané Slovákmi vo Vojvodine. Časopis Dolnozemský Slovák je cenným prameňom pre dobové poznanie života a všeobecného vývinu vojvodinských Slovákov, tak z hľadiska ich národnokultúrnych úsilí, ako aj z hľadiska sociálnych hnutí. Od konca 60. rokov 20. storočia výskum slovenského vyst'ahovalectva a zahraničných Slovákov nadobudol aj inštitucionálnu základňu v rámci Matice slovenskej, kde vzniklo pracovisko pre výskum dejín a života zahraničných Slovákov a pre udržiavanie kultúrnych stykov s nimi – Ústav pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej. Popri dokumentácii z dejín a života zahraničných Slovákov a vydávaní zborníka Slováci v zahraničí, pripravili syntetickú prácu o dejinách – Slováci vo svete 1 a 2.

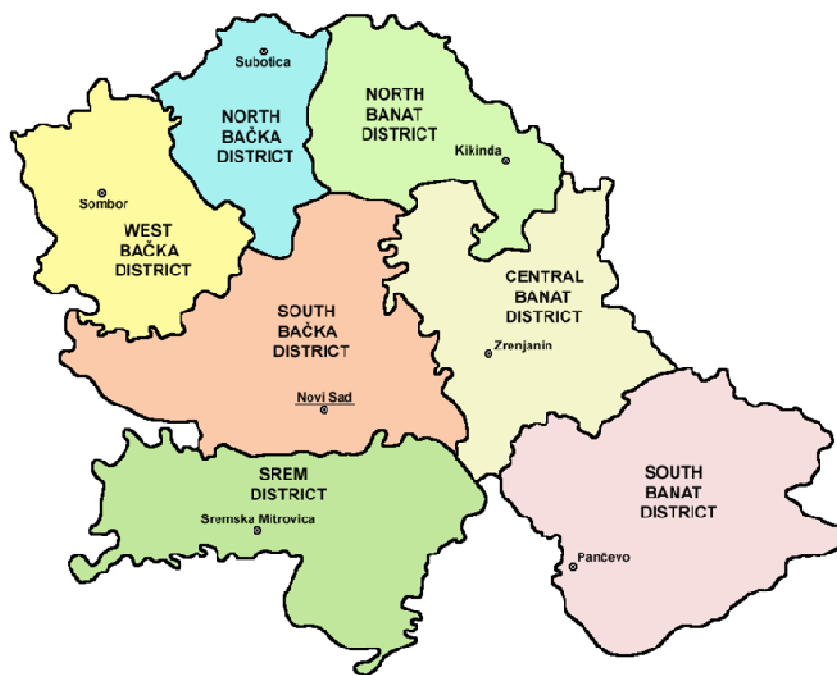
4 Historický vývoj slovenskej menšiny v Srbsku (Vojvodine)

Už v druhej polovici 17. storočia mnohí obyvatelia Slovenska, najmä zo severnejších stolíc, opúšťajú pozemky svojich zemepánov a odchádzajú do južnejších stolíc, niektorí i ďalej na juh, na územie dnešného Maďarska. Toto sťahovanie zosilnelo hlavne v prvej polovici 18. storočia, ale pokračovalo i v druhej polovici a doznievalo cez celé 19. storočie. Následkom toho vzniklo v oblastiach medzi Tisou a Dunajom, v békéšskej oblasti, čiastočne aj v terajšom severovýchodnom Maďarsku, ako aj v Báčke, Banáte a Srieme (terajšia Vojvodina, resp. Srbsko) pomerne silné slovenské osídlenie. Menšie skupiny Slovákov sa usadili aj v dnešnom Rumunsku, hlavne v okolí Nadlaku a v Bulharsku v okolí Gornej Mitropolje (Sirácky, 2002).

Slováci sú od dôb prvých prisťahovalcov sústredení hlavne vo Vojvodine. Autonómna Pokrajina Vojvodina, kde žije 29 minorít a kde sa používa 6 oficiálnych jazykov, je omnoho pestrejšia než zvyšok Srbska (Popov, 1996). Z celkového počtu 2 031 992 obyvateľov⁶, slovenská menšina tvorí 2,8 % – 56 637 obyvateľov. Vojvodina leží v severnej časti Srbska v Panónskej nížine. Oblasť rozdeľujú rieky Dunaj a Tisa na tieto regióny: Bácska na severozápade, Banát na východe, Srieň na juhozápade⁷ (viď Obr. 1). Dohromady je vo Vojvodine 30 obcí (z celkového počtu 464 vojvodinských obcí), kde žije viac než 200 Slovákov (Đurđev, 2007).

⁶ census z roku 2002

⁷ západná časť Srieňu zasahuje do Chorvátska, severná časť Bácsky do Maďarska a východná časť Banátu do Rumunska

- Districts of Vojvodina -

Obrázok 1: Oblasti Vojvodiny. North Bačka=Severná Báčka, West Bačka=Západná Báčka, South Bačka=Južná Báčka, North Banat=Severný Banát, Central Banat=Centrálny Banát, South Banat=Južný Banát, Srem=Sriem.

Prameň: online dostupné z http://en.wikipedia.org/wiki/File:Vojvodina_districts3.PNG

4.1 Vojvodina – stručný politicko-geografický prehľad

Slovenská menšina sa na území dnešnej Vojvodiny začala formovať približne pred 250 rokmi. Oblasť Vojvodiny spadala do geograficky širšieho pojmu používaného v tých dobách – tzv. Dolná zem. Pojem Dolná zem historicky vychádza z maďarského názvu Alföld (Alföld) – priestor Veľkej uhorskej nížiny, Báčky, Sriemu, Banátu a Slavónie⁸. Vo vzťahu k slovenským ostrovom má svoje historické opodstatnenie. Všetky tieto ostrovy vznikli v súvislom časovom období v procese znovuzaludňovania Podunajskej nížiny po porážke Turkov pri Viedni v roku 1683 a po ich vytlačení z Uhorska. Kedysi Slováci chodili na sezónne roboty z Horniakov na Dolniaky, čiže na Dolnú zem.

V roku 1718 bol uzavretý Požarevacký mier s Turkami a Vojvodina pripadla Rakúsku, čo znamenalo odsun osmanského obyvateľstva a príchod nových kolonistov zo všetkých oblastí vtedajšej habsburskej monarchie. Prichádzali sem hlavne Srbi⁹, Maďari a Nemci (odsunutí v roku 1945), ale tiež Slováci, Rumuni, Chorváti či Česi.

⁸ V súčasnosti sa stal aj pojmom kultúrohistorickým, vzhľadom na vzájomnú spoluprácu Slovákov zo Srbska, Maďarska a Rumunska (Jančovič, 2004).

⁹ Srbi, ktorí roku 1690 prešli do Uhorska, sa v Báčke a Banáte neusadili vo veľkom množstve, hoci boli najpočetnejším obyvateľstvom v týchto krajoch (Sirácky, 2002).

Nové kolónie nezakladali vždy len príslušníci jedného národa, ale často sa usadzovali spolu rôzne národy (Sirácky, 1971). Prirodzene takéto spolužitie vplývalo na ďalší vývoj a determinovalo život kolonistov v národnom, politickom, kultúrnom, ale i hospodárskom a sociálnom ohľade. Po revolučnom období rokov 1848–49¹⁰ bolo nakrátko založené Srbské vojvodstvo v rámci Habsburskej monarchie. Južné časti boli priradené do územia Vojenskej hranice.

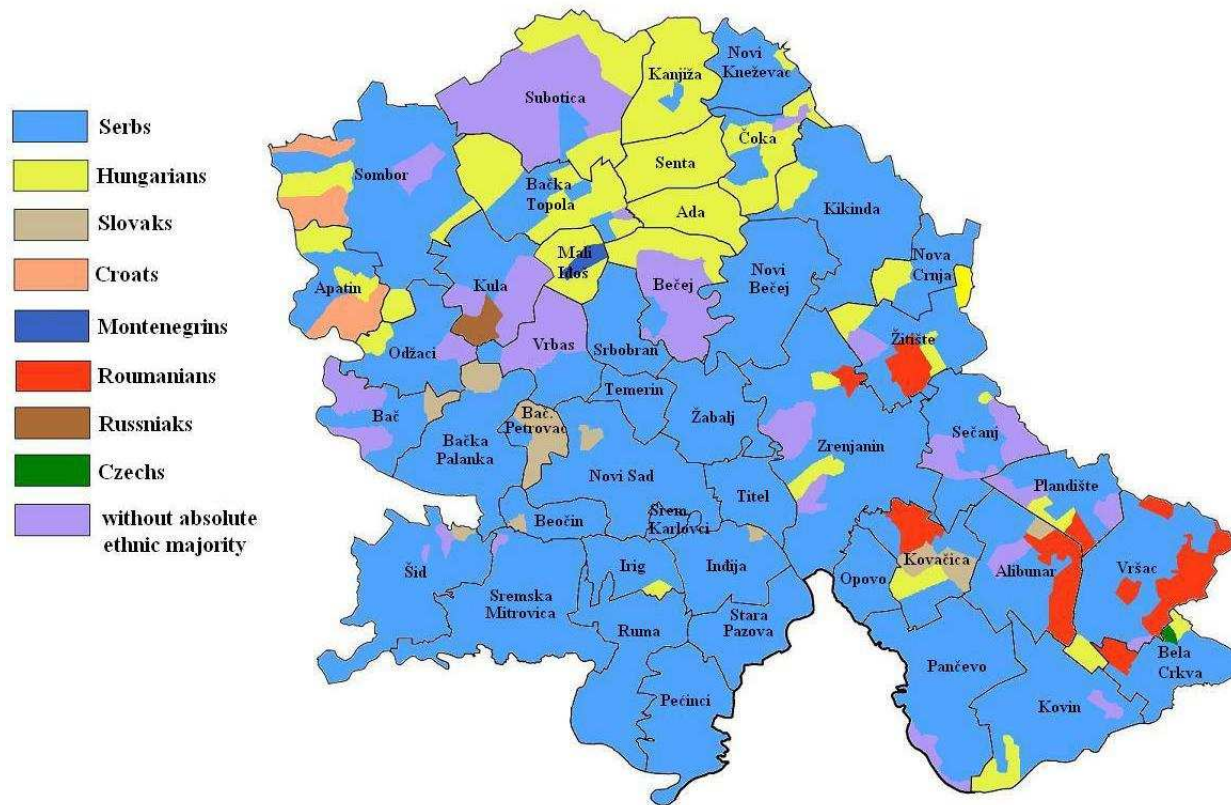
. Po prvej svetovej vojne sa Vojvodina stala súčasťou Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktoré sa v roku 1929 premenovalo na Kráľovstvo Juhoslávia. Počas druhej svetovej vojny bola Vojvodina rozdelená na tri okupované časti. V roku 1943 sformoval Národnooslobodzovací výbor a etniká obývajúce Vojvodinu sa zúčastnili národnooslobodzovacieho boja. Na konci 2. svetovej vojny Vojvodina získala autonómiu – dňa 1. 9. 1945 vznikla v rámci federalizovanej Juhoslávie autonómna oblasť Vojvodina ako súčasť Národnej republiky Srbska. Zo začiatku bol stupeň autonómie nízky, až so schválením ústavy z roku 1974 sa Vojvodina stala konštitučným elementom Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie. Vojvodina v tom istom roku prijala svoju ústavu, podľa ktorej získala zákonodarnú, výkonnú aj súdnu moc a postavenie oblasti sa tak stalo porovnateľným s postavením republiky (najvyšší stupeň autonómie). Pre centrálné politické sily v Belehrade nebol tento model usporiadania prijateľný, pretože srbský parlament nemohol schvaľovať zákony bez súhlasu vojvodinského parlamentu (Kysel a Surová, 2006). Miloševićov režim prijatím novej ústavy v roku 1990 autonómiu zredukoval vo veľkom rozsahu, zákonodárna a súdna moc bola zrušená. Spolu s politickými zmenami a odchodom Miloševića v roku 2000 bola vnesená požiadavka o opätovné zvýšenie stupňa autonómie¹¹. V roku 2002 bol prijatý zákon, ktorým bol prenesený výkon určitých právomocí zo strany Srbska na Autonómnu Pokrajinu Vojvodinu. Vojvodina prijala v roku 2008 nový štatút, ktorý bol v roku 2009 schválený aj srbským parlamentom a je oficiálne platný od 1. januára 2010. Najvyšším zastupiteľským orgánom APV je Zhromaždenie¹² APV. Parlament sídli v Novom Sade a má 120 poslancov. Polovica poslancov je volená na základe proporčného volebného systému v rámci jedného volebného obvodu. Pri voľbe ďalších 60 poslancov sa uplatňuje väčšinový volebný systém v 60 volebných obvodoch.

¹⁰ Vojvodina bola oblasťou bojov medzi Srbmi a Maďarmi, táto etnická vojna spôsobila zverstvá spáchané na civilnom obyvateľstve oboch strán.

¹¹ Zástancovia väčšej autonómie Vojvodiny zdôrazňujú, že Vojvodina nikdy nepožadovala oddelenie od Srbska, ale len vyšší stupeň autonómie v rámci Srbska (Kysel a Surová, 2006).

¹² srbsky „Skupština APV“

Ethnic structure of the population of Vojvodina according to settlement
according to the population census on 31.03.2002.

Author: Vladimir Varjadic

Obrázok 2: Etnická štruktúra Vojvodiny
Prameň: Kovačević, 2009

4.2 Vývoj slovenského osídlenia vo Vojvodine do 2. svetovej vojny

Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem trvalo celé dve storočia, a to od konca 17. až do konca 19. storočia a zasahovalo široké geografické oblasti s odlišným hospodárskym a neskoršie aj politickým vývinom. Dialo sa však v rámci jednej krajiny - Uhorska. Najskôr prebiehala prvotná kolonizácia, teda priamo zo Slovenska, ktorá sa odohrávala prevažne v 18. storočí a v 19. storočí ešte doznievala. Druhotná kolonizácia pokračovala z už existujúcich slovenských osád do ďalších a vyskytovala sa ešte aj začiatkom 20. storočia (Sirácky, 1971).

Celé 17. storočie predstavovalo ťažké obdobie pre obyvateľstvo, či už išlo o turecké nebezpečenstvo, protihabsburské stavovské povstania, zemepanské vykorisťovanie alebo zrušenie slobody sťahovania a neúmerné zvýšenie robotných povinností. V tomto období sa na území Slovenska, ktoré tvorilo približne pätinu územia Uhorska, sústredila polovica uhorskej šľachty. Pokračoval proces vzniku feudálnych veľkostatkov a tým upevňovanie nevoľníckych vzťahov, čo znamenalo čoraz väčšiu ťarchu pre obyvateľov. Nemenej dôležitým, podľa niektorých autorov aj najdôležitejším dôvodom k sťahovaniu bola obmedzená náboženská sloboda¹³. Prebiehali súdy nad protestantskými kňazmi a násilné zaberanie evanjelických chrámov¹⁴. Kto neustúpil zo svojho náboženského presvedčenia, bol odsúdený a uväznený na nútené trestanecké práce (Jančovič, 2004). Náboženské prenasledovanie ako jedna z príčin úteku poddaných sa v minulosti v rôznych dielach historikov spomínala len okrajovo a opatrne – k tejto problematike sa buď nemohli vyjadrovať slobodne alebo ako stúpenci marxizmu sa vyjadrovať nechceli. Ján Sirácký, ktorý zanechal významné dielo¹⁵, sa sám považoval za marxistického historika, podobne aj literát Andrej Mráz.

¹³ Zaujímavé je, že v súčasnosti podstatná časť Slovákov evanjelického vyznania v Maďarsku pochádza zo stredoslovenských stolíc, z oblastí, kde bola evanjelická viera najsilnejšia.

¹⁴ v období 1715-1721 bolo protestantom v Uhorsku zobrať 140 kostolov

¹⁵ Súhrnná monografia o sťahovaní Slovákov na Dolnú zem: Dlhé hľadanie domova, 2002.

Okrem vyššie uvedených dôvodov, aj preľudnenosť severných oblastí Slovenska a málo úrodná a primitívne obrábaná pôda, ktorá nestačila na obživu, prispeli k vlnám sťahovania na juh¹⁶. Kľúčovým regiónom bola predovšetkým Novohradská stolica¹⁷, ktorá bola pre niektorých obyvateľov cieľom a niektorí pokračovali ďalej na juh. Novohradská stolica sa stala príchodom nových osadníkov najviac obývaná v 17. storočí a súčasne sa stala kolískou vystahovávaní Slovákov na Dolnú zem.

Obyvateľstvo dedín malo veľa dôvodov opúšťať svoje usadlosti a hľadať záchranu v iných krajocho. Kolonizácia sa prejavila v rôznych podobách: najprv do zrušenia nevoľníctva útekom poddaných¹⁸, potom aj slobodným sťahovaním poddaných do nižšie položených stolíc a nakoniec organizovanou kolonizáciou. Vo všetkých prípadoch vytúženým cieľom slovenských roľníkov bola Dolná zem, kde hľadali lepšie podmienky pre život. Vtedy celé toto územie, najmä Békeš, Báčka, Banát a Sriem, ostali po bojoch a odchode Turkov ľudoprázdne a veľké komplexy pôdy boli niekoľko rokov neobrábané¹⁹. S nedostatkom pôdy v slovenských stoličiach a najmä s ich neúrodnosťou, ostro kontrastovali tieto široké komplexy pôdy na Dolnej zemi. V mnohých osadách južných stolíc vládol tzv. voľný záber²⁰, vyplývajúci zo skutočnosti, že v prvých rokoch po vyhnaní Turkov si každý mohol vziať toľko pôdy, koľko si trúfal obrobiť. Za dve storočia prišlo na toto územie takmer pol milióna Slovákov. Sťahovanie prebiehalo v 3 etapách: prvá v rokoch 1690–1710, druhá 1711–1740 a tretia 1745–1780, s prestávkami až do konca 18., resp. do polovice 19. storočia (Sirácky, 2002). V prvej etape prechádzali Slováci hlavne cez Novohradskú stolicu, ale dostali sa najďalej k Dunaju, ktorý neprekročili. V druhej etape osídľovania sa Slováci usadzujú aj v Peštianskej stolici. V tretej etape vznikajú ich osady vo vtedajšom najjužnejšom Uhorsku – na území dnešnej Vojvodiny.

¹⁶ Sirácky (2002) uvádza, že úteky poddaných zachvátili takmer celú krajinu. V období rokov 1715 až 1720 sa v niektorých dedinách aj trikrát vymenilo obyvateľstvo. Počty poddaných, ktorí ušli boli naozaj vysoké, napr. na Orave v rozmedzí rokov 1715–1720 ostalo 1451 opustených poddanských usadlostí.

¹⁷ stred južnej časti stredoslovenského regiónu, východná časť okresu Veľký Krtíš, juhozápadná časť okresu Zvolen a takmer celá časť okresu Lučenec a Poltár (Jančovič, 2004)

¹⁸ „Masy, ktoré zanechali svoje domovy, kde veľmi ťažko mohli vyžiť, nebrali do rúk tulácku palicu podľa premysleného plánu a s vopred vytýčeným cieľom. V tomto čase (v počiatočnom štádiu osídľovania) ich nikto nevolal a nik ich nevedol na určité miesto. Ich jediným cieľom bolo nájsť lepší domov.“ (Sirácky, 1971)

¹⁹ Sirácky (1971) opisuje stav krajiny medzi Dunajom a Tisou na konci 17. st. ako žalostný: „krajinu pokrývali nekonečné jazerá, veľké stojace vody, ktoré v lete vyschli, ale po dažďi sa znova naplnili. V obdobiach sucha zem pripomínala púšť. V dôsledku striedania prílišnej vlhkosti a sucha nebolo dosť pitnej vody ani stromov.“

²⁰ „...každý podľa svojej vôle a svojich možností môže orat' v takom množstve, v akom len chce“ (Sirácky, 1971)

Na území Vojvodiny sa Slováci často usádzali v oblasti tzv. Vojenskej hranice (Jančovič, 2004). Vojenská hranica²¹ (Confinium militare) bolo strážené pohraničné územie vytvorené postupne pri južnej hranici chorvátskeho a južnej a juhovýchodnej hranici uhorského kráľovstva na obranu proti tureckej expanzii. Tiahla sa od Jadranu cez Slavóniu, Banát až po juhovýchod Sedmohradska. Jej základy boli položené už na prelome 14. a 15. storočia. Podliehala priamo viedenskému cisárskemu dvoru. Obyvatelia na území Vojenskej hranice žili v zvláštnom usporiadaní veľkorodín – v tzv. rodinných zádruhách²². Okrem vojenskej služby sa zaoberali poľnohospodárstvom a chovom dobytky. V roku 1850 bolo prijaté obecné zriadenie a úradne sa Vojenská hranica stáva súčasťou rakúskej monarchie. Hraničiari sa stali vlastníkami pozemkov, pasienky a pustatiny sa prideliť obciam.

Úlohou hraničiarskych obcí okrem ochrany hraníc bolo aj vyhovieť prísnemu vojenskému komandu. Osady sa museli zakladať podľa plánov, blízko hradských ciest sa staval kostol, obecný dom, škola a krčma. Jednu osadu tu kolonizovala jedna národnosť a ak to boli dve, museli byť rovnakej viery. Vojenská správa okrem vojenských záležitostí rozhodovala aj o politických, právnych, súdnych, cirkevných, školských, ba dokonca zasahovala do manželského práva a sobášnych záležitostí²³. Keď bola postupne Vojenská hranica rušená v 50. až 70. rokoch 19. storočia, toto územie bolo rozdelené na 17 okresov. Po zrušení Vojenskej hranice nastal v mnohých dedinách zmätok, lebo obyvatelia, ktorí boli zvyknutí na tvrdú disciplínu, sa stali slobodnými, museli si vytvoriť samosprávy a riadiť záležitosti obcí samostatne. Stratila sa tiež hospodárska viazanosť a spoločné vlastníctvo, zeme sa začali deliť, parcelovať, kupovať a predávať. Zrušením zádruhu prestala i majetková rovnosť a spoločnosť sa začala majetkovo stratifikovať.

Slovenské komunity sa na území terajšej Vojvodiny teda formovali od začiatku 18. storočia v dôsledku najčastejšie náboženských migrácií. Evanjelické obyvateľstvo

²¹ Vojenská hranica bola postupne zrušená a roku 1881 jej územie bolo začlenené do historických zemí habsburskej monarchie.

²² Zádruhu tvorilo viac príbuzných rodín pod správou čeladného otca. Ten sa staral o spoločné potreby zádruhu, o nábožnosť a mravnosť. Zisk bol spoločným majetkom. Hraničiari boli rozdelení na slúžiacich, služby schopných a služby neschopných. Služby schopní od 18 do 50 rokov boli zaradení do poľnej služby a od 50 do 60 rokov do domácej služby, takže vojenská povinnosť mužov trvala 43 rokov. Napríklad roku 1818 stálo v Banáte nepretržite na stráži 634 mužov (Jančovič, 2004).

²³ Jeden z hraničiarov takto opísal svoje spomienky: „*Mali sme kaprála a ten nás veru neľutoval, ale vytínal nám také zauchá, že sa nám líce červenali ako jablká. Ale aj bol poriadok v dedine. Keď niekto niečo ukradol, tak musel s ukradnutou vecou v nedeľu stáť pred kostolom, keď z neho vychádzali ľudia. Keď sa dievka stala nestatočnou, tak jej tam pred všetkými vrkoč odstrihl. A keď sa mládenčovi dokázalo, že zle-nedobře šarapatí a že je nestatočný, dostal 25 alebo 50 palíc a k tomu musel jeden rok zdarma slúžiť pri vojsku.*“ (Jančovič, 2004)

prevažne z území dnešného stredného Slovenska, za začalo sťahovať za víziou slobody vierovyznania na územia, vyprázdnené po vojenskom potlačení Turkov a na územie Vojenskej hranice habsburskej monarchie. Prajnejšie podmienky pre náboženský život začali vznikať až keď začal vládnuť Jozef II. Najnovšie archívne výskumy sťahovania Slovákov priniesli novú optiku v nazeraní na ich sociálny status (Babiak, 2010). V období socializmu sa často zdôrazňovalo, že rozhodujúcim faktorom sťahovania bol sociálny faktor, resp. že v prípade slovenských osadníkov išlo o chudobné vrstvy, ktoré na Dolnú zem prišli za víziou bohatšieho života. Takáto ideologická optika zodpovedala apriornému kritériu triedneho pôvodu, podľa ktorej všetko, čo bolo chudobné, bolo ideologicky prijateľné a naopak. Najnovšie výskumy, ktoré publikoval Jaroslav Miklovic (2002) poukazujú, že v prípade dolnozemských Slovákov išlo o nadpriemerne situovaných ľudí, ktorí si vo svojich nových osadách veľmi rýchlo po príchode začali zakladať vlastné cirkevné zbory a v rámci nich aj školy. Kuriozitou je, že najstaršia veža evanjelického kostola v bývalej habsburskej monarchii je na slovenskom kostole v Starej Pazove. Národno-obrodenecký pohyb v 19. storočí a prudká ekonomická prosperita v slovenskom dolnozemskom prostredí spôsobili, že do týchto krajov prichádzajú viacerí slovenskí dejatelia – v prvom rade učitelia a farári – ktorí do tohto kontextu prinášajú nový program kultúrneho pozdvihnutia. Od polovice 19. storočia v Petrovci pôsobila tzv. Nedeľná škola, ktorá mala v náplni povznesenie obyvateľstva vo sfére ekonomickej (zakladanie vlastných sporiteľní), hospodárskej (osvojovanie si najnovších tendencií v hospodárení) a kultúrnej (formovanie čítární, knižníc, organizovanie umeleckých večierkov).

Slovenské obyvateľstvo sa udržalo najmä tam, kde sa osadilo vo väčšom množstve. V 19. storočí sa zapájalo hlavne prostredníctvom málopočetnej inteligencie (ktorú až do prvej svetovej vojny dostávalo výlučne zo Slovenska) aj do slovenských národných hnutí. Straty, ktoré utrpelo pomadžarčovaním, neboli podstatnejšie a neohrozili jeho existenciu a vývoj.

Vzhľadom k situácii, že po zrušení poddanstva po revolučných rokoch 1848-49 sa záťaž pre roľníkov príliš nezmiernila, poľnohospodárstvo nemoholo byť modernizované na úrovni doby a roľnícke hospodárenie veľmi zaostávalo. Ani vývin priemyslu tu nebol pozoruhodný. Spoľahlivejší obraz²⁴ o situácii Slovákov v Bácske,

²⁴ Auerhan, 1930: „V týchto provinciách neexistoval ani jeden veľkostatkár – Slovák a stredných statkárov bolo iba 73. Bohatších roľníkov a nájomcov bolo 359, roľníkov a nájomcov 5319, maloroľníkov a nájomcov 3456 a približne toľko aj drobných roľníkov a nájomcov.“

Banáte a Srie me nám umožňuje urobiť si až sčítanie obyvateľov z roku 1910. K nemajetným vrstvám v Báčke patrilo až 54,3 % Slovákov, podobné sociálne rozvrstvenie bolo aj v Srie me – nemajetné vrstvy 49,4 %) a trochu priaznivejšia situácia bola v Banáte – nemajetné vrstvy 40,5 % (Sirácky, 1971). Z ostatných národností mali podobnú sociálnu situáciu ako Slováci aj tamojší Rusíni a Srbi. Maďari na tom boli lepšie, v najpriaznivejšej situácii boli Nemci.

Začiatkom 20. storočia sa začalo vysťahovávanie vojvodinských Slovákov do zahraničia²⁵. Kulminovalo v rokoch 1905–1907 a cieľom boli hlavne Spojené štáty americké. Hlavnými príčinami bola vyššie spomenutá situácia v tomto období, ale aj závislosť od letných poľnohospodárskych prác a fakt, že v zime ľudia nemali zamestnanie kvôli absencii tovární a domáceho priemyslu²⁶. Vysťahovalectvo pokračovalo aj v ďalších rokoch²⁷, najviac zasiahlo Báčku, menej Banát a najmenej Srie m. V povojnových rokoch (1918–1941) sa prítiažlivejšou destináciou stáva Kanada, krajiny Južnej Ameriky a Austrália.

Jeden z dôležitých faktorov, ktoré v podstatnej miere vplývali na vývin života vojvodinských Slovákov, bol geograficko-politický faktor. V období, v ktorom sa uskutočňovalo sťahovanie Slovákov do oblasti Vojvodiny do roku 1918, patrili všetci dolnozemskí Slováci politicky do jedného štátu – Uhorska. Aj keď slovenské osídlenie, najmä medzi Dunajom a Tisou, bolo ešte v 18. storočí takmer súvislé a neskôr sa vyvinulo v podobe pomerne silných slovenských ostrovov, spolužitie v jednom štáte znamenalo pre Slovákov v najjužnejšom cípe Uhorska malú výhodu. Uhorsko voči nim nebolo priateľské a maďarizačné tendencie doliehali aj na juh, ale v dôsledku väčšej vzdialenosti od Budapešti, ako aj v dôsledku spolužitia na Vojvodine so Srbmi a Chorvátmi, intenzita maďarizácie tu bola slabšia. Vojvodinskí Slováci dozrievali národnokultúrne aj politicky. Vojvodinskí Srbi boli prirodzenými spojencami vojvodinských Slovákov²⁸ v boji za národné práva pred rokom 1918. Ich spolupráca

²⁵ V časopise Dolnozemský Slovák z roku 1910 nájdeme tieto poznámky: „V posledných rokoch nielen z našej krajiny, ale aj z našich, ináč bohatých slovenských osád, sťahuje sa ľud do iných štátov. Pri dnešných pomeroch živobytie stáva sa neznesiteľným. Veľké dane a rôzne poplatky a spupnosť úradníctva, násilná maďarizácia (a) s ňou spojená duševná temnosť, slovom veľké a ťažké povinnosti a za ne žiadne práva a dobrodenia, toto všetko tunajší život strpčuje a nemožným činí.“

²⁶ Čajak v diele Slováci v Báčke, 1908, s. 108-109

²⁷ V období rokov 1905-1910 sa z oblasti Báčky, Banátu a Srie mu vysťahovalo 5011 obyvateľov a vrátilo sa 1386 (Dolnozemský Slovák, 8, 1910, č. 8.)

²⁸ Svedčia o tom napr. dohody Slovákov a Srbov, keď volili v kulpínskom volebnom okrese za poslancov Miloša Dimitrijeviča a Viliama Pauliny-Tótha (popredných predstaviteľov oboch národných hnutí). Slovensko-srbská spolupráca sa manifestuje aj pri voľbách Milana Hodžu v Kupline v rokoch 1905 a 1906 (Sirácky, 2002)

neskôr vyústila v spoločný odpor proti Rakúsko-uhorskej monarchii v rokoch 1. svetovej vojny a manifestačným prihlásením sa vojvodinských Slovákov do spoločného štátu Srbov, Chorvátov a Slovincov²⁹ v roku 1918. Táto skutočnosť na jednej strane znamenala, že Slováci v Juhoslávii boli odtrhnutí od svojho materského etnika, na strane druhej získali priaznivejšie možnosti pre národnokultúrny vývoj³⁰. Hlavné dobré vzťahy medzi Srbmi a Slovákmi umožnili vstup vojvodinských Slovákov do Juhoslávie³¹.

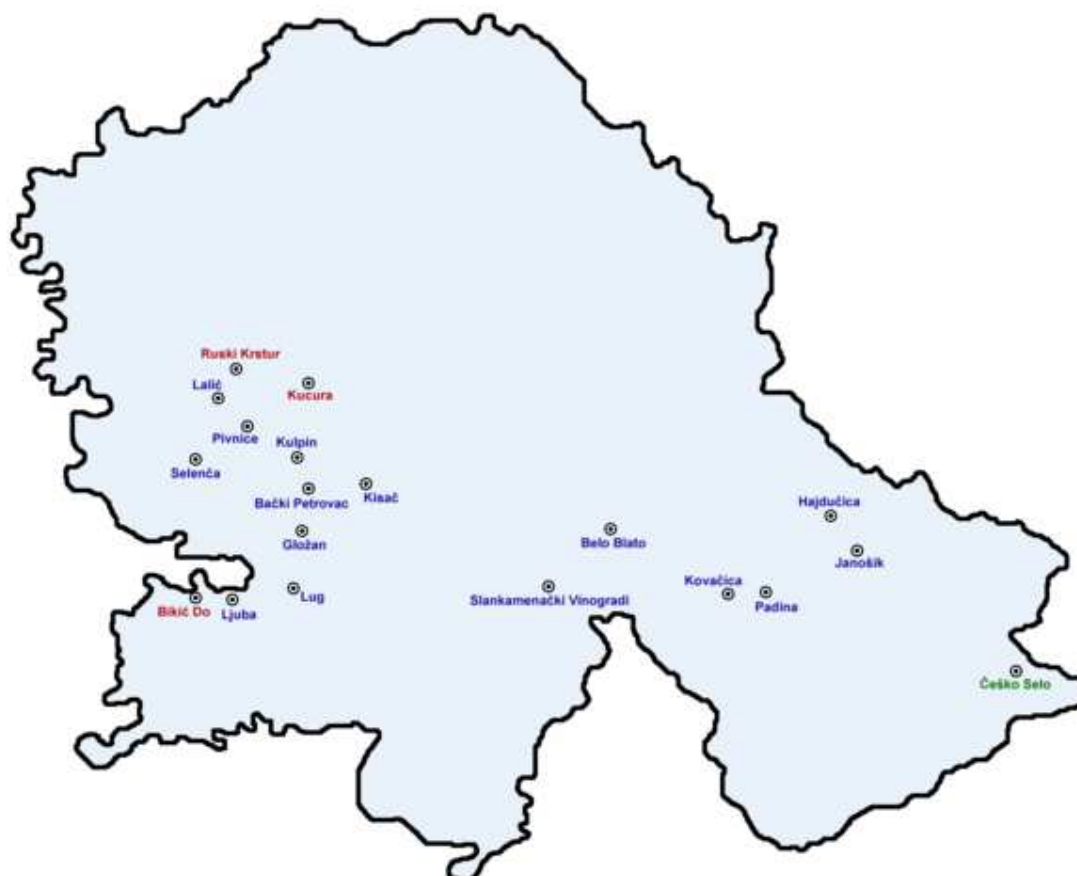
Tak ako bez poznania príčin a dôsledkov ich sťahovania z územia Slovenska a osídlenia vo Vojvodine sa nedal pochopiť ich ďalší vývin, bez širšieho a hlbšieho poznania ich medzivojnového vývinu sa nebude dať pochopiť a študovať ich súčasný život. Jednou z možností je štúdium ich politického časopisu Národná jednota, ktorý vychádzal v Báčskom Petrovci v rokoch 1920 – 1941. Rok 1929 bol medzníkom v medzivojnovom období juhoslovanského štátu. Kráľ Aleksandar Karađorđević nastolil vojensko-monarchistickú diktatúru, zakázal činnosť politických strán a Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov sa premenilo na Kráľovstvo Juhoslávia³². Takto chcel zahľadiť stopy osobitostí jednotlivých krajín, k čomu malo prispieť aj vyhlásenie jediného juhoslovanského národa. Tým sa mala vyriešiť pálčivá národnostná otázka, ale toto vyhlásenie nedokázalo získať národne utláčaných Chorvátov, Slovincov, Macedóncov i Čiernohorcov, ani národnostné menšiny, lebo v podstate negovalo ich práva a nemalo ani podporu srbského obyvateľstva (Sirácky, 1940).

²⁹ Mráz (2004) vysvetľuje: „...spolunažívanie so Srbmi a Chorvátmi v jednom štáte...spôsobovalo, že sila zábran, oddeľujúcich Slovákov od ich slovanských bratov čoraz viac slabla, spoločenskými vzťahmi sa stále viac cítili bližšími k obkľučujúcim skutočnostiam sociálnym, politickým a kultúrnym...Zväčša to nebolo na ujmu ich slovenskosti, ale navrstvilo sa na ňu mnoho prijatého a prisvojeného od juhoslovanských národov.“

³⁰ Sirácky (2002) udáva ako dôkaz napr. vznik Slovenského gymnázia v Petrovci (1919), Slovenského národného domu v Starej Pazove (1928) a Matice slovenskej v Juhoslávii (1932).

³¹ Mráz (2004) vysvetľuje: „Ak niekde medzi pospolitým ľudom idea slovanskej družby oddávna prinášala svoje plody, tak to bolo tu, kde... pomiešane i v susedstve žili Slováci a Srbi s Chorvátmi... Zhodu túto uskutočňovala národná inteligencia oboch táborov, ale i sedliacky ľud, a to je vzácna skúsenosť...“

³² Sirácky A. (1940) ukazuje stanovisko Poradného výboru juhoslovanských Slovákov z roku 1935: „Juhoslovanskí Slováci považujú Juhosláviu za svoj národný štát, v štátoprávnom ohľade sa cítia úplnými Juhoslovania práve tak ako Juhoslovania podľa jazyka. Následkom toho nemôžu mať svoje zvláštne politické ciele a ideály, ale len tie, čo aj Juhoslovania. Juhoslovanskí Slováci, ako etnická zložka československého národa, môžu sa organizovať osobitne len na kultúrnom základe, na žiaden prípad nie na politickom.“

SETTLEMENTS IN VOJVODINA WITH WEST AND EAST SLAVIC MAJORITY AND PLURALITY (2002 CENSUS):

SLOVAK MAJORITY OR PLURALITY

RUSYN MAJORITY OR PLURALITY

CZECH MAJORITY

Note: there is a debate whether Vojvodina Rusyns should be classified as East or West Slavic people due to their mixed language which contains both, east and west Slavic linguistic features.

Obrázok 3: Obce vo Vojvodine s majoritným podielom slovenského obyvateľstva (vyznačené modrou farbou).

Prameň: online dostupné z http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vojvodina_west_east_slavs.png

4.2.1 Slovenské osídlenie v oblasti Báčky

V našej oblasti záujmu Vojvodine, sa Slováci začali usadzovať najskôr v Báčke. V roku 1745 vzniká prvá slovenská osada Báčsky Petrovec. Ďalej sa Slováci usadili v Kulpíne (po roku 1745), v Hložanoch (1756, ale vo väčšom počte až 1770), Kysáči³³ (1773), v Báčskej Palanke (1792) vytvárajúc takto početné a značne kompaktné slovenské osídlenie v južnej Báčke, ktoré spolu so slovenským osídlením v strednej Báčke (Selenča roku 1758, Laliť a Pivnica roku 1790, Silbaš roku 1814) a severnej Báčke – (Bajša v rokoch 1754 a 1755), znásobilo jeho početnú silu a umožnilo jeho

³³ „Predtým v Kysáči už bývali Srbi, Bulhari, Rumuni a Gréci. Roku 1789 mal Kysáč už 1322 slovenských obyvateľov, ktorí pochádzali z 55 rôznych obcí. Je pozoruhodné, ako sa tento nesúrodý celok sformoval ako homogénna jednotka“. (Mráz, 2004)

d'alší pozoruhodný vývoj v národnokultúrnom, aj politickom ohľade³⁴. Zmiešané maďarsko-slovenské osídlenie vzniklo v Topoli roku 1750, v Kupusine 1752 a v Temeríne roku 1796, kde však neskoršie slovenské obyvateľstvo zaniklo.

Slovenské obyvateľstvo v Báčke pochádzalo zčasti zo slovenských stolíc, najviac z Novohradskej, Hontianskej, ďalej aj zo Zvolenskej, Gemerskej, Nitrianskej, ale aj z Peštianskej a Békéšskej stolice.

Územie Báčky predstavovalo južnú hranicu vtedajšieho Uhorska. Ako bolo uvedené vyššie, na tomto území vznikla prvá slovenská obec v roku 1745 – Báčsky Petrovec. Prví osadníci³⁵ privedení na vtedajšiu pustatinu Petrovec pochádzali najmä z Novohradskej a Hontianskej župy, ďalší osadníci poväčšine z rovnakého územia, alebo z Peštianskej stolice, ktorá bola prechodnou stanicou, ale medzi nimi bola aj časť Slovákov zo severnejších krajov (Liptov, Orava, Turiec). Prví Slováci zrejme neboli príliš chudobní, keďže v súpise objavenom Ondrejom Čánim³⁶ sa nachádzajú informácie o tom, že poddaní si so sebou priviedli aj zvieratá, pracovné náradie a zásobu potravín, krmív a osiva. V Báčke panoval voľný záber pôdy. Hoci sem Slováci prichádzali za náboženskou slobodou, prvých 40 rokov po príchode však pre nich bolo najťažších – nesloboda, absencia evanjelického farára a zákaz stýkať sa na bohoslužbách³⁷. Počet slovenských obyvateľov Báčskeho Petrovca sa neskôr rýchlo rástol³⁸ a postupom času sa obec stala kultúrnym strediskom vojvodinských Slovákov³⁹. Prispelo k tomu viac okolností. Pri udržiavaní národného povedomia bolo výhodou, že na čele cirkvi dlho stáli významné osobnosti⁴⁰. Petrovec bol dlho čisto poľnohospodársky, takmer až po sto rokoch, v roku 1841 si remeselníci založili cech. Postupne sa význam osady zvyšuje, v roku 1844 dostáva právo na konanie týždenných trhov, v roku 1848 získava privilégium mestečka. V druhej polovici 19. storočia sa

³⁴ Ako udáva Sirácky (2002), je zaujímavé, že národnokultúrneho života sa menej alebo vôbec nezúčastňovali tie dediny, v ktorých sa usadilo slovenské obyvateľstvo rímskokatolíckeho vyznania. Tieto dediny čoskoro zasiahla aj maďarizácia.

³⁵ V súpise obyvateľov Petrovca z 19. 10. 1745 spomínajú 21 srbských rodín, ku ktorým rok predtým pribudlo 128 slovenských rodín (Jančovič, 2004).

³⁶ jeden z potomkov Mateja Čániho, zakladateľa obce Báčsky Petrovec

³⁷ ako uvádza Jančovič, 2004, „...napriek tejto veľkej neslobode, ani jeden neodpadol od svojej viery“.

³⁸ v 1818 -okolo 4000 Slovákov, v 1850 – 6255 Slovákov, v 1861 – 7460 Slovákov (Jančovič, 2004)

³⁹ napr. odtiaľto pochádzajú slovenskí učitelia Ján Čajak a Ján Čajak ml., novinár Andrej Labáth, filozof a sociológ Andrej Sirácky, literát Andrej Mráz

⁴⁰ Ján Stehlo (počas 50 rokov), Juraj Mrva (47 rokov) a Samuel Štarke (42 rokov)

stáva centrom slovenských vzdelancov⁴¹. Hospodársky život sa naplno rozbehol po príchode Štefana Homolu, ktorý v roku 1845 založil Nedeľnú školu, Slovenskú knižnicu, Spolok triezvosti a Gazdovský spolok. Nezanedbateľnú úlohu pri šírení kultúrneho povedomia zohrali rôzni učitelia a kapláni. V roku 1866 tak bolo založené ochotnícke divadlo a roku 1872 Vzájomná pomocnica⁴². Medzi najvýznamnejšie udalosti zo začiatku 20. storočia v Báčskom Petrovci patrí založenie slovenského gymnázia v roku 1919 a tiež aj kníhtlačiarne.

Do obce Selenča prišli prví Slováci v roku 1758⁴³. Je to jediná zmiešaná evanjelicko-katolícka obec⁴⁴ vo Vojvodine. Evanjelici majú stredoslovenský pôvod, katolíci západoslovenský. Rovnako v roku 1758 vznikla aj obec Kysáč, kde väčšina rodín pochádzala z druhej kolonizácie, z dedín patriacich teraz do Maďarska⁴⁵. Neskôr v roku 1770 bola založená obec Hložany⁴⁶.

Terajšia metropola Vojvodiny, Nový Sad, patrí do oblasti Báčky a takisto hostí početnú slovenskú menšinu. Osídľovanie Nového Sadu zaujíma samostatné postavenie, pretože keď ho začali v rokoch 1770-1780 osídľovať prví Slováci, mal vtedy už 10 tisíc obyvateľov⁴⁷.

4.2.2 Slovenské osídlenie v oblasti Srijemu

Slovenské osídľovanie v Srijemu je, okrem Starej Pazovy, prakticky celé druhotnou kolonizáciou zo slovenských obcí v Báčke (Sirácky, 2002). V Srijemu hľadali v druhej polovici 19. storočia a začiatkom 20. storočia podnikaví, najmä chudobnejší roľníci nové možnosti obživy.

⁴¹ Títo pod vedením Jána Stehla obhajujú a bránia národné práva Slovákov v zápase s Košútovým maďarským nacionalizmom (Jančovič, 2004).

⁴² predchodca sporiteľne

⁴³ Jančovič (2004) udáva, že po príchode si postavili provizórnu modlitebňu, v roku 1768 im odobierajú a vyhánajú učiteľa, kvôli čomu sa následne v roku 1770 takmer stovka rodín rozhodla opustiť Selenču (v dôsledku prežívajúcej neistoty a katolíckeho sporu), dostali povolenie presťahovať sa do terajšej Starej Pazovy.

⁴⁴ Po prijatí tolerančného patentu si v roku 1792 postavili kostol evanjelický, 1794 aj kostol katolícky.

⁴⁵ viac v Gomboš, 2008

⁴⁶ Farár Juraj Rohoň vo svojich záznamoch poznačil, že po prvých osadníkoch sa po roku 1770 prihrnulo väčšie množstvo ďalších: „o Jezefe...prihrnulo se jich nejvíce z Novohradské a Honěanské i z Pešřanské stolice, malý počet ze Zvolenského i Bekěšského vidieku přišel...Byl to však lid všeco náramne chudobný. Jediný Pavel Korčok dobře opatřený se sem dostal a Adam Šul'an přihnál dve kobolky, ostatní všichni všeco své jmení na chrbte přinesli...“ (Jančovič, 2004)

⁴⁷ v roku 1857 - 343 Slovákov, v roku 1907 - 1483 Slovákov

Centrum slovenského osídlenia v oblasti Sriemu leži v obci Stará Pazova⁴⁸, kde prví Slováci prišli v roku 1770. Oblasť ležala na území Vojenskej hranice, takže obyvatelia sa stali hraničiarimi⁴⁹ – vojakmi aj roľníkmi zároveň. Po zrušení Vojenskej hranice bolo povolené získavať pôdu do trvalého vlastníctva a začal sa rozvíjať obchod s hovädzím mäsom a chov ošípaných⁵⁰. Jančovič (2004) uvádza, že medzi zameraním srbského a slovenského obyvateľstva bol rozdiel⁵¹, úradná správa z roku 1787 hovorí o väčšej hospodárskej vyspelosti Slovákov⁵². Veľký rozmach kultúrneho života tu nastal hlavne na začiatku 20. storočia, keď v roku 1903 bol založený divadelný krúžok, v 1906 slovenská pospolitá čítareň a v 1928 začala výstavba Slovenského národného domu.

Do ostatných dedín v Srieme prišli Slováci počas druhej kolonizácie zo Starej Pazovy alebo zo slovenských osád v Báčke (1847 do Boľoviec, 1859 do Bingule, 1860 do Erdevíku, Šídu a Ľuby, roku 1866 do Dobanoviec, začiatkom 20. storočia do Lugu).

4.2.3 Slovenské osídlenie v oblasti Banátu

Oblasť Banátu (medzi Dunajom a Tisou) bola v 18. storočí neobrábaným močaristým územím a tiež bola súčasťou Vojenskej hranice. Úrady vtedy začali s postupnou kolonizáciou. Medzi prvými sa tu usadili Srbi, Rumuni, Maďari, Česi a najneskôr Slováci. Koncom 18. storočia na území Banátu už existovalo pestré národnostné zloženie.

Banátskym Slovákom trvalo tamer 20 rokov, kým sa po vystriedaní niekoľkých prechodných staníc v tejto oblasti trvalejšie usadili. V roku 1782 prišli do Banátskeho Komlóša prví Slováci a bola tu založená 1. slovenská evanjelická cirkev v Banáte (Jančovič, 2004). Táto obec však bola len prestupnou stanicou, odtiaľto sa obyvatelia sťahovali na všetky strany⁵³. Okrem Nadlaku⁵⁴ sťahovanie prebiehalo aj do obce

⁴⁸ V súčasnosti obec s najväčším počtom Slovákov (5848 podľa posledného sčítania obyvateľov v roku 2002). Sirácky (2002) poznamenal, že „akoby v tom bola istá zákonitosť: dediny, ktoré Slováci osídlili ako prvé, sa rozrástli na dediny s naväčším počtom obyvateľstva.“

⁴⁹ Osadníci prichádzali na miesta, kde nemuseli odvádzať feudálne dane a pôdu, ktorú zo začiatku dostali iba na používanie, bola im odmenou za hraničiarske služby – obranu hranice rakúsko-uhorskej monarchie (Jančovič, 2004).

⁵⁰ Sirácky (2002) konštatuje, že tu dlho panovalo patriarchálne usporiadanie, a donedávna obyvateľstvo bolo takmer výlučne roľnícke a značne konzervatívne.

⁵¹ „Slováci boli roľníci, Srbi remeselníci a obchodníci.“

⁵² „Pazova má 242 hraničiarskych domov z nepálených tehá, protestantský kostol a faru z toho istého materiálu. Väčšia časť obyvateľov je augsburského vyznania, t. j. slovenskej národnosti a hospodársky vyspelejšia ako ostatní obyvatelia tohto kraja.“ (Jančovič, 2004)

⁵³ Podľa Jána Kukučku (2003): „po 16 rokoch v roku 1806 sa banátski Komlóšania presídľujú so všetkým svojim majetkom do Nadlaku na pozvanie bratov z békešského Komlóša. Vtedy v Nadlaku pribudlo ich príchodom 700 duší...“

Bardán⁵⁵, odtiaľ ďalej do Ečky a z Ečky na pustatinu, kde roku 1802 zakladajú obec Kovačica. Až tu sa natrvalo usadili vo väčšom počte, okrem toho ešte v obci Padina⁵⁶ (1806). Prví obyvatelia boli hraničiarimi, úžitok zo zeme tvoril ich plat za vojenskú službu. Spolu s nimi tu žili a pracovali aj Srbi⁵⁷. V 19. storočí existovali živé styky medzi Banátom a Novohradskou stolicou, čo prispelo najmä k rozvoju ovčiarstva⁵⁸. Na začiatku 20. storočia, v rokoch 1907–1908 sa odohral neslávny kovačický proces, ktorý mal ohlas aj v zahraničí. Na základe vykonštruovaných protivládnych udalostí tu obvinili a odsúdili zo vzbury proti maďarskej vrchnosti farára Dr. Jána Čaploviča a desiatky cirkevníkov. Kovačickým rodákom bol Dr. Ján Bulík, významný organizátor slovenského kultúrneho a politického života vo Vojvodine prvej polovice 20. storočia, zakladateľ a prvý predseda Matice slovenskej v Srbsku.

Do ďalších svojich sídiel v Banáte a Srijeme prichádzali Slováci až v neskoršom období, zväčša v druhej polovici 19. alebo aj začiatkom 20. storočia. Keď sa postupom času zvýšilo⁵⁹ pôvodné obyvateľstvo Kovačice a Padiny, migranti z nich tvorili rozhodujúcu časť osídlencov v nových osadách v Banáte, napr. v Slovenskom Alexandrovci (teraz Jánošík, od roku 1823), v Hajdušici (od roku 1826), Voljovici (od roku 1869), v Bielom Blate (od roku 1883). Do týchto osád však prichádzali aj Slováci zo Slovenska. V roku 1846 prišli do Ostojičeva Poliaci, ktorí sa neskôr poslovenčili, hlavne po príchode ďalších slovenských rodín začiatkom 20. storočia. Do Zrenjaninu prišli Slováci už v roku 1795 (Sirácky, 2002).

⁵⁴ Veľká obec s početným slovenským obyvateľstvom na území Rumunska. Viac o slovenskej menšine v Rumunsku v práci Daniel, 2009.

⁵⁵ Pardanj – Bardán, z toho roku 1786 vznikol sčasti Slovenský Aradáč a sčasti Ečka (Sirácky, 2002)

⁵⁶ Kovačica a Padina sú až do súčasnosti osadami s najpočetnejším slovenským osídlením v terajšom srbskom Banáte.

⁵⁷ „V prvých rokoch príchodu do Kovačice pomáhali aj hladujúcim Srbom, darovali im napr. 76 pecňov chleba.“ (Jančovič, 2004)

⁵⁸ Nakupovali a obchodovali s banátskymi ovcami, na jeseň ich vodili do Banátu na prezimovanie (týždeň cesty peši bez oviec, skoro mesiac s ovcami), zastávky hlavne v obciach kde žili Slováci. Banátske ovce sa pokladali za kvalitnejšie než domáce slovenské. Na nákup ovčích stád v Banáte sa doteraz vzťahuje *prírovnanie „obvešaný ako banátsky somár“*. (Jančovič, 2004)

⁵⁹ Pre obdobie zo začiatku 20. storočia je najcharakteristickejšie aj svedectvo súčasníka Jána Čaploviča (1975), ktorý postrehol „veľkú rozmnožovacíu schopnosť Slovákov“ a konštatoval, že „rýchle narastanie počtu obyvateľstva núti ľudí k vysťahovalectvu. Obyčajne sa zoberie niekoľko mladých ľudí z preplnených domov a putujú na Dolnú zem za službou...Niekdedy sa sťahujú celé rodiny so ženami a deťmi a vytvoria základy nových dedín.“

4.3 Vývoj slovenského osídlenia vo Vojvodine od konca 2. svetovej vojny

Ako bolo uvedené vyššie, v medzivojnovom období vojvodinskí Slováci žili v monarchistickej Juhoslávii. Počas druhej svetovej vojny, po kapitulácii Kráľovstva Juhoslávie v roku 1941, bola Vojvodina rozdelená na tri časti. Rozpad monarchistickej Juhoslávie oslabil aj relatívne homogénne spoločenstvo juhoslovanských Slovákov, ktorí sa v novej situácii ocitli až v troch štátoch: Báčka pripadla Maďarsku, Banát Srbsku ako územie pod osobitou správou⁶⁰ a Srijem Samostatnému chorvátskemu štátu. Koncom roku 1943 sa sformoval Oblastný národnooslobodzovací výbor a Vojvodina získala počas národnooslobodzovacieho boja autonómiu. V boji sa zúčastnilo 6170 Slovákov (z toho 720 padlo) a po jeho skončení nasledoval vstup do Juhoslávie, s opätovnými sľubnými perspektívami pre zachovanie a rozvoj ich etnickej identity. Sirácky (2002) vyslovil názor, že azda aj kvôli týmto perspektívam sa len málo juhoslovanských Slovákov rozhodlo vrátiť v rámci reemigrácie v prvých povojnových rokoch do Československa.

Povojnová reemigrácia však mala určitý dopad aj na vývoj slovenskej menšiny v Srbsku (resp. v bývalej Juhoslávii), ale nebol tak drastický, ako napr. na slovenskú menšinu v Rumunsku⁶¹. V období rokov 1945–1949 prebiehala v bývalom Československu akcia „Mať volá“, ktorá vznikla v rámci širšie koncipovanej politickej stratégie presunov obyvateľstva v Európe po skončení 2. svetovej vojny. Pokiaľ ide o ČSR, cieľom bolo vytvoriť štát s dvoma národmi a to odsunom nemeckého obyvateľstva, výmenou obyvateľstva s Maďarskom a reemigráciou Čechov a Slovákov z okolitých štátov do ČSR. Československá vláda sa výzvou k reemigrácii, smerovanou k zahraničným krajanom, najmä snažila doceliť osídlenie prázdnych oblastí po odsune sudetských Nemcov. Úlohou reemigrácie bolo prispieť k prekonaniu nedostatku pracovných síl a k dokončeniu osídľovacieho diela. Hoci si väčšina reemigrantov slovenskej národnosti priala byť umiestnená na Slovensku⁶², usídľovanie tu bolo sprevádzané veľkými ťažkosťami. Reemigranti sa nachádzali v ťažkých podmienkach, pretože konfiškovanej pôdy po Nemcoch, Maďaroch, kolaborantoch a zradcoch bolo

⁶⁰ Banát bol okupovaný Nemeckom

⁶¹ viď práca o slovenskej menšine v Rumunsku (Daniel, 2009)

⁶² Tu sa podarilo prideliť sebestačné poľnohospodárske závoďy len 1322 rodinám, z toho 102 juhoslovanským (Vaculík, 2002).

menej než v Česku, ale hlavne nebol realizovaný pôvodný plán odsunu celej maďarskej menšiny. Takmer všetci Slováci boli teda umiestnení v pohraničí českých zemí⁶³.

Vzhľadom k tomu, že reemigrácia bola realizovaná počas existencie Juhoslávie, údaje pre jednotlivé krajiny nie sú dostupné⁶⁴. Vaculík (2002) ako hlavné dôvody, prečo zahraniční Česi a Slováci reagovali spontánne na výzvu československej vlády k návratu do vlasti, bol fakt, že sa po roku 1945 ocitli pod komunistickou mocou a Československo sa mohlo javiť ako ostrovček demokracie v totalitnom mori⁶⁵. Tiež sa títo obyvatelia, bývajúci v národnostne zmiešaných oblastiach, ocitli v bojoch medzi Srbmi a Chorvátmi v Juhoslávii. K vôli reemigrovať prispel aj silný pocit hrdosti na príslušnosť k slovenskému, resp. českému národu.

Ústredným orgánom štátnej správy povereným reemigráciou zahraničných Čechov a Slovákov bolo Ministerstvo ochrany práce a sociálnej péče. Jeho súčasťou bola Reemigračná misia v Belehrade (fungovala v období 1946-1949). V roku 1945 žilo na území Juhoslávie okolo 50 000 Čechov a 80 000 Slovákov, teda Slováci tvorili až 2/3 (Vaculík, 2002). Až 75 % z nich boli poľnohospodári. Reemigrácia Čechov a Slovákov z Juhoslávie mala prevažne individuálnu neorganizovanú podobu⁶⁶. Československej vláde sa dlho nedarilo uzavrieť reemigračnú dohodu s juhoslávskou vládou⁶⁷. Tá trvala na tom, že povolí presun slovenského a českého obyvateľstva, ale len pod podmienkou, že nebude od štátu požadovaná náhrada za zanechaný majetok, čo by znamenalo prepadnutie v prospech juhoslovanského štátu bez náhrady. Táto podmienka bola nepriaznivá ako pre ČSR, tak aj pre reemigrantov. Akceptovanie tohto návrhu by umožnilo len presun nemajetných, pričom väčšina Čechov a Slovákov v Juhoslávii vlastnila nehnuteľný majetok.

Podľa Vaculíka (2002) sa do ČSR chcelo vysťahovať až 60 000 tamojších Slovákov, z toho 51 000 poľnohospodárov. V prvom období do konca roku 1946 prišlo z Juhoslávie celkovo 2249 krajanov. Keďže sa nepodarilo previesť organizovanú

⁶³ Názory ostatných nových osídlencov z vnútrozemia na reemigrantov bol nepriaznivý, napr. „z veľkej časti neschopní...50 % z nich sa chce obohatiť a odísť, 50 % je poctivých, ale bez skúseností“ (Vaculík, 2002).

⁶⁴ preto budú ďalej uvádzané len údaje pre celú Juhosláviu

⁶⁵ Vaculík (2002) však uvádza aj, že si zahraniční krajanovia pomery v Československu až veľmi idealizovali.

⁶⁶ Napr. z Volyne, Rumunska, Maďarska a Bulharska prebiehala aj organizovaná reemigrácia najmä poľnohospodárskeho obyvateľstva v období 1947-1950 (Vaculík, 2002).

⁶⁷ ČSR celkovo podpísala 5 reemigračných dohôd a jednu dohodu o výmene obyvateľstva. Reemigračná dohoda s Juhosláviou bola podpísaná vo forme protokolu 13.11.1948, avšak zhoršenie vzájomných vzťahov neumožnilo jej realizáciu.

reemigráciu, v ďalšom období sa počty reemigrantov príliš nezvyšovali. Počas roku 1947 sa vrátilo z Juhoslávie 1628 osôb v piatich transportoch. Ich zanechaný majetok bol zoštátnený. V roku 1948 reemigrovalo 522 osôb. Napriek tomu, že sa v polovici roku 1948 podarilo podpísať protokol s juhoslávskou vládou, hromadná reemigrácia nenastala, pretože sa občania obávali zaobstarať si doklady potrebné k prepusteniu⁶⁸. Do roku 1948 reemigrovalo dokopy 4172 osôb, potom k roku 1950 bol celkový počet reemigrantov z Juhoslávie 5197 osôb⁶⁹. Prvou inštitúciou, ktorú vytvorili slovenskí reemigranti po presídlení, bol Spolok Slovákov z Juhoslávie, založený v roku 1947 v Bratislave (Podhradský, Babiak, 2010). Zabezpečoval hlavne sociálnu starostlivosť. Jeho činnosť však bola zakrátko v roku 1950 prerušená a obnovená až roku 1991. V súčasnosti má okolo 600 členov, vyvíja činnosť na základe dobrovoľnosti a žije len z členských príspevkov (Hriešik, 2002).

Povojnová reemigrácia Slovákov z Maďarska, Rumunska, Bulharska, bývalej Juhoslávie, ale aj Francúzska a Belgicka, nie je v súčasnosti najmä zo strany menšinových komunít vnímaná pozitívne (Šmigel', 2010). Predovšetkým maďarskí a rumunskí Slováci považujú tzv. výmenu obyvateľstva za rozhodujúci fakt pri oslabení postavenia slovenskej minority a jej radikálneho demografického úbytku. Slovákov v Srbsku, ako bolo ukázané vyššie, reemigrácia postihla relatívne najmenej.

Po 2. svetovej vojne nastal trend, keď sa Slováci začali rozptyľovať po celej vtedajšej Juhoslávii. Boli to predovšetkým robotníci, remeselníci a vyššie vzdelaní ľudia, ktorí odchádzali za lepšími pracovnými príležitosťami. V Bednárikových (1966) štatistikách je možné ukázať ich široký rozptyľ, keď v medzivojnovom období sa príslušníci slovenskej menšiny nachádzali v 150 obciach a v roku 1948 už v 288 obciach⁷⁰.

Veľká vlna migrácie vojvodinských Slovákov na Slovensko prebiehala a v podstate stále prebieha od 60. rokov 20. storočia, najmä z ekonomických dôvodov. Najväčší príliv Slovákov z Vojvodiny je zaznamenaný od roku 1990 a bol spôsobený zmenenými spoločensko-politickými udalosťami vo svete po roku 1989. Táto migrácia je charakterizovaná dvoma skutočnosťami: ide prevažne o mladé rodiny a potom o študentov, ktorí sa po skončení stredných a vysokých škôl na Slovensku už nevracajú do Srbska (Hriešik, 2002). Hlavným dôvodom je fakt, že v súčasnosti sú pracovné

⁶⁸ k žiadosti bolo treba priložiť až 11 dokladov (Vaculík, 2002)

⁶⁹ Údaje sa v rôznych zdrojoch podstatne líšia, napr. Hriešik (2002) udáva, že v rámci akcie „Mať volá“ sa na Slovensko vrátilo 866 rodín, resp. 1994 osôb.

⁷⁰ z 288 obcí ich až 240 bolo s počtom len 1–100 Slovákov

príležitosti v regióne nedostatočné. Seč (2010) uvádza, že v období rokov 2009-2010 z Vojvodiny odišlo 4500 Slovákov za prácou na Slovensko a iných európskych štátov. Vo väčšine prípadov ako študenti, tak aj pracujúci, ostávajú na Slovensku aj naďalej žiť a postupne sa uchádzajú o štátne občianstvo Slovenskej republiky. Vláda Slovenskej republiky v rámci Oficiálnej rozvojovej pomoci poskytuje Slovákom žijúcim v zahraničí 70 štipendijných miest na štúdium na vysokých školách v SR⁷¹.

V období rokov 2003–2009 bolo poskytnutých 272 štipendií Vlády SR Slovákom zo Srbska⁷². Iba malá časť študentov sa vrátila späť do svojej komunity⁷³. Za štyri roky existencie Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí bolo vydaných 3707 osvedčení Slováka žijúceho v zahraničí⁷⁴, pričom najväčší počet bol vydaný žiadateľom zo Srbska – 2667 osvedčení. V období rokov 2005 – 2009 bolo udelených 343 slovenských občianstiev, z toho najviac Slovákom zo Srbska⁷⁵ (Štrbka, 2010).

4.4 Populačné charakteristiky

Populačný vývoj slovenskej menšiny vo Vojvodine je spracovaný hlavne na základe oficiálnych výsledkov sčítania obyvateľov. Ako problematické sa ukázalo byť zdokumentovanie vývoja zvlášť v troch oblastiach: Báčke, Banáte a Srijemu, keďže takéto výsledky sčítania obyvateľov recentne neexistujú. Údaje pre tieto oblasti oddelene spracoval len Auerhan (1930) a čiastočne Sveton (1943), takže k dispozícii sú len údaje do roku 1921. Auerhan niektoré údaje z censov pozmenil v záujme porovnateľnosti údajov s rokom 1910, lebo obvod Báčky a Banátu bol v roku 1921 iný než v roku 1910. Celkovo treba konštatovať, že pri sčítaniach sa mohli vyskytovať chyby, spôsobené či už zámernými politickými zásahmi alebo nedbalosťou.

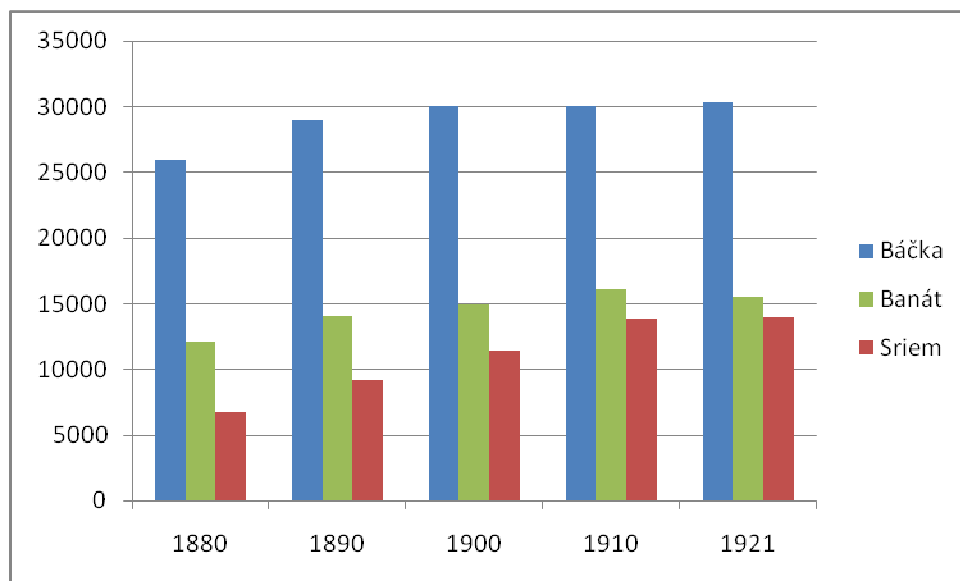
⁷¹ Štrbka (2010) považuje takúto formu pomoci za oslabujúci faktor slovenských komunít, pretože komunity takto prichádzajú o vrstvu inteligencie.

⁷² ďalej boli štipendia udelené 98 rumunským Slovákom a 47 ukrajinským Slovákom

⁷³ Príčiny môžeme vidieť v vyššej životnej úrovni na Slovensku a v lepších možnostiach profesného uplatnenia.

⁷⁴ Toto osvedčenie uľahčuje získanie slovenského občianstva. Umožňuje prechodný pobyt a zamestnanie na Slovensku, ale tiež lepší prístup do krajín Európskej únie.

⁷⁵ Presné počty nie sú dostupné.

Obrázok 4: Vývoj počtu Slovákov v oblastiach Báčky, Banátu a Srijemu v období rokov 1880 – 1921.

Prameň: Výsledky sčítania obyvateľov, podľa Svetoň, 1943.

Údaje o početnosti slovenskej menšiny pred rokom 1880 sú nespoľahlivé a sporadické. Jedno je však badateľné a to, že počet Slovákov vo Vojvodine od ich usídlenia prudko narastal⁷⁶. Do konca 19. storočia to bolo spôsobené čiastočne ešte sťahovaním, ale tiež vysokou natalitou. Auerhan (1930) uvádza pre obdobie 1850–1890 obrovský nárast počtu Slovákov – o 59,3 %. Keďže koncom 19. storočia narastal aj počet príslušníkov všetkých národností⁷⁷, podiel Slovákov na obyvateľstve narastal len mierne⁷⁸.

Podľa výsledkov na Obr. 4 vidíme, že slovenská menšina bola od začiatku koncentrovaná v oblasti Báčky, kde jej počet stúpala, ale od roku 1890 stagnoval. Svetoň (1943) uvádza ako príčiny stále klesajúcu natalitu, pomerne vysokú detskú úmrtnosť, ale aj sťahovanie na západ do Chorvátska a do zámoria. Od roku 1880 do 1890 bol ešte prírastok 11,7 %, v ďalšom desaťročí už len 3,5%, od roku 1900 do 1910 sa vývin úplne zastavil a do roku 1921 vzrástol počet len o 0,7 %.

⁷⁶ Podľa výsledkov sčítaní obyvateľov bolo v nasledujúcich rokoch toľko príslušníkov slovenskej národnosti vo Vojvodine: 1787 – 9 704, 1828 – 19 464, 1840 – 22 924, 1857 – 35 328.

⁷⁷ V období 1857–1890 sa zvýšil počet Nemcov o 48 % a počet Maďarov o 60 %.

⁷⁸ Podľa výsledkov sčítania obyvateľstva bol podiel slovenského obyvateľstva vo Vojvodine nasledujúci: 1857 – 3,4 %, 1880 – 3,7 %, 1890 – 3,7 %, 1900 – 3,8 %.

Pôrodnosť bola v Báčke vysoká najmä v 19. storočí. U Slovákov v období 1901–1910 na 1000 osôb pripadalo 37,9 narodených detí ročne⁷⁹ (Auerhan, 1930), potom pôrodnosť stále klesala⁸⁰.

Pre slovenskú menšinu v Báčke a v podstate celej Vojvodine bol typický malý počet zmiešaných manželstiev. V rokoch 1906–1912 si z 1000 slovenských mužov 950 vybralo Slovenky a z 1000 neviest si vybralo 937 Slovákov. Sobáše sa uzatvárali výlučne medzi Slovákami z jednej obce (Svetoň, 1943).

Natalita v Srijeme bola veľmi vysoká⁸¹ - v období 1901–1905 pripadalo na 1000 Slovákov v priemere 51,7 pôrodov ročne⁸². Vysoká natalita mohla byť čiastočne spôsobená aj presunmi obyvateľstva, keďže Srijem bol kolonizovaný Slovákami z Báčky (viď vyššie). Slováci presťahovaní do Srijemu boli vo veku, keď je najväčšia plodnosť a bolo medzi nimi málo starých ľudí. Auerhan (1930) podáva aj iné vysvetlenie – rozdiely medzi kultúrne vyspelejšou a zámožnejšou Báčkou na jednej strane a chudobnejším a kultúrne zaostalejším Srijemom na strane druhej, sa premietli do reprodukčného chovania a teda vyššej plodnosti v Srijeme⁸³.

V Banáte v období 1880–1910 vzrástol počet Slovákov o 33%, teda priemerne 1% rast každý rok. Potom od roku 1910 sa populačný vývoj zastavil a počet poklesol. Zmenšenie počtu spôsobili pravdepodobne straty v 1. svetovej vojne, ale aj povojnové sťahovanie. Banátsky slovenský kalendár z roku 1943 priniesol dáta zo sčítania z roku 1941 a bol opäť zaznamenaný nárast počtu Slovákov (Svetoň, 1943).

Od začiatku 20. storočia bol v celej Vojvodine patrný pokles pôrodnosti. Auerhan (1930) konštatuje úbytok pôrodov u všetkých národností, ale v rôznej miere a z rôznych dôvodov. U zámožných Slovákov, ktorí majú 1–2 deti, išlo o pranie, aby sa nedelil statok. U Maďarov, kde v niektorých obciach prevládal jednodetný systém, bol rozhodujúci ohľad na dieťa⁸⁴. U Nemcov išlo tiež o snahu nedeliť statok, hlavná bola však túžba odovzdať statok čo najskôr synovi a potom žiť bezstarostne a bez práce

⁷⁹ Pre porovnanie v celom Srbsku v rovnakom období to bolo priemerne 39 pôrodov/1000 osoba/rok.

⁸⁰ Auerhan (1930) popisuje pôrodnosť v Báčskom Petrovci pre obdobie 1818–1845 – 56,2 pôrodov na 1000 obyvateľov ročne, 1845–1875 – 43 pôrodov, 1875–1905 – 38,5 pôrodov, 1905–1926 – 24,8 pôrodov.

⁸¹ o vysokej natalite v období prelomu storočí svedčí aj údaj, že v Srijeme malo až 39 % detí menej než 14 rokov (Svetoň, 1943)

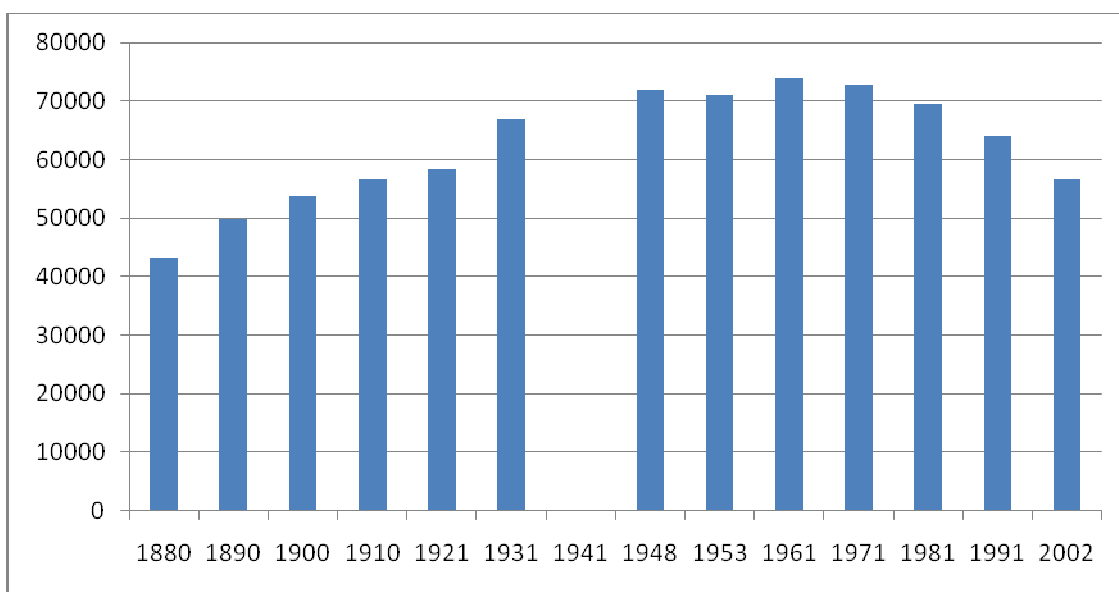
⁸² U Srbov to bolo len 41 pôrodov.

⁸³ V Starej Pazove rástol počet Slovákov nasledovne: v roku 1880 – 3381 Slovákov, rok 1890 – 4431 Slovákov, rok 1900 – 5018 Slovákov, rok 1910 – 5444 Slovákov, rok 1921 – 5752 Slovákov. Absolútne počty síce narastali, ale percentuálne sa ich počet za celé obdobie pohyboval okolo 75 % (Auerhan, 1930).

⁸⁴ „aby sa netrápilo ako ja, aby som mu mohol dať všetko“

s nadobudnutého kapitálu. Celkovo je teda pokles pôrodnosti vysvetľovaný najmä rozširujúcim sa jednodetným systémom. Ďalšou príčinou bol masovo rozšírený alkoholizmus⁸⁵ v týchto oblastiach.

V medzivojnovom období mali viac než 90 % slovenského obyvateľstva tieto obce: Hložany, Kysáč, Báčsky Petrovec, Selenča, Slovenský Alexandrovec⁸⁶, Aradáč, Kovačica a Padina, medzi 50 – 75 % slovenského obyvateľstva mali Kulpín, Lalič, Pivnica a Stará Pazova.

Obrázok 5: Vývoj počtu Slovákov vo Vojvodine v období rokov 1880 – 2002.

Prameň: Výsledky sčítania obyvateľov, podľa Svetoň, 1943 a oficiálnych výsledkov juhoslávskych a srbských sčítaní obyvateľov

Poznámka: Výsledky pre rok 1941 neexistujú.

Hoci v prvej polovici 20. storočia bol pozorovaný stály pokles natality aj prirodzeného prírastku, až do 60. rokov bol prírastok pozitívny, teda počet Slovákov stúpал. Ako bolo zmienené vyššie, reemigrácia príliš neovplyvnila vývoj počtu vojvodinských Slovákov. Od 60. rokov je však badateľný neustály pokles počtu až do súčasnosti. Výrazný zlom v populačnom vývoji nastal v 90. rokoch 20. storočia, kde v období 1991 až 2002 došlo k poklesu slovenskej populácie o 11,4 %, v absolútnych číslach je to 7304 osôb. Na tomto poklese sa okrem prirodzene nízkeho populačného

⁸⁵ „Už v polovici 19. storočia bolo pitie alkoholu v Petrovci tak zakorenené...že sa kaplán zdesil nad následkami, ...aby zachránil aspoň mládež, otvoril nedeľnú školu, ...aby odvieďol svojich cirkevníkov od nesmierného pitia alkoholu, pokúsil sa založiť spolok striezlivosti, no zo 6000 obyvateľov sa prihlásilo iba 30 abstinencov.“

⁸⁶ Súčasný názov obce je Jánošík.

rastu podpísali aj ekonomické migrácie⁸⁷. Nezanedbateľný vplyv na pokles počtu príslušníkov slovenskej menšiny má asimilácia s majoritnou srbskou populáciou a v niektorých subregiónoch aj inou menšinovou populáciou. V súčasnosti majú Slováci väčšinové zastúpenie v jedinom okrese – tvoria absolútnu väčšinu obyvateľstva Báčskeho Petrovca (66,41 %). Podľa posledného sčítania z roku 2002 je vo Vojvodine 8 obcí, kde je viac než 80 % obyvateľstva príslušníkmi slovenskej menšiny. Jednotlivé obce s najvyššími relatívnymi počtami Slovákov sú zobrazené v Tab. 1.

Tabuľka 1: Obce s najvyšším percentuálnym zastúpením príslušníkov slovenskej menšiny.

Obec	Počet všetkých obyvateľov	Počet príslušníkov slovenskej národnosti	% Slovákov
Padina	5760	5575	96,8
Lug	801	772	96,4
Jánošík	1171	1073	91,6
Selenča	3279	2990	91,2
Báčsky Petrovec	6727	5949	88,4
Hložany	2283	1985	86,9
Kovačica	6764	5697	84,2
Kysáč	5471	4505	82,3
Pivnica	3835	2935	76,5
Slankamenské Vinohrady	266	199	74,8
Kulpín	2976	2116	71,1
Laliť	1646	796	48,4
Hajdučica	1375	579	42,1
Aradáč	3461	1376	39,8
Belo Blato	1477	583	39,5
Silbaš	2849	1018	35,7
Bingula	906	306	33,8
Stará Pazova	18645	5848	31,4

Prameň: vytvorené podľa výsledkov sčítania obyvateľov z roku 2002

Podľa výsledkov posledného censu z roku 2002 žilo vo Vojvodine 56637 príslušníkov slovenskej menšiny a tvorili 2,8 % populácie⁸⁸.

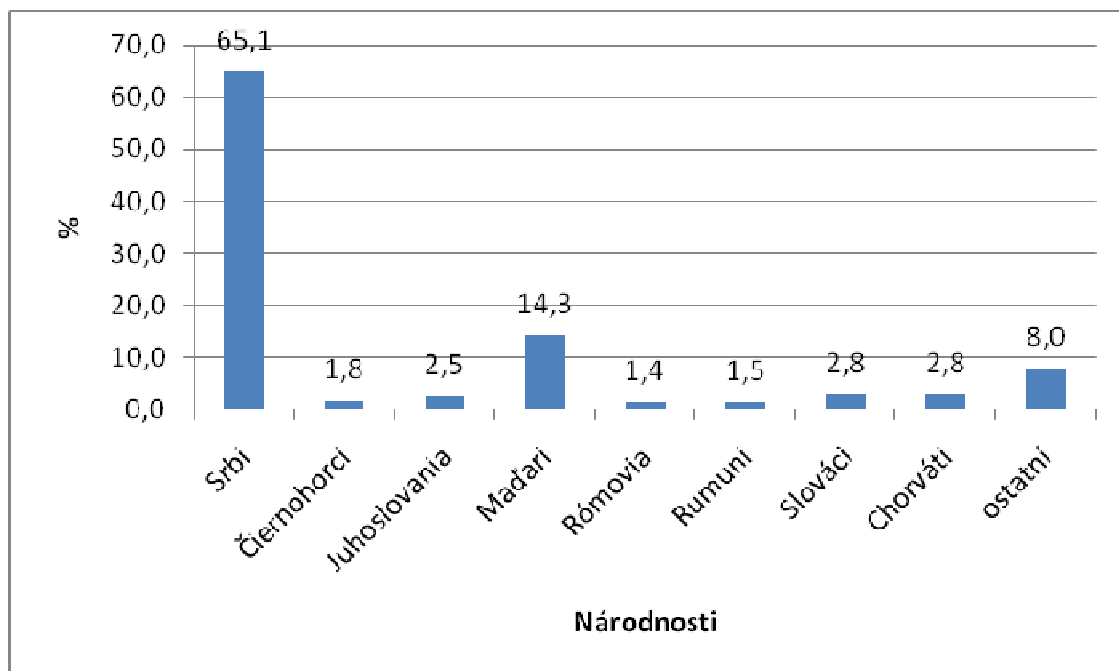
⁸⁷

viac vid' vyššie, na konci podkapitoly 4.2 Vývoj osídlenia od konca 2. svetovej vojny

⁸⁸

v celom Srbsku je to 59 021 príslušníkov slovenskej menšiny, tvoria 0,8 % srbskej populácie

Čo sa týka zloženia menšinového obyvateľstva celého Srbska, medzi dvomi poslednými censami vzrástol počet Rómov, Valachov a Ukrajincov, zatiaľčo počet príslušníkov chorvátskej, maďarskej, bosanskej, slovenskej menšiny klesol. Okrem iného sa na tom podpísali aj spomínané demografické trendy, pričom problémom nízkej pôrodnej miery sú viac zasiahnuté menšinové populácie než etnická väčšina⁸⁹.

Obrázok 6: Zastúpenie národností vo Vojvodine v roku 2002.
 Prameň: vytvorené podľa výsledkov sčítania obyvateľov z roku 2002

⁸⁹

5 Právne postavenie

Vojvodinu v súčasnosti obýva 29 etnických skupín, ktoré reflektujú jej pestrú históriu a vytvorili tak jeden z najviac etnicky rozmanitých regiónov v Európe⁹⁰. V minulosti sa nachádzala na pomedzí Osmanskej a Habsburskej ríše a stala sa tak oblasťou, kde sa stretávali rôzne kultúry a prebiehala tu zmes kolonizačných a asimilačných procesov. Národnostná otázka a práva národnostných menšín tu z týchto dôvodov boli vždy jednou z dôležitých otázok.

Postavenie slovenskej menšiny bolo vždy uspokojivé, aj v dobách, keď na ostatné menšiny (nemeckú, maďarskú) bol vyvíjaný tlak a boli vystavené priamym represiám – najmä po 2. svetovej vojne. Slovenská národná menšina bola a je často vnímaná ako stabilizujúci faktor menšinovej otázky vo Vojvodine i v samotnom Srbsku. Systém ochrany práv menšín sa vyvinul hlavne počas existencie Juhoslávie, kde bolo na národnostnú a etnickú situáciu nahliadané iným pohľadom než v ostatných socialistických krajinách (Gojković, 2009). K pozitívnym zmenám právneho postavenia slovenskej menšiny k Srbsku nemalou mierou prispela aj Matica slovenská v Juhoslávii⁹¹. Základné práva príslušníkov národnostných menšín a ich ochrana je zakotvená vo všetkých srbských, resp. juhoslávskych ústavách (1947, 1963, 1974, 1990 a 2006). Ústava z roku 1974 definuje status národnostných menšín a ich kolektívne práva. Napriek nedemokratickému politickému systému umožnila Juhoslávia prítomnosť menšín v politickom živote. Podľa toho mohlo byť všetkých 6 národov patriacich do Juhoslávie⁹², ale tiež národnostné menšiny, proporčne zastúpené na všetkých úrovniach vládnutia.

Najvýznamnejším krokom bývalej Juhoslávie v oblasti menšinových práv na medzinárodnej úrovni bolo pristúpenie k Rámcovému dohovoru na ochranu národných menšín Rady Európy v roku 2001. Ustanovenia z Rámcového dohovoru boli aplikované v Zákone o ochrane práv a slobôd národných menšín z roku 2002. Potom v roku 2003 bola prijatá Charta ľudských a menšinových práv a občianskych slobôd. V súčasnosti sú práva a slobody národných menšín zaručené ústavou. Stále sa však existujú názory, že pre Srbsko je typické veľmi problematické implementovanie všetkých týchto noriem do praxe (Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2004).

⁹⁰ niekedy sa preto pre Vojvodinu používa názov „Európa v malom“

⁹¹ viac v Kap. 8

⁹² Srbovia, Chorváti, Slovinci, Čiernohorci, Macedónci a Moslimovia

Ľudské a menšinové práva a slobody sú v Srbsku chránené Ústavným súdom Srbska⁹³, ktorý je samostatným a nezávislým štátnym orgánom na ochranu ústavnosti a zákonnosti. Jedným z prameňov ústavného práva je Zákon o o ochrane práv a slobôd národných menšín (11/2002)⁹⁴, ktorý určuje právny spôsob úpravy práv príslušníkov národnostných menšín. Ide o práva, ktoré sa všeobecne určujú ako práva na zachovávanie, rozvoj a vyjadrovanie etnickej, rečovej a inej osobitosti národnostných menšín. Sú to právo na národnostné určenie, právo na spoluprácu s krajanmi v krajine a zahraničí, právo na používanie materinského jazyka, právo na používanie národnostných symbolov a celý rad iných práv, ktorými sa chráni osobitosť národnostných menšín v tých oblastiach spoločenského života, ktoré majú osobitný význam pre národnostné menšiny⁹⁵ (Kysel a Surová, 2006).

Srbská ústava z roku 2006 garantuje v parlamente rovnoprávnosť a zastúpenie pohlaví ako aj zastúpenie predstaviteľov národnostných menšín⁹⁶. Základné práva národnostných menšín sú okrem ústavy zakotvené aj v niektorých ďalších zákonoch, týkajúcich sa národnostných menšín a to hlavne v Zákone o verejnom informovaní (43/2003)⁹⁷, Zákone o princípoch základnej výchovy a vzdelávania (69/2003)⁹⁸, Zákone a vysokých školách (76/2005)⁹⁹, Zákone o vysielaní¹⁰⁰ (42/2002) a Zákone o lokálnej samospráve (9/2002)¹⁰¹.

Pre dohľad na dodržiavanie menšinových práv a pre riešenie problémov spojených s postavením menšín boli zriadené niektoré inštitúcie. Popredné miesto majú Národné rady národnostných menšín, ktoré ustanovil vyššie spomenutý Zákon o ochrane práv a slobôd národných menšín. Národné rady predstavujú orgány kolektívneho zastupovania národných menšín. Ich predstavitelia sa môžu podieľať na rozhodovaní o otázkach, ktorú sú dôležité pre zachovanie ich osobitostí. Prostredníctvom tejto inštitúcie získali národné menšiny právo na samosprávu v oblastiach používania jazyka a písma, vzdelávania, informovania a kultúry. Národné

⁹³ Článok 166

⁹⁴ zákon je dostupný

z http://www.ercbgd.org.rs/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=43&lang=sr

⁹⁵ používanie jazyka národnostných menšín v činnosti orgánov a organizácií s verejnými oprávneniami, školenie a verejné informovanie v jazykoch národnostných menšín, pestovanie a ochrana kultúrneho dedičstva atď.

⁹⁶ Článok 100

⁹⁷ zákon je dostupný z http://www.parlament.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=84&t=Z

⁹⁸ zákon je dostupný z http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_osnovnom_skolstvu.asp

⁹⁹ zákon je dostupný z http://www.parlament.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=271&t=Z#

¹⁰⁰ zákon je dostupný z http://www.nuns.rs/zakoni/zakon_o_radiodifuziji.doc

¹⁰¹ zákon je dostupný z http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/akta_detalji.asp?Id=23&t=Z

radu majú aj rozhodujúci význam pre účasť menšinových organizácií v parlamentných voľbách. Do súčasnosti bolo založených 18 menšinových rád.

V roku 2004 bola tiež založená Rada pre národnostné menšiny v Srbsku¹⁰² a v roku 2005 bola založená kancelária ombudsmana. Agentúra pre ľudské a menšinové práva funguje od roku 2006 (Minority Rights Group International, 2005).

Podľa vyššie spomenutého môžeme usúdiť, že právne postavenie slovenskej menšiny ako aj ostatných menšín v Srbsku je zákonmi relatívne dobre garantované. Situácia v spoločnosti je však zložitejšia. Od 90. rokov aj následkom politiky Slobodana Miloševića vzrastalo etnické napätie v Srbsku. Práva menšín boli často potláčané. Sice od roku 2000 sa oficiálne tento trend zastavil, medzi srbským obyvateľstvom sa stále objavujú vlny nacionálnych nálad (Tomanová-Makanová, 2006). K početným etnicky motivovaným útokom¹⁰³ došlo hlavne v roku 2004 a boli namierené najmä proti príslušníkom maďarskej a chorvátskej menšiny. V súčasnosti by situácia mala byť stabilizovaná. Napriek tomu, podľa správy Human Rights Watch z roku 2005¹⁰⁴, boli po prvý krát za dlhú dobu cieľom zastrašovania a násilia aj Slováci¹⁰⁵. Preto sa zdá, že srbská vláda zlyháva v identifikácii násilia namiereného proti etnickým, národným či náboženským menšinám a proti tomuto fenoménu nevyvíja dostatočnú snahu. Do budúcnosti existuje riziko, že útoky budú častejšie, čím sa medzietnické vzťahy môžu stať napätými a tradičné etnické minority môžu byť ohrozené.

5.1 Parlamentné a komunálne voľby

Prístup menšín v Srbsku k parlamentným a komunálnym voľbám je aj vďaka fungovaniu Národných rád dobre zabezpečený. V roku 2004 predstavitelia Národných rád presadili požiadavku o zmene volebného zákona v Srbsku, keď požadovali, aby menšiny, ktoré majú zriadené národné rady, získali v srbskom parlamente kreslo pre najmenej jedného poslanca¹⁰⁶. Tým je zaručené, že politické strany národných menšín a koalície politických strán národných menšín sa zúčastňujú v rozdeľovaní poslaneckých mandátov, aj keď získajú menej než 5 % z celkového počtu odovzdaných právoplatných hlasov. Pre národnostné menšiny tiež platí výnimka, že politické strany

¹⁰² má 30 členov, z toho 15 príslušníkov srbskej národnosti a 15 príslušníkov národnostných menšín
¹⁰³ napr. vyhrážanie sa násilím, poškodzovanie cintorínov a národných monumentov, grafiti s protietnickými témami

¹⁰⁴ dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/2005/serbia1005/serbia1005.pdf>

¹⁰⁵ Útok v Báčskej Palanke na Slovenský evanjelický kostol a Maticu slovenskú a výtržníctvo v Starej Pazove, súd to však neuznal ako etnicky podmienené útoky.

¹⁰⁶ Článok 13 Zákona o zmene a doplnení zákona o voľbách národných poslancov

národných menšín a koalície politických strán národných menšín môžu predložiť kandidátov na poslancov vtedy, keď zozbierajú najmenej 3000 podpisov voličov pre jednu kandidačnú listinu, pričom ostatní musia zozbierať najmenej 6000 voličských podpisov (Kysel a Surová, 2006).

V súčasnosti (apríl 2011) je v srbskom parlamente zastúpených 7 reprezentantov národnostných menšín¹⁰⁷. Napriek tomu, že viacero minorít v Srbsku má svoje politické strany, len najväčšie minority – maďarská a bosniacka – majú svoje strany zastúpené v parlamente aj v národnom merítku. Napriek tomu Minority Rights Group International¹⁰⁸ konštatuje, že menšiny sú v štátnych inštitúciách málo zastúpené, vrátane polície a súdnictva.

Slovenská menšina nemá v súčasnosti žiadnu národnú politickú stranu, ktorá by kandidovala do parlamentu. Existuje len jedna slovenská politická strana, ale na inej úrovni. V roku 2010 vznikla Strana vojvodinských Slovákov a zúčastnila sa na voľbách do národnostných rád menšinových spoločenstiev.

Situácia so zastúpením menšín v parlamente Autonómnej Pokrajiny Vojvodina je odlišná v porovnaní s parlamentom Srbska. Vojvodinský parlament má 120 poslaneckých miest, pričom tu nie sú garantované miesta pre národnostné menšiny. Národné rady národnostných menšín v súčasnosti vyvíjajú nátlak na Vládu APV, aby došlo k zmene volebného zákona, pričom by malo byť dosiahnuté väčšieho zastúpenia menšín v parlamente¹⁰⁹. Počas jednaní o novom volebnom zákone chcela Demokratická strana presadiť navýšenie počtu o 12 miest pre národnostné menšiny, ale návrh sa nestretol s podporou (B92, 2011).

5.2 Možnosť používania materského jazyka v úradnom styku

Právo menšín na úradnú dvojjazyčnosť je zakotvené v ústave, ale väčšiu pozornosť si zaslúži ustanovenie týkajúce sa úradného používania jazyka a písma národných menšín v zákone o ochrane práv a slobôd národných menšín z roku 2002. Zákon ustanovil, že na území jednotky lokálnej samosprávy, kde tradične žijú príslušníci národných menšín, sa môže v úradnom styku používať aj ich materinský jazyk a písmo. Počet príslušníkov menšiny v danej oblasti musí predstavovať aspoň

¹⁰⁷ z celkového počtu 250 poslaneckých miest

¹⁰⁸ Minority Rights Group International: Serbia Overview, online dostupné z: <http://www.minorityrights.org/4028/serbia/serbia-overview.html>

¹⁰⁹ aspoň jeden poslanec za jednu národnostnú menšinu

15 % z celkového počtu obyvateľov. Ustanovenie sa vzťahuje aj na vydávanie dokladov, vedenie úradných evidencií, vypisovanie hlasovacích lístkov a volebných materiálov v jazyku a písme národných menšín atď. Orgánmi APV sú Zhromaždenie, Výkonná rada a správne orgány. V úradnom styku tieto orgány používajú okrem srbského jazyka aj maďarský, slovenský, chorvátsky, rumunský a rusínsky ako aj jazyky a písma ostatných národných menšín (Tomanová-Makanová, 2006).

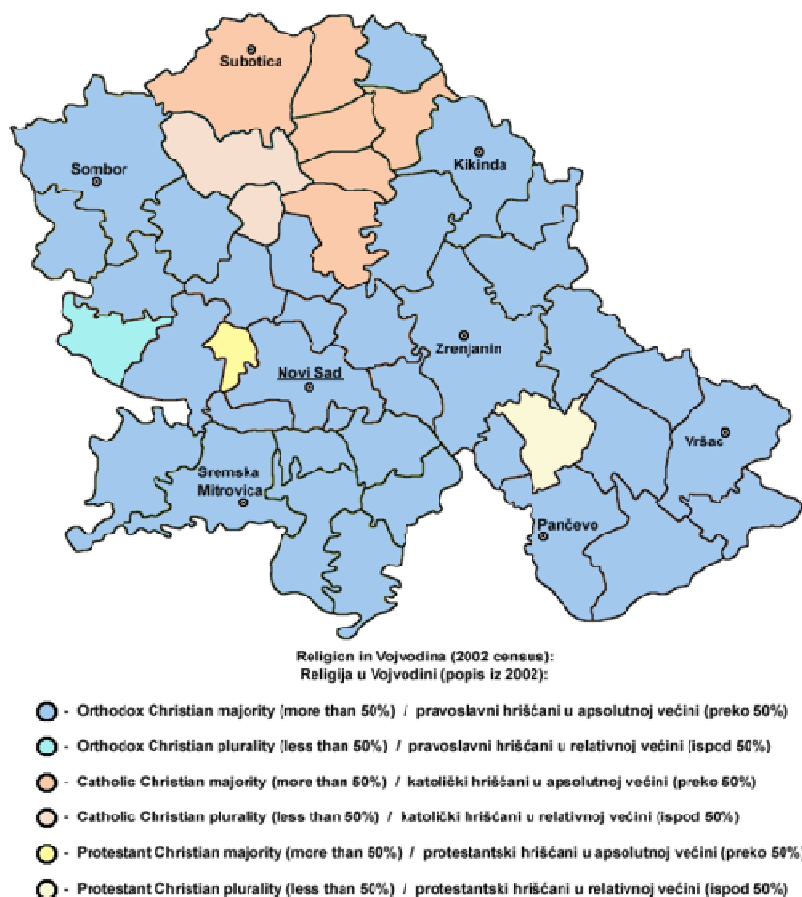
Z celkového počtu 45 okresov vo Vojvodine je v 12 okresoch aj slovenský jazyk úradným jazykom (viď Obr. 7).

Obrázok 7: Okresy vo Vojvodine, kde je slovenský jazyk úradným jazykom, údaje z roku 2003.
Prameň: online dostupné z http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vojvodina_slovak_map.png

6 Slovenské cirkevné zbory v Srbsku

Pre slovenskú menšinu v Srbsku je význačné popredné postavenie náboženstva a cirkvi v živote. Náboženstvo zohralo počas histórie veľkú rolu pri vytváraní národnej identity. Slováci, ktorí pred 250 rokmi prichádzali do oblasti dnešnej Vojvodiny, patrili ku trom vierovyznaniám. Osadili sa tu gréckokatolíci z východného Slovenska, ktorí sa dnes považujú za Rusínov¹¹⁰. Usadilo sa tu aj mnoho rímskokatolíckych vysťahovalcov¹¹¹, ale v súčasnosti žijú len v časti obce Selenča, kde je väčšina obyvateľov evanjelická, a v obci Pivnica. Evanjelici mali inú cirkevnú organizáciu a potreby, mali bohoslužby v národnej reči, o školskú výchovu sa starali sami, kňazov a učiteľov si povolávali zo Slovenska, aj preto je evanjelické a.v. vierovyznanie medzi vojvodinskými Slovákmi najrozšírenejšie.

Obrázok 8: Okresy vo Vojvodine podľa prevládajúceho náboženského vierovyznania v roku 2002.

Prameň: Online dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vojvodina_religion2002_map.png

¹¹⁰ v ich nárečí lingvisti našli všetky typické znaky východoslovenských nárečí, aj podľa zvykov a piesní. Viac k problematike osídľovania Báčky a Sremu rusínskou národnosťou v Petrov (1923).

¹¹¹ Mráz (2004) vysvetľuje: „organizácia a charakter ich cirkvi nevyžadovali kategorickejšie, aby veriaci mali kňazov a knihy v národnej reči ľudu a tak sa s niekdajších katolíkov stali Maďari, najmä v osadách, kde žili s Maďarmi a zachovalo sa len pár katolíkov.“

Rímskokatolícke vierovyznanie sa medzi vojvodinskými Slovákmi teda zachovalo len v malej miere. Svetoň (1943) udáva ako jeden z dôvodov aj fakt, že u katolíkov dochádzalo častejšie k zmiešaným manželstvám naproti evanjelikom, ktorí až do nedávnej minulosti prísne dodržiavali nepísané pravidlo nezmiešaných sobášov. V obci Selenča, kde spolu do súčasnosti žijú katolíci aj evanjelici, došlo k zaujímavému javu, keď katolíci hovoria západoslovenským nárečím a evanjelici stredoslovenským. Obyvatelia tu žili 200 rokov v prísnej vzájomnej spoločenskej izolácii. Katolíci bývajú v západnej časti a evanjelici vo východnej časti obce, delí ich od seba len ulica. Prípád Selenče dobre dokumentuje, aký vplyv malo vierovyznanie na rozvoj spoločenských vzťahov a rozvoj jazyka (Štolc, 1971).

Ako bolo uvedené vyššie, slovenskí stúpenci gréckokatolíckeho náboženstva sa postupom času asimilovali s Rusínmi. Rusínom na Dolnej zemi náboženská tradícia diktovala udržiavať cirkevné styky s cirkevnými centrami gréckokatolíckych Ukrajincov a vplyvom toho sa teraz považujú za Rusínov a majú rusínske národné povedomie (Mráz, 2004).

6.1 Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku

Ako bolo zmienené v Kapitole 4, sťahovanie Slovákov do oblasti dnešnej Vojvodiny malo aspoň čiastočne náboženské dôvody. Slováci v období sťahovania dúfali, že v novej vlasti nebudú prenasledovaní za svoju evanjelickú vieru tak, ako boli na území Slovenska. Náboženskú slobodu však na novom území nenašli hneď, ale aj tak bol ich život v náboženskom ohľade znesiteľnejší. Po vydaní Tolerančného patentu v roku 1781 si zriadili vlastné cirkevné zbory a povolali svojich kňazov. Ich náboženstvo pre nich predstavovalo ochranu pred asimiláciou a v evanjelických obciach ostal zachovaný aj slovenský jazyk¹¹², zatiaľčo katolíci sa pomaďarčili už v tretej generácii (Auerhan, 1930). Dá sa povedať, že u vojvodinských Slovákov bolo slovenské národné povedomie stotožnené s evanjelickým vierovyznaním a náboženská príslušnosť zohrala hlavnú úlohu pri vytváraní a zachovaní národnej identity (Mráz, 2004). Tým, že slovenská menšina sa oproti ostatnému obyvateľstvu vyznačovala dvomi odlišnými znakmi, slovenským jazykom a evanjelickým náboženstvom¹¹³, tieto znaky môžeme považovať za sebaidentifikačné faktory (Štefanko, 2004).

¹¹² dopomohli tomu kázania, cirkevný spev, Biblia a hlavne cirkevná škola, kde sa používala slovenčina

¹¹³ Heroldová (1964) potvrdzuje, že na udržanie povedomia príslušnosti k národu prispieva v menšinovom prostredí aj príslušnosť ku konfesijnálne odlišnej skupine.

Evanjelická cirkev však v minulosti nezohrala vždy len pozitívnu rolu, napr. v predvojnovom období sa stala nástrojom maďarizácie a slovenským obciam boli vnútené maďarské bohoslužby. Vplyvom „cirkevnej ústavy“ sa však mohli jednotlivé cirkevné zbory maďarizácii lepšie ubrániť než katolícke zbory. Maďarizačné snahy cirkvi viedli napr. k už zmienenému kovačickému procesu¹¹⁴.

Prvá slovenská evanjelická cirkev bola založená v Banátskom Komlóši¹¹⁵ v roku 1782 (Jančovič, 2004). Väčšina slovenských evanjelických zborov bola do začiatku 20. storočia spojených v cirkvi s nemeckými a maďarskými evanjelikmi. Potom vznikla myšlienka vytvoriť samostatnú evanjelickú cirkev vo vtedajšej Juhoslávii. Po 1. svetovej vojne v roku 1920 sa osamostatnili slovenskí evanjelici z Juhoslávie a utvorili so sriemskymi Slovákmí Slovenskú zákonodárnu synodu v Novom Sade. Na základe zákona z roku 1930 vytvorili s ostatnými evanjelikmi v Juhoslávii samostatnú evanjelickú cirkev¹¹⁶, ktorá mala svojho biskupa a posliehala štátnemu dozoru (Svetoň, 1943). V tomto období sa objavujú aj tendencie vstupovať do rôznych siekt, napr. mazarénstvo, baptizmus, Božia cirkev, Božia Šľapaj, uhlári, bradári, sobotári, naduvári¹¹⁷.

V súčasnosti je Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku¹¹⁸ so sídlom v Novom Sade časťou evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, ktorá je najstaršia a najväčšia protestantská cirkev. Medzi protestantmi, ktorých je dnes v 2,2 miliónovej Vojvodine 3,55 % (Census, 2002), SEAVC je najväčšou cirkvou s približne 50 000 členmi. Je rozdelená na senioráty: Báčsky¹¹⁹, Banátsky¹²⁰, Sriemsky¹²¹ a formálne tiež Nemecký seniorát so seniormi v čele. V pomerne rozsiahlej diecéze má 27 cirkevných zborov¹²² a 12 filiálnych zborov. V súčasnosti má v službe 24 farárov (z toho 6 farárov) s biskupom Mgr. Samuelom Vrbovským v čele. SEAVC pravidelne vydáva mesačník

¹¹⁴ V roku 1907 chceli do kovačického evanjelického chrámu zaviesť maďarské bohoslužby, ale ľudia so svojim kňazom sa bránili a pre túto obranu národných práv maďarské úrady postavili pred súd 97 kovačických Slovákov a 35 z nich odsúdili (Mráz, 2004).

¹¹⁵ Väčšina Slovákov sa odtiaľto v roku 1806 presťahovala do Nadlaku v Rumunsku (Kukučka, 2003).

¹¹⁶ Táto Slovenská evanjelická cirkev funguje v podstate až do súčasnosti.

¹¹⁷ „Je to zrovna choroba nášho ľudu, že v duchovnom ohľade akémukol'vek pošetilcovi sadne na lep a za pravdu dá nezmyslom...“ (Auerhan, 1930)

¹¹⁸ celý názov je Slovenská evanjelická augsburského vyznania cirkev v Srbsku (SEAVC)

¹¹⁹ 11 cirkevných zborov a 4 filiálne

¹²⁰ 8 cirkevných zborov a 2 filiálne

¹²¹ 6 cirkevných zborov a 6 filiálnych

¹²² Zbory sa nachádzajú v týchto obciach/mestách: Belehrad, Bingul'a, Boľovce, Erdevík, Lug, Stará Pazova, Šíd, Aradáč, Biele Blato, Hajdušica, Jánošík, Kovačica, Ostojićevo, Padina, Vojlovica, Zrenjanin, Báčska Palanka, Báčsky Petrovec, Bajša, Hložany, Kulpín, Kysáč, Laliť, Nový Sad, Pivnica, Selenča a Silbaš.

Evanjelický hlásnik, Ročenku a Evanjelický Kalendár. Každú nedeľu má vysielanie relácie Pohľady k výšinám v Rádiu Nový Sad.

Slovenská evanjelická a. v. cirkev zohráva dôležitú úlohu v živote srbských Slovákov. Cirkev je veľmi aktívna v oblasti vzdelávania, hlavne detí predškolského a školského veku (Lajčák, 2003) a svojim pôsobením má nepopierateľnú úlohu pri zachovávaní jazykovej a národnej identity slovenskej menšiny.

7 Slovenské menšinové školstvo vo Vojvodine

Vďaka multietnickej štruktúre obyvateľstva Vojvodiny sa tu vyskytuje menšinové školstvo pre najpočetnejšie menšinové etniká. Úplné (osemročné) základné školy, stredné školy a vyučovanie materinského jazyka na univerzitách majú z menšín Maďari, Slováci, Rumuni a Rusíni. Vyučovanie materinského jazyka s prvkami národnej kultúry (2–3 hodiny týždenne) majú Rómovia a Chorváti (ktorí sa až po rozpade Juhoslávie stali menšinou). Vo Vojvodine má vyučovanie v slovenčine bohatú tradíciu. Kľúčovým faktorom pri zachovaní slovenskej národnej identity až do súčasnosti bola prítomnosť inteligencie (kňazi a učitelia) v slovenských obciach vo Vojvodine takmer od začiatku prisťahovania¹²³. Vzdelanostný vývin takmer všetkých slovenských osád na území Vojvodiny mal veľa spoločných alebo podobných črt (Sirácky, 2002). Ako už bolo zmienené, v evanjelických obciach bola dlho prítomná úloha cirkvi, resp. cirkevnej školy, za založenie ktorých bolo treba vynakladať nemalé úsilie.

7.1 História slovenského menšinového školstva

Pri štúdiu histórie slovenského školstva na území Srbska, resp. Vojvodiny, pozorujeme rozdiely medzi vývojom v jednotlivých oblastiach: Báčke, Banáte a Srijeme. Najpriaznivejšie školské pomery boli v Báčke¹²⁴. Slovenské školstvo v Báčke bolo, ako aj v ostatných oblastiach, pred 1. svetovou vojnou vybudované na cirkevnom základe. Do konca 19. storočia bola v Báčke vybudovaná už široká sieť škôl. Po 1. svetovej vojne sa zaviedlo dvojjazyčné vyučovanie od 1. triedy. Od roku 1935 sa štátny (srbský) jazyk vyučoval až od 3. triedy. Dôležitý prelomový bod pre celé slovenské školstvo vo Vojvodine bolo založenie gymnázia v Báčskom Petrovci v roku 1919¹²⁵. Priaznivé náboženské a školské pomery, ktoré panovali v Báčke, mali už pred vojnou dobrý vplyv na kultúru (Svetoň, 1943). Pomáhali tomu aj styky so Slovenskom.

¹²³

Andrej Mráz (2004): „Do ktorých slovenských krajov na Dolnej zemi najsystematickejšie cez desaťročia prichádzali učené ľudia zo starej vlasti, tie kraje ostali národne najzachovalejšie a najaktívnejšie...Nebyť tých desiatok vzdelaneckých rodín od konca 18. storočia do prvej svetovej vojny medzi vojvodinskými Slovákmi, pravdepodobne by totiž len bledá pamiatka na slovenských predkov ostala.“

¹²⁴

napr. v školskom roku 1907/1908 mali Slováci 11 ľudových škôl, 32 učiteľov a všetci boli Slováci

¹²⁵

v školskom roku 1919/1920 boli otvorené dve triedy gymnázia

Tabuľka 2: Slovenské školy, ktoré vznikli v Báčke do konca 19. storočia

obec	doba príchodu	rok založenia školy
Báčsky Petrovec	1745	1770
Hložany	1756	1780
Kysáč	1773	1785
Kulpín	1746	1789
Laliť	1790	1790
Selenča	1758	1791
Pivnica	1790	1791
Bajša	1754	1800
Silbaš	1814	1818
B. Palanka	1792	1822

Prameň: Svetoň, 1943

V Srieme boli školské pomery menej priaznivé ako v Báčke. Veľkým problém, okrem nedostatku slovenských učiteľov, bola slabá školská dochádzka. Z 1156 školopovinných detí v Starej Pazove školu navštevovalo v roku 1923 len 617 (53,4%).

Tabuľka 3: Slovenské školy, ktoré vznikli v Srieme do konca 19. storočia

obec	doba príchodu	rok založenia školy
Stará Pazova	1770	1791
Bolovce	1847	1879
Bingula	1859	1888
Erdevík	1860	1890

Prameň: Svetoň, 1943

V Banáte tiež boli školské pomery nepriaznivé. Roku 1908 mali Slováci len 4 slovenské školy, na ktorých zo 17 učiteľov len 5 bolo Slovákov. Vyskytovala sa tu najväčšia preťaženosť učiteľov, napr. v roku 1939 pripadalo na 1 učiteľa až 90 žiakov. Kultúrne Slováci v Banáte spolupracovali s Báčskym Petrovcom a so Starou Pazovou. V Aradáci a Padine si založili Čítací spolok a mali stále javisko, v Hajdučici založili Slovenskú čítareň a v Kovačici Národný dom.

Tabuľka 4: Slovenské školy, ktoré vznikli v Banáte do konca 19. storočia

obec	dobu príchodu	rok založenia školy
Aradáč	1789	1796
Kovačica	1802	1803
Padina	1806	1807
Jánošík	1823	1857
Voljovica	1869	1870
Biele Blato	1883	1900

Prameň: Svetoň, 1943

Ku koncu 19. storočia bola sieť slovenských menšinových škôl dobre vybudovaná, Mráz (2004) však konštatuje, že pred 1. svetovou vojnou sediaci príliš nedôverovali „učenosti“ a svoje deti nechceli dávať do škôl. Situácia sa zmenila hlavne po roku 1918. Napr. bolo otvorené slovenské gymnázium v Báčskom Petrovci, v roku 1919/1920 najskôr dvojtriedne, potom postupne triedy pribúdali. V roku 1946/47 tam bolo zapísaných 700 žiakov. Zo začiatku tam učilo veľa neslovenských učiteľov, v súčasnosti len slovenskí¹²⁶. Nemohli sa používať učebnice zo vtedajšieho Československa, látka zo všetkých predmetov sa teda diktovala alebo sa učivo prekladalo zo srbských učebníc. Zo začiatku existencie gymnázia táto inštitúcia vykazovala slabé výsledky práce.

V medzivojnovom období stále pretrvávali problémy s nedostatkom slovenských učiteľov (viď Tab. 5). Ako konštatuje Bednárík (1966), vstupom do Juhoslávie, ktorá poskytovala dobré podmienky pre kultúrny rozvoj menšín, dochádzalo postupne k zlepšovaniu situácie, čo sa prejavilo najmä zvýšením počtu študentov a pedagógov na slovenských školách.

¹²⁶ Mráz tiež podotýka, že učitelia sú často nekvalifikovaní, ale tento stav existuje vo viacerých srbských školách.

Tabuľka 5: Stav slovenského školstva vo Vojvodine v rokoch 1932 a 1939

Obec	Rok založenia školy	1932			1939		
		Počet žiakov	Počet všetkých učiteľov	Počet slov. učiteľov	Počet žiakov	Počet všetkých učiteľov	Počet slov. učiteľov
Novi Sad	1875	122	2	1	88	2	1
Bajša	1800	120	2	1	89	2	2
Laliť	1790	164	3	3	128	4	3
Kulpín	1789	244	4	4	466	8	5
Pivnica	1791	127	6	6	502	9	7
Silbaš	1818	182	3	3	217	3	3
Kysáč	1785	454	10	9	604	10	9
Báčsky Petrovec	1770	768	15	15	810	16	17
Báčska Palanka	1822	65	1	1	54	1	1
Hložany	1780	312	7	5	315	6	6
Selenča	1791	350	8	7	518	8	6
Stará Pazova	1791	848	17	11	834	16	12
Bolovce	1879	214	3	2	170	3	2
Bingula	1888	73	2	1	79	2	2
Erdevík	1890	106	2	1	113	2	2
Šid	1920	98	1	0	48	2	1
Dobanovce	1931	58	1	1	54	1	0
Lug	1920	73	2	0	70	2	1
Slan. Vinohrady	1909	58	1	1	48	1	1
Kovačica	1803	580	9	5	721	11	6
Jánošík	1857	139	2	2	177	2	2
Padina	1807	501	10	8	587	10	7
Aradáč	1796	85	5	4	256	4	4
Biele Blato	1900	111	2	2	98	2	0
Voljovica	1870	181	2	2	161	2	2
Pot. Sv. Mikuláš	1886	48	1	1	67	1	1
Hajdučica	1810	128	2	2	111	2	2

Prameň: Svetoň, 1943

Pozn.: Slan. Vinohrady=Slankamenské Vinohrady, Pot. Sv. Mikuláš=v súčasnosti Ostojičevo

7.2 Súčasný stav slovenského menšinového školstva

Slováci si ako národnostná menšina užívajú benefity v oblasti formálneho vzdelávania v materinskom jazyku. Slovenské deti vo Vojvodine majú možnosť takmer v úplnosti ukončiť všetky stupne vzdelávania v slovenskom jazyku. Všeobecný stav je

taký, že najmä v prostrediach, kde je dostatok slovenských detí, existujú materské školy¹²⁷ s vyučovacím jazykom slovenským. V prostrediach, kde je menej detí a kde žije viacej etnických skupín, sú škôlky dvojjazyčné, slovensko-srbské. Tam, kde je slovenských detí veľmi málo (najmä v mestách), deti chodia do srbských materských škôl. Počas povinnej školskej dochádzky¹²⁸ sa môžu Slováci počas všetkých ôsmich ročníkov vzdelávať v slovenskom jazyku. Druhá možnosť je, že vyučovanie v slovenčine sa koná iba v nižších ročníkoch (1. až 4.) a vo vyšších sa pokračuje v srbčine¹²⁹. Podľa údajov vojvodinských školských úradov do tried s vyučovacím jazykom slovenským v rámci povinnej dochádzky chodí okolo 75 % Slovákov a zvyšok žiakov absolvuje základnú školu po srbsky (Týrová, 2005). Najlepšia situácia je v Báčke. Od 1. po 8. ročník sú zastúpené slovenské triedy v Báčskom Petrovci, v Kysáči, v Kulpíne, v Hložanoch, v Pivnici a v Selenči¹³⁰. V Banáte má slovenské triedy od 1. po 8. ročník okrem silných slovenských komunít Kovačice a Padiny aj základná škola v Jánošíku. V Srijeme existuje základná škola s vyučovacím jazykom slovenským len v Starej Pazove, kým v základnej škole v Erdevíku sú slovenské triedy len od 1. po 4. ročník. Ďalej deti pokračujú v srbčine. V obciach, kde sa nedá absolvovať základná škola v slovenskom jazyku alebo tam, kde nechcú takúto navštevovať, majú deti možnosť absolvovať predmet Slovenský jazyk s prvkami národnej kultúry¹³¹ (2 hodiny týždenne). V zmiešaných osadách alebo v osadách, kde Slováci tvoria väčšinu (napr. Pivnica, Kovačica), nastal zaujímavý jav, keď na hodiny slovenského jazyka niekedy chodievajú aj Srbi.

Dohromady vo Vojvodine pôsobí 16 základných škôl s vyučovacím jazykom slovenským, ktoré v školskom roku 2005/2006 navštevovalo 3305 žiakov¹³². Aktuálny problém slovenského základného školstva spočíva v klesajúcom počte žiakov¹³³ a tiež v

¹²⁷ pre 3–7 ročné deti

¹²⁸ v Srbsku sa deti zapisujú do škôl v 7 rokoch

¹²⁹ Zaujímavá je obec Pivnica, v ktorej existujú zmiešané triedy, kde Slováci a Srbi (pre nedostatočný počet žiakov aj jedných aj druhých) sa vo vyšších ročníkoch učia paralelne v oboch jazykoch. Profesor najprv vysvetlí učivo v jednom jazyku, napr. v srbčine, a potom to isté zopakuje aj po slovensky. To má výhody - žiaci sa paralelne učia dvojjazyčné termíny, aj nevýhody - učivo treba zhustiť (Týrová, 2005).

¹³⁰ Hoci je počet Slovákov v Báčskej Palanke a v Novom Sade je pomerne veľký (1 194, resp. 1 673), vzhľadom na ich rozptýlenie a na vekovú štruktúru sa zatiaľ nepodarilo utvoriť slovenské triedy na úrovni mesta.

¹³¹ Problém s týmto predmetom spočíva v tom, že žiaci ho musia navštevovať buď pre alebo po vyučovaní, čo pre nich predstavuje nadbytočnú záťaž.

¹³² Bagľaš (2010). Aktuálnejšie údaje nie sú k dispozícii.

¹³³ Napr. v ZŠ Hajdušica je veľký problém s malým počtom detí, slovenčinu si žiaci môžu zapísať ako voliteľný predmet v 1–4. ročníku, od 5. ročníka je to nezáväzný predmet, lebo si môžu zvoliť len 1 voliteľný predmet a väčšina si vyberie informatiku (Hlas ľudu, 2010).

chýbajúcej jazykovej kompetentnosti učiteľov vo vyšších ročníkoch¹³⁴. Okrem toho je v poslednom období patrný častejší jav zmiešaných manželstiev, následkom čoho v rodinách vzniká väčšia tendencia zapisovať deti do srbských škôl.

Čo sa týka slovenského stredného školstva, najvýznamnejšou inštitúciou je Gymnázium Jána Kollára v Báčskom Petrovci, ktoré nepretržite pracuje od roku 1919 a je najstarším slovenským gymnáziom mimo hraníc Slovenska. Doteraz¹³⁵ sa v ňom vyškolovalo viac ako 3 000 maturantov. Každoročne sú otvorené 2–3 slovenské triedy a 1–2 srbské¹³⁶. V Kovačici pôsobí Gymnázium Mihajla Pupina¹³⁷, kde sa od roku 1975 vyučuje aj po slovensky. V každom ročníku je jedna slovenská trieda. Oproti gymnáziu v Báčskom Petrovci je tu situácia s profesormi horšia, takže slovenské vyučovanie nie je kompletne a žiaci niektoré predmety absolvujú v srbčine. Samozrejme gymnázium nie je vždy voľbou pre budúcich stredoškolákov, v regióne si študenti často vyberú strednú školu s odborným zameraním. Napr. v školskom roku 2003/2004 sa preto z celkového počtu 1 657 Slovákov stredoškolákov vzdelávalo po slovensky iba 20,04 % (Týrová, 2005).

Čo sa týka vysokoškolského vzdelávania, v Srbsku sa väčšia pozornosť začala slovenskému jazyku venovať na belehradskej univerzite po roku 1950. V období 1960–1962 prednášali ako predmet na Vyššej pedagogickej škole v Novom Sade slovenskú reč D. Dudok a slovenskú literatúru J. Kmeť (Kuzmík, 1971). Potom sa štúdium prenieslo na Filozofickú fakultu univerzity v Novom Sade. Od roku 1961 bolo otvorené 2-ročné štúdium, roku 1968 bolo pri Katedre pre východo- a západoslovanské jazyky otvorené 4-ročné štúdium, roku 1972 sa sformovala ako samostatná jednotka Katedra slovenského jazyka a literatúry¹³⁸ a potom v roku 1975 bol založený Slovakistický ústav (Myjavcová, 2006). Petrovské gymnázium slúžilo v rokoch 1984–1993 k príprave študentov pedagogickej akadémie, ktorí tu nadobúdali skúsenosti pre vyučovanie na nižších ročníkoch základnej školy. Od roku 1993 má Učiteľská fakulta v Sombore aj slovenské oddelenie v Báčskom Petrovci¹³⁹. V roku 2002 bola založená

¹³⁴ učitelia sú odborne kvalifikovaní, ale nepoznajú dostatočne slovenský jazyk
¹³⁵ do roku 2005

¹³⁶ V školskom roku 2010/2011 nastúpilo 67 prvákov so slovenskou a 30 so srbskou vyučovacou rečou (Hlas ľudu, 2010).

¹³⁷ V školskom roku 2005/2006 mali gymnázia 750 študentov.

¹³⁸ Absolventi tejto katedry pôsobia na základných a stredných školách, ako novinári a jazykovi redaktori, odborníci vo vydavateľstvách, v knižniciach, v domoch kultúry a pod. Aj ich zásluhou sa do slovenčiny zo srbčiny prekládajú bežné školské učebnice, v slovenčine vznikajú literárne diela, slovenský jazyk je aj jazykom prostriedkov masovej komunikácie.

¹³⁹ Slováci tu môžu štúdiom v slovenčine získať vysokoškolský diplom.

Asociácia slovenských pedagógov pri Gymnáziu Jána Kollára v Báčskom Petrovci a vypracúva novú koncepciu vyučovania slovenského jazyka a dejín.

8 Kultúrna činnosť slovenskej menšiny v Srbsku

Pred rokom 1918 bola kultúrna a osvetová činnosť slovenskej minority v Srbsku neorganizovaná a rozdrobená. Ako bolo spomenuté vyššie, až v boli menšinám poskytnuté priaznivé podmienky pre kultúrny rast. Slovenská minorita si tak začala budovať vlastné inštitúcie, ako napr. Juhoslovanský nakladateľský spolok a slovenskú kníhtlačiareň v Báčskom Petrovci. Táto zohrala významnú úlohu pri tlačením a rozširovaním literatúry v slovenskom jazyku, keď v dôsledku nového vytýčenia hraníc Slováci ostali bez tlače, ktorá dovtedy prichádzala hlavne zo Slovenska alebo z Budapešti (Sirácky, 2002). Hneď po 1. svetovej vojne sa tak vo všetkých slovenských obciach používali slovenské tlačivá a vydávali sa učebnice. Po roku 1948 oficiálne Československo i Slovensko na dlhší čas prerušilo styky s vojvodinskými Slovákmi, napriek tomu je obdobie po 2. svetovej vojne charakteristické veľkým rozvojom kultúrnej činnosti v rámci kultúrno-osvetových spolkov. Postupom času vznikali aj nové inštitúcie, ako napr. vydavateľstvo Obzor v Báčskom Petrovci a neskôr v Novom Sade¹⁴⁰. V 60. rokoch sa obnovili prerušené styky a spolupráca so Slovenskom, kde sa po roku 1968 prejavil záujem o Slovákov vo svete vznikom Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej.

Kultúrne aktivity vojvodinských Slovákov¹⁴¹, ktoré vychádzajú z 250-ročnej histórie, sú dnes výnimočne bohaté a pestré. Väčšina z početných kultúrnych podujatí vojvodinských Slovákov sa týka folklóru, teda ľudovej hudby. Najväčšími slávnosťami sú *Slovenské národné slávnosti*, tradičná manifestácia vojvodinských Slovákov¹⁴². Majú dlhú tradíciu konania, po prvýkrát prebehli v roku 1919 v Báčskom Petrovci. Okrem toho každoročne prebieha festival slovenských ľudových piesní „V pivnickom poli“, tanečný festival slovenských ľudových tancov v Hložanoch „*Tancuj tancuj*“, detské spevácke podujatie „*Zlatá brána*“ v Kysáči alebo prehliadka divadelnej tvorby

¹⁴⁰ ako bolo uvedené v kap. 7, v tomto období vznikla tiež Katedra slovenského jazyka a literatúry (1968), Spolok vojvodinských slovakistov (1969) a Slovakistický ústav Filozofickej fakulty v Novom Sade (1976)

¹⁴¹ Medzi významné osobnosti v oblasti kultúry patrí Mira Brtková, Pavel Čáni a Zuzana Chalupová (škola kovačického naivného umenia), divadelní režiséri Ljuboslav Majera a Miroslav Benka a literát Vítázoslav Hronjec.

¹⁴² „Trvajú štyri dni, počas ktorých sa prezentujú slovenské kultúrno - umelecké spolky, divadlá, maliari, sochári, spisovatelia, športovci, pedagógovia a vôbec všetci Slováci, ktorí niečo konajú na národnom poli a sú obyvateľmi Srbska.“ úryvok z rozhovoru so Zdenkou Chalúpkovou, pracovníčkou Matice slovenskej v Srbsku. Online dostupné z: <http://korzar.sme.sk/c/4414606/vo-srbsku-uz-takmer-tri-storocia-zije-najvacsia-komunita-zahranicnych-slovakov-vo-svete.html#ixzz1JVD0z8vq>

Slovákov vo Vojvodine DIDA¹⁴³. Tieto podujatia neplnia len kultúrno-zábavnú funkciu, ale sú príležitosťou pre vzájomné stretnutie slovenskej komunity, vymieňanie informácií, spomínanie na staré slovenské zvyklosti, či plánovanie ďalších slovenských akcií.

V prostredí slovenskej menšiny v Srbsku sa dá hovoriť o fenoméne vojvodinského divadla. Divadelné predstavenia sa v Báčskom Petrovci konajú od roku 1886 a divadlo v Starej Pazove funguje viac než 100 rokov. Ochotnícke divadlo¹⁴⁴ v materinskom jazyku, v inoetnickom prostredí a vo veľkej vzdialenosti od materského etnika zohrávalo mimoriadnu, nielen kultúrnu, ale aj osvetovú úlohu a pozitívne vplývalo na rast i udržiavanie slovenského národného povedomia (Sirácky, 2002).

Literárne aktivity vojvodinských Slovákov majú viac než 200-ročnú históriu a koncentrovali sa hlavne okolo časopisu Nový život¹⁴⁵. V Báčskom Petrovci sídli Vydavateľstvo Kultúra, ktoré nadvazuje na tradíciu prvej slovenskej kníhtlačiarne z roku 1919. Okrem toho v Novom Sade funguje Slovenské vydavateľské centrum. Svetlík (2009) však konštatuje, že v súčasnosti sa dá pozorovať recesia celkovej literárnej tvorby vojvodinských Slovákov, pričom najväčší rozmach bol zaznamenaný v 80. rokoch 20. storočia.

Hlavné inštitúcie, ktoré reprezentujú výtvarné umenie vojvodinských Slovákov, sú Galéria Zuzky Medvedovej v Báčskom Petrovci a Galéria naivného umenia v Kovačici¹⁴⁶. Práve v Kovačici sa vyvinul fenomén slovenského insitného maliarstva (tzv. naivní umelci¹⁴⁷) a v súčasnosti je svetovým centrom insitného umenia. Kovačickí maliari znázorňujú hlavne život a prácu sedliakov. Na maliarskom plátne sa objavuje ľudový odev, ľudové zvyky a obyčaje, folklór, roľnícky život, práca na poli, príchod Slovákov na Dolnú zem, zachytávajú dedinskú izbu, sedliacke dvory, život na dedine, dedinské ulice a pod. Pre kovačickú insitnú školu je typický silný kolorit a intenzívne

¹⁴³ ďalšími podujatiami sú napr. Kultúrne októbre v Kovačici, Festival slovenskej populárnej hudby v Selenči, Pazovské kultúrne leto, Medzinárodný novosadský literárny festival, Detská svadba v Kovačici, Festival chmeľu a piva v Báčskom Petrovci, fazuliáda, klobasiáda, atď.

¹⁴⁴ „Robiť divadlo a chodiť do divadla je pre dolnozemsých Slovákov vec posvätná, je niečím tak dôležitým, že celé generácie v divadle nachádzajú zmysel svojej duchovnej tvorby a svoje poslanie v podpore divadelníctva...Remeslo divadla je rovnako dôležité a sakrálné ako vzťah k úrodnej pôde. Ísť na Štedrý večer do kostola má aj svoju druhú polovicu – ísť na Štefana do divadla.“ (Babiak, 2010)

¹⁴⁵ časopis pre kultúru a literatúru

¹⁴⁶ medzi menšie patria Galéria na poschodí Domu kultúry v Padine a Artcentrum Chlieb a hry v Starej Pazove

¹⁴⁷ Typická je jednoduchá maľba, často bez tieňovania, s deformovaným priestorom a perspektívou a so zjednodušenou reprezentáciou života.

farby, ktoré sú prevzaté z krojov a slovenského folklóru bohatého na farby (Valentík, 2002).

V roku 2008 vznikol Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov (ÚKVS) ako profesionálna ustanovizeň kultúry¹⁴⁸ s cieľom zachovávať, zveľaďovať a rozvíjať kultúru vojvodinských Slovákov. Tento cieľ sa snaží dosiahnuť rôznymi aktivitami, napr. rozvojovo-výskumnou činnosťou, analýzou kultúrnej infraštruktúry vojvodinských Slovákov, informačno-dokumentačnou a komunikačnou činnosťou, zriadením dokumentačných fondov zo všetkých oblastí života, kultúry a umenia vojvodinských Slovákov, permanentnou a systematickou činnosťou na zvyšovaní kvality kultúrnych a umeleckých manifestácií, odborným zdokonaľovaním a vzdelávaním v kultúre a v neposlednom rade zapájaním slovenskej kultúry do kontextu celosrbského a celoslovenského, ale i širšieho, európskeho kontextu¹⁴⁹.

Čo sa týka mimovládneho sektoru, kde sa realizujú príslušníci slovenskej menšiny, najvýznamnejší predstavitelia sú Asociácia slovenských pedagógov¹⁵⁰, Fórum Slovákov¹⁵¹, *Center*¹⁵² a Asociácia pre rozvoj detí¹⁵³.

8.1 Matica slovenská v Srbsku

Súčasná Matica slovenská v Srbsku bola založená v roku 1932 v bývalej Juhoslávii¹⁵⁴. Zakladajúce valné zhromaždenie sa konalo počas Národných slávností v Báčskom Petrovci v dňoch 14. a 15. augusta 1932. Založenie Matice slovenskej v Juhoslávii je spojené s osobnosťou a úsilím slovenského národovca Jána Bulíka, ktorý sa stal aj jej prvým predsedom. Zakladajúcich členov bolo 132 a riadnych členov na začiatku 360. Pôsobenie Matice bolo zozáčiatku prerušované, v prvých dvoch obdobiach svojej existencie Matica aktívne pôsobila iba 12 rokov – v rokoch 1932–1941 a po oslobodení od fašizmu v rokoch 1945–1948. Priaznivé obdobie pre obnovenie činnosti nastalo po páde komunistického režimu v roku 1989 (Boldocký, 1995). Obnovovacie zhromaždenie prebehlo v roku 1990 v Báčskom Petrovci a odvtedy sa začína budovať nová matičná tradícia a kontinuita. Znovuzaložená bola ako nepolitická celonárodnostná inštitúcia, ktorá ma za cieľ usmerňovať celkový

¹⁴⁸ Ústav založilo Zhromaždenie Autonómnej pokrajiny Vojvodiny a Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny.

¹⁴⁹ viac o ÚKVS na <http://www.slovackizavod.org.rs/>

¹⁵⁰ má okolo 500 členov

¹⁵¹ za cieľ si kladie modernizáciu života slovenskej menšiny v Srbsku

¹⁵² pôsobí v oblasti kultúry

¹⁵³ hlavnou činnosťou je výuka slovenského jazyka pre deti zo zmiešaných manželstiev

¹⁵⁴ ďalej len Matica alebo Matica slovenská (srbsky *Matica slovačka u Srbiji*)

národnostný život. V prvých rokoch od znovuzaloženia sa činnosť Matice slovenskej v Juhoslávii orientovala prevažne na kultúrne zdroje zo Slovenska, ale usilovala sa aj o príkladné spolužitie s juhoslovanskými Čechmi prostredníctvom Československého zväzu v Juhoslávii (Sirácky, 2002).

Matica slovenská má v súčasnosti 28 miestnych odborov a tie vo svojich prostrediach rozprúdili bohatú kultúrnu a národnostnú činnosť. Predsedníčkou Matice Slovenskej je od roku 2009 Katarína Melegová Melichová. Matica slovenská v roku 1992 obnovila aj Slovenské národné slávnosti – najmasovejšiu manifestáciu vojvodinských Slovákov. Matica slovenská je najpočetnejšou organizáciou Slovákov, ktorí žijú v Srbsku - má okolo 12 000 členov. Predstavuje hlavnú apolitickú a sociálnu organizáciu Slovákov v Srbsku. Vystupuje ako hlavný partner pri komunikácii so štátnymi autoritami ako zo Slovenska, tak zo Srbska a cez jej štruktúry je uskutočňovaná finančná, materiálna a technická pomoc pre slovenskú komunitu. V súčasnosti ďalším zo zdrojov financovania kultúrnych aktivít vojvodinských Slovákov sú fondy Úradu pre zahraničných Slovákov. Každý rok prideliť takmer 300 000 eur na podporu rôznych kultúrnych a iných podujatí¹⁵⁵.

8.2 Súčasné slovenské vojvodinské médiá¹⁵⁶

Vo Vojvodine v súčasnosti pôsobí približne 28 redakcií, ktoré vydávajú alebo produkujú program po slovensky. Slovenské vojvodinské médiá nielenže majú funkciu informovania občanov slovenskej národnosti v materinskej reči, ale aj funkciu ochrany materinskej reči, vzdelávania, výchovy a rozvoja kultúry. Mediálny priestor je jedným z mála oblastí, kde sa národná a kultúrna identita môžu naplno prezentovať a takto odolávať prirodzeným asimilačným tlakom, ktorým je vystavená každá menšina (Tomanová-Makanová, 2009).

Začiatky žurnalistiky vojvodinských Slovákov spadajú do roku 1864, keď profesor novosadského gymnázia Jozef Podhradský začína vydávať časopis Slávik a časopis pre mládež Zornička. Začiatkom 20. storočia v Novom Sade začal vychádzať aj prvý slovenský politicko-spoločenský mesačník Dolnozemskej Slovák, ktorý vychádzal v období 1902–1914¹⁵⁷. Bol predchodcom medzivojnových novín Národná

¹⁵⁵ z rozhovoru s veľvyslancom Slovenska v Srbsku Igorom Furdíkom (Hlas ľudu, 2010)

¹⁵⁶ spracované podľa zborníka Slovenské vojvodinské novinárstvo vo víre mediálnych diania v Srbsku (Dorčová, 2009)

¹⁵⁷ V rokoch 1918–1920 vychádzal ako 2týždenník.

jednota (1920–1941) a vojnových a povojnových novín Hlas ľudu¹⁵⁸ (od 1944). V tomto období vznikali všetky menšinové slovenské redakcie – detský časopis Pionieri, v súčasnosti Zornička (od 1939), časopis pre kultúru a literatúru Nový život (od 1949). V roku 1970 začal vychádzať časopis pre mládež Vzlet. Vychádzajú aj médiá lokálneho rázu a to dvojtyždenník Petrovské noviny (Báčsky Petrovec), Naša reč (Báčsky Petrovec), časopis pre umenie a kultúru Aurora (Stará Pazova) a raz do roka Pazovský kalendár.

V období vzniku rozhlasových a televíznych staníc vo vtedajšej Juhoslávii vznikajú aj dve redakcie, ktoré vysielajú program aj po slovensky – Rádio Nový Sad (1949) a Televízia Nový Sad (1975). V 60. a 70. rokoch začínajú vznikať aj lokálne rozhlasové stanice – Rádio Kysáč (1965), Rádio Petrovec (1965), Rádio Stará Pazova (1967) a Rádio Kovačica (1971). V Rádio-televízii Vojvodina existuje slovenská redakcia rádia aj televízie¹⁵⁹. Vysielania jednotlivých menšinových redakcií¹⁶⁰ sú sústredené do 150 minútových večerných blokov, ktoré sa denne striedajú (Čeman, 2009). Súčasnosť priniesla aj zapájanie sa do internetovej sféry, vznikajú internetové stránky, ktoré sa usilujú byť spravodajským portálom o živote (nielen) Slovákov vo Vojvodine.

Schválenie Zákona o národnostných radách národnostných menšín v roku 2002 sa mohlo odzrkadliť aj v činnosti menšinových médií. Výzvou do budúcnosti je fakt, že Národnostná rada disponuje významnými kompetenciami¹⁶¹, ktoré sa dajú využiť na skvalitnenie postavenia slovenských médií v Srbsku (Tomanová-Makanová, 2009).

¹⁵⁸ Hlas ľudu je medzi Slovákami považovaný za neoddeliteľnú súčasť komunity, ich bežných dní a životov. Je to najdôležitejšie tlačene médium dolnozemskej Slovákov (Boldocký, 2009)

¹⁵⁹ Dorčová (2010) v článku v časopise Hlas ľudu uvádza štatistiku, že podľa výskumov sledovanosti, ktoré robilo Stredisko pre výskum verejnej mienky v apríli 2009 na vzorke 700 súkromných telefonických, takmer 75 % anketovaných pozerá program TV Vojvodiny po slovensky (z toho 44% pravidelne a 39 % často).

¹⁶⁰ okrem slovenskej redakcie tu funguje bunevská, chorvátska, macedónska a ukrajinská redakcia

¹⁶¹ Napr. zakladať ustanovizne a hospodárske spoločnosti na vykonávanie novinovo-vydavateľskej činnosti rozhlasového a televízneho vysielania, tlače a reprodukovania nahrávok, určovať stratégiu rozvoja informovania v jazyku národnostnej menšiny v súlade so stratégiou Srbska, určovať kritériá voľby redaktorov, dávať návrh na rozdelenie prostriedkov pridelených z rozpočtu, atď.

9 Prípadová štúdia – Identita slovenskej menšiny vo Vojvodine

...Tí zo zahraničia živelnejšie sú zainteresovaní o všetko, čo je naše. Netvrdím, že v ich nacionalite je všetko pozitívne, naopak, mentalita ľudí, ktorí nežijú vo vlastnom národnom prostredí, má mnoho patologických črt, ale k slovenskosti sa vinú živelnejšie a dramatickejšie, neraz aj sentimentálne a exaltovane, no tieto vlastnosti ťažko by bolo odsudzovať, treba ich chápať...¹⁶²

9.1 Metodika

Od začiatku vzniku tejto diplomovej práce autorka hľadala vhodné miesto, kde by mohol byť realizovaný terénny výskum o slovenskej menšine v Srbsku. Okres Kovačica bola najlepším kandidátom, vzhľadom k jeho multietnickosti a zároveň prevahe príslušníkov slovenskej národnosti. Po nadviazaní kontaktu s Obecnou knižnicou, kde sa okrem iného nachádza aj Krajanská zbierka¹⁶³, sa autorka rozhodla vykonať dotazníkový výskum práve v Kovačickom okrese. Okrem jedinečnej možnosti stretnúť sa s miestnymi Slovákami bola kľúčová aj možnosť dostať sa k inak ťažko dostupnej literatúre, či už zo spomenutej knižnice alebo miestnych úradov.

Výskum bol realizovaný v júli 2009 v centre obce Kovačica, ako aj v takmer čisto slovenskej obci Padina. Dotazníky boli vytvorené v dvoch formách: v slovenskom aj srbskom jazyku. Autorka sa snažila vyhnúť tomu, aby respondenti vyplňali dotazníky sami, ale skôr sa pokúšala viesť s nimi konverzáciu. Jedným z dôvodov bola záruka vysokej návratnosti, ale hlavne tento spôsob umožnil vypočuť a zaznamenať si komentáre, pokladať doplňujúce otázky a v neposlednom rade bolo takto zaručené lepšie pochopenie otázok. Výskum teda prebiehal oslovovaním okoloidúcich na ulici v slovenskom jazyku a keďže autorka neovláda srbský jazyk, pomáhala jej srbská kolegyňa Marea Grinvald – takto bolo umožnené do výskumu zachytiť aj Srbov, Rumunov a Maďarov, ktorí na danom území žijú. Po čase si miestni obyvatelia zvykli na našu prítomnosť a začali nás pozývať k sebe domov, kde mala autorka možnosť dozvedieť sa ďalšie vzácne informácie a tiež zahrnúť do výskumu aj starších ľudí, ktorí z domu veľmi často nevychádzajú.

¹⁶²

Andrej Mráz (2004) v diele Rozhovory o vojvodinských Slovákoch

¹⁶³

obsahuje 600 bibliografických jednotiek a zachováva kultúru slovenského, srbského, maďarského a rumunského etnika

Dotazník, ktorý bol použitý pri výskume (Príloha 13.1 a 13.2), bol vytvorený hlavne na základe dotazníka, použitého pri výskume slovenskej menšiny v Rumunsku (Daniel, 2009). Ďalej boli doplnené otázky, pri tvorbe ktorých autorka čerpala z rôznych sociologických výskumov¹⁶⁴. Po analýze získaných výsledkov boli vyčlenené tri okruhy problematik, ktoré si zaslúžia hodnotenie a to vnímanie národnej identity, otázka slovenského jazyka a komunikácie a spojitosť s pôvodnou vlasťou na Slovensku. Tieto aspekty života vojvodinských Slovákov sa samozrejme navzájom prekrývajú a ovplyvňujú, preto sa ich budem snažiť ukázať v širších súvislostiach.

9.2 Základné informácie o okrese Kovačica

Okres Kovačica sa vyznačuje vysokou národnostnou heterogenitou. Nachádza sa v južnom Banáte a zahŕňa nasledujúce obce: Crepaja, Debeljača, Idvor, Kovačica, Padina, Putnikovo, Samoš a Uzdin. V Kovačici a Padine prevládajú obyvatelia slovenskej národnosti, v Debeljači je prevaha obyvateľov maďarskej národnosti a v Uzdine prevaha obyvateľov rumunskej národnosti. V ostatných obciach väčšinu zastupujú Srbi. Obec Kovačica je administratívnym aj kultúrnym strediskom tohto okresu, ktorý obýva dohromady 27 890 ľudí¹⁶⁵, z toho je 41 % Slovákov, 34 % Srbov, 11 % Maďarov, 7 % Rumunov, atď. Ako bolo spomenuté vyššie, ťažisko výskumu bolo v obci Kovačica, kde žije 5697 Slovákov (tvoria 84 % všetkých obyvateľov) a v Padine s 5575 Slovákami (tvoria až 97 % všetkých obyvateľov).

Obec Kovačica je vzdialená 50 kilometrov severovýchodne od Belehradu, 30 kilometrov severne od Pančeva, 80 kilometrov západne od Vršca a 40 kilometrov južne od Zreňanina. Poloha na sprašovej terase umožnila kvalitnú poľnohospodársku výrobu, najviac obilninarstvo, ovocinarstvo, vinohradníctvo a zeleninarstvo. Dobrá dopravná poloha podmienila už od začiatku existencie obce rozvoj remeselníctva a obchodu, čo vplývalo na vznikanie administratívno-politického centra vzhľadom na susedné menšie obce. Obyvateľstvo Kovačice je autochtónne a od prvého osídlenia dodnes nedošlo k imigráciám väčšej intenzity (Cicka et al, 2002). Po druhej svetovej vojne je badateľné intenzívnejšie prisťahovanie do obce, najmä z ekonomických dôvodov, lebo Kovačica sa stala hospodárskym, kultúrnym a administratívnym strediskom obce a v tom období zaznamenala aj najrýchlejší hospodársky rozvoj. Poľnohospodárska výroba je až do

¹⁶⁴

Sokolová et al (1997), Botíková (1988)

¹⁶⁵

Census 2002

súčasnosti hlavným zdrojom príjmov obyvateľstva, hoci od druhej polovice 20. storočia sa čoraz viac štruktúra zamestnania mení.

Obec Padina leží hneď v susedstve Kovačice, je od nej vzdialená 7 km. Geografické charakteristiky sú veľmi podobné. Ako je zvykom u slovenských vojvodinských obcí, aj v Padine prebieha vzhľadom k jej veľkosti rušný kultúrny život¹⁶⁶. Padina je obcou s najvyšším relatívnym zastúpením príslušníkov slovenskej menšiny vo Vojvodine.

9.3 Výskum – výsledky a diskusia

9.3.1 Základné údaje o cieľovej skupine

Počas výskumu bolo oslovených 208 respondentov, z toho 148 Slovákov¹⁶⁷ a pre doplnenie obrazu multikultúrneho života v okrese Kovačica aj 60 príslušníkov iných národností¹⁶⁸. Z celkového počtu oslovených bolo 111 žien a 97 mužov. Zo všetkých opýtaných malo 147 respondentov trvalé bydlisko v Kovačici, 30 v Padine a ostatní poväčšine v ďalších okolitých obciach patriacich do okresu.

Základná štruktúra respondentov je uvedená v nasledujúcich tabuľkách (Tab. 6 a Tab. 7).

Tabuľka 6: Veková štruktúra respondentov

Vek	20-29	30-39	40-49	50-59	60 a viac
počet	57	39	40	47	25

Tabuľka 7: Štruktúra respondentov podľa vzdelania

vzdelanie	základné a bez vzdelania	stredoškolské bez maturity	stredoškolské s maturitou	vysokoškolské
Počet	52	52	64	40

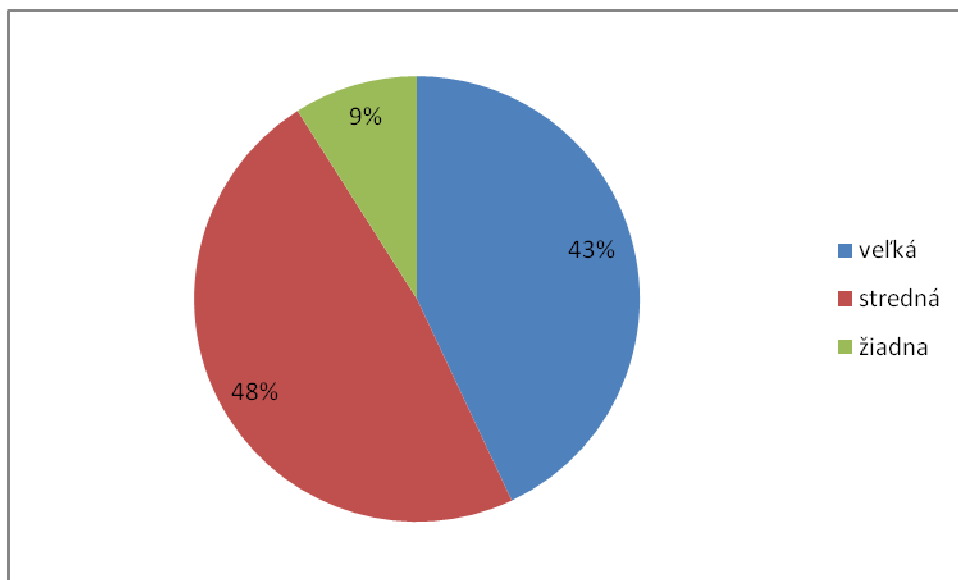
¹⁶⁶ Funguje tu Dom kultúry Michala Babinku (v rámci toho hudobno-folklórna časť, divadelná a literárna časť, knižnica), Galéria inšitného umenia, Ženský spolok, Slovenský kultúrno-umelecký spolok Studnička a Etnodom (dom dolnozemskej slovenskej rodiny z 19. storočia).

¹⁶⁷ Pojem Slovákov tu používam pre respondentov s materinským jazykom slovenským, hoci z týchto 4 sa hlásili k srbskej národnosti a 1 k juhoslovanskej.

¹⁶⁸ 39 srbskej, 5 rumunskej, 4 juhoslovanskej, 3 maďarskej, 2 rómskej, 1 slovinskej, 1 albánskej, 1 českej, 1 francúzskej, 1 macedónskej, 1 slavonskej a 1 nejasnej národnosti

9.3.2 Vnímanie národnej identity

Z celkového počtu opýtaných sa 71 % radilo k príslušníkom slovenskej národnosti. Na otázku: *Akú dôležitosť dávate vo svojom živote slovenskej národnosti?* len 9 % opýtaných odpovedalo žiadnu. Pre 43 % opýtaných má slovenská národnosť veľmi dôležité miesto v živote a pre 48 % stredne dôležité (Obr. 9).

Obrázok 9: Dôležitosť slovenskej národnosti

Všeobecne sa dá povedať, že u vojvodinských Slovákov je vedomie národnej identity na vysokom stupni. Národná identita znamená historickú, jazykovú a kultúrnu identitu, t. j. totožnosť, ktorá nie je vrodená, ale postupne sa vytvára a počas života jednotlivca sa formuje (Mészáros-Lamplová, 2001). Preto môžeme hovoriť o faktoroch pôsobiacich na vytvorenie národnej identity¹⁶⁹. V našom prípade sa ako jeden z najvýznamnejších faktorov ukazuje až donedávna pretrvávajúca tradícia uzatvárania národnostne nezmiešaných manželstiev¹⁷⁰.

¹⁶⁹ Podľa Mészáros-Lamplová (2001) sú to nasledujúce skutočnosti: pôvod a národná identita rodičov, materinský jazyk, vyučovací jazyk školy, ktorú jednotlivec navštevoval, bydlisko, kultúrne prostredie (v ktorom sa jednotlivec socializoval), stupeň dosiahnutého vzdelania, národná identita manželského partnera, uskutočniteľnosť osobných ambícií, spoločenský status, osobné a kolektívne skúsenosti späť s príslušnosťou k danej národnosti, predstavy o perspektívach danej národnosti, atď.

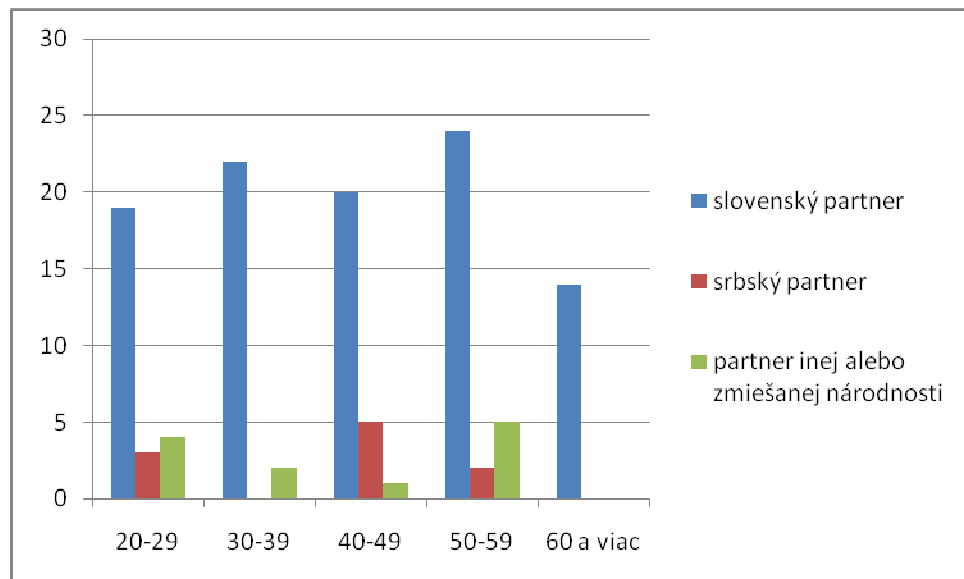
¹⁷⁰ „Nestávalo sa napríklad, aby sa Slovák oženil s príslušníčkou iného národa, alebo len výnimočne (a v starších časoch neoženili sa ani so Slovenkami z druhej dediny). Mocne v nich bol vyvinutý inštinkt vyhýbať sa splývaniu s inými národmi, čo sa prejavilo aj v úzkostlivom pridržiavaní sa vlastného kroja, dlho kričavo odlišného od spôsobu obliekania sa u ostatných národov a u žien tento stav trvá podnes, i keď začínajú sa mu robiť ústupky.“ (Mráz, 2004)

Manželské zväzky sa uzatvárali v rámci slovenského evanjelického spoločenstva¹⁷¹ a takto si Slováci vytvorili národnostne aj nábožensky uzavretú spoločnosť. V súvislosti s celospoločenskými zmenami začal prebiehať dlhodobý proces a zmiešané manželstvá začali byť frekventovanejšie. Nedá sa však určiť presné časové obdobie, kedy k tomu došlo. K otváraniu slovenskej spoločnosti určite prispel proces zmeny zamestnania v druhej polovici 20. storočia, keď čoraz viac Slovákov prechádzalo z poľnohospodárskej do priemyselnej a obchodnej oblasti, kde bolo viac možností prichádzať do blízkeho kontaktu s inými národnosťami. Z vyššie uvedených skutočností vyplýva otázka voľby národnostnej a náboženskej príslušnosti detí v zmiešaných rodinách. Národnosť dieťa získava po otcovi a materinský jazyk, aj pokiaľ je matka inej národnosti než slovenskej, býva slovenský po otcovi¹⁷². Ukazuje sa tak silné patriarchálne usporiadanie života vojvodinských Slovákov, kde má hlavné slovo muž¹⁷³. Deti pochádzajúce zo zmiešaných manželstiev sú na jednej strane dobre informované o kultúrnych a etnických charakteristikách obidvoch rodičov, na strane druhej sa tieto deti často nevedia zaradiť a nevytvorí sa u nich národná identita. Títo ľudia potom v dospelosti majú tendencie emigrovať do zahraničia (Kovačević, 2009). Napriek skutočnosti otvárania sa príslušníkov slovenskej menšiny inonárodnému obyvateľstvu, v našom výskume sa ukázala stále pretrvávajúca tradícia nezmiešaných manželstiev (Obr. 10). Tento stav sa zachoval dokonca v národnostne pestrej Kovačici, kde sú obyvatelia v každodennom styku s inými národnosťami, hlavne srbskou.

¹⁷¹ Auerhan (1930) upozorňuje na zaujímavú skutočnosť z vtedajšej doby: „U evanjelikov bolo nepísaným pravidlom uzatvárať nezmiešané sobáše, u katolíkov boli sobáše častejšie zmiešané. Vo všeobecnosti si príslušníci iných národov viac berú Slovenky ako naopak, lebo Slovenky sú známe svojou hospodárnosťou“.

¹⁷² Ale v prípade, že je matka Slovenka a muž napr. Bulhar, materinský jazyk dieťaťa je srbčina.

¹⁷³ Sirácky (2002) Slovákov vo Vojvodine opisuje ako „patriarchálne, nie tak dávno takmer výlučne roľnícke a značne konzervatívne obyvateľstvo“.

Obrázok 10: Národnosť partnera respondentov v jednotlivých vekových kategóriách

Pri skúmaní skutočnosti, či sa výber národnosti partnera líši medzi vekovými kategóriami, sa nepotvrdili autorkine predpoklady. Očakávali sme výsledky podobné tým z výskumu slovenskej menšiny v Rumunsku (Daniel, 2009), teda že počet zmiešaných manželstiev bude u starších vekových kategórií nižší. Naše výsledky to nepotvrdili. Mohlo to však byť spôsobené aj malou vzorkou respondentov (napr. nad 60 rokov ich bolo v manželstve len 14).

Napriek tomu, že sa Slováci vo Vojvodine určitým spôsobom odizolovali od iných národov, nevypestovala sa averzia a nenávisť voči druhým. Táto oblasť bola dlho vzorom národnej znášanlivosti (Mráz, 2004). Aj preto sme pri výskume zisťovali, ako sa líši dôvera k príslušníkom rôznych národností. Hoci medzi respondentmi prevládajú čisto slovenské manželstvá, neznamená to implicitne, že by mali opýtaní väčšiu dôveru k príslušníkom rovnakej národnosti¹⁷⁴ – až 79 % má rovnakú dôveru k ľuďom bez ohľadu na ich národnosť¹⁷⁵. Zaujímavé je však zistenie, že aj u mladej generácie (veková kategória 20–29 rokov) až 26 % opýtaných má väčšiu dôveru k Slovákom. Pri otázke prijatia príslušníka inej národnosti do rodiny by 11 respondentom zo slovenskej menšiny (7 %) aspoň trochu vadilo akceptovať aj „Neslováka“¹⁷⁶. Ako dôvody uvádzali hlavne jazykovú bariéru a rozdielne náboženstvo¹⁷⁷. Z príslušníkov ostatných národností to považuje za problém 7 respondentov (12 %), vadilo by im prijať hlavne

¹⁷⁴ Častá poznámka od respondentov bola: „Nehodnotím ľudí podľa národnosti, ale podľa toho, či je človek dobrý či zlý.“

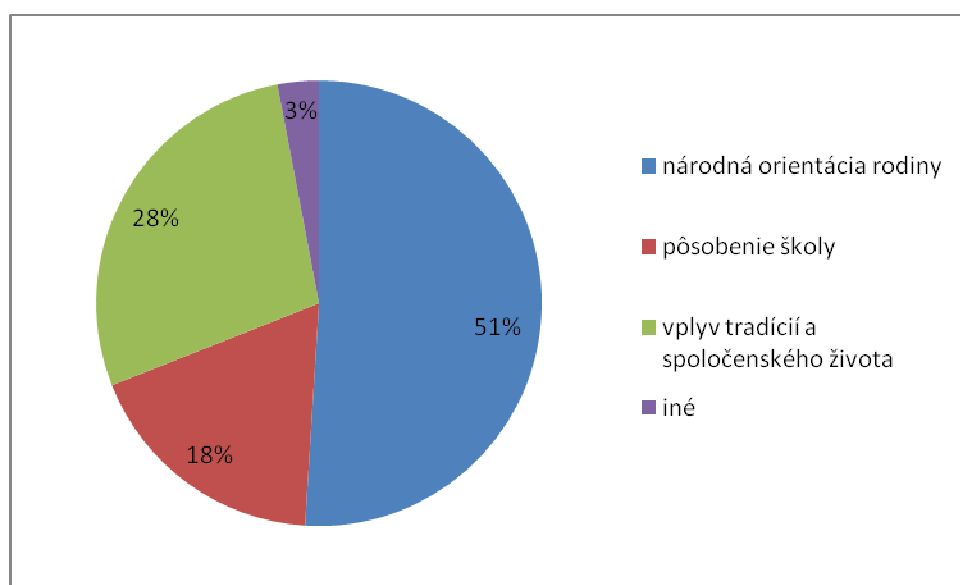
¹⁷⁵ medzi príslušníkmi ostatných národností okrem slovenskej to bolo 85 %

¹⁷⁶ bez ohľadu na to akej národnosti by bol, dôležité je, že by nebol Slovák

¹⁷⁷ objavili sa aj odpovede: „som navyknutá na našich“, „nemajú nás radi“

Albáncov a Rómov. Medzi dôvodmi sa objavili celkové nesympatie a tiež nacionalizmus.

Pri zisťovaní faktorov pôsobiacich na formovanie slovenskej národnej príslušnosti resp. národného vedomia (Obr. 11), si kombináciu možností (národná orientácia rodiny, pôsobenie školy, vplyv tradícií a spoločenského života) vybralo 29 % respondentov. Ako najsilnejší faktor sa ukázala byť národná orientácia rodiny (51 %). Medzi ďalšími faktormi respondenti uvádzali najmä vplyv cirkvi¹⁷⁸.

Obrázok 11: Faktory pôsobiace na formovanie vedomia národnej príslušnosti

Zo zistených skutočností môžeme usudzovať, že národné vedomie a z neho vyplývajúci pocit spolupatričnosti sú významnými faktormi pri vytváraní sociálnych väzieb¹⁷⁹. Na základe autorkiných pozorovaní sú vazby v slovenskej komunite veľmi silné a sú nadvazované často na základe príslušnosti k slovenskej národnosti. Pocit spolupatričnosti k Slovákom sa vytvára hneď od narodenia a najdôležitejším činiteľom, ktorý k tomu prispieva, je rodina a tradície, ktoré sa v rodine udržiavajú. V slovenskej komunite v Kovačici a Padine nie je ojedinelý jav, keď dieťa už v nízkom veku dostane

¹⁷⁸ Táto otázka robila respondentom najväčší problém a bola pre nich najmenej zrozumiteľná. Nepatrné množstvo respondentov vôbec nedokázalo na otázku povedať, alebo uvádzali odpovede ako „proste som“, „mám taký pocit“, „vedomie vychádza zo mňa samého“, „nemám žiadne vedomie“ a pod.

¹⁷⁹ Pre kvalitu a intenzitu vzťahov v národnostne zmiešanom území, aj pre priebeh etnickej asimilácie, sú podľa Čukana (2010) univerzálne tri kategórie determinujúcich faktorov. V prvej kategórii sú zaradené historické skúsenosti, spoločná kultúra a kolektívna pamäť, početnosť príslušníkov na etnickej hranici a z nich sa odvíjajúce psychické uspošobenie etnického spoločenstva (etnické stereotypy, ale napríklad aj vzťah človeka k vlastnej etnicite). Do druhej kategórie patrí reálna politika štátu voči minoritám, starostlivosť štátu o vlastné minority v inoetnickom obkľúčení a konkrétna makropolitická situácia. Rola osobností sa radí do tretej kategórie.

detský slovenský kroj a rodičia prežívajú pocity hrdosti a v deťoch tak pestujú od malička pocit spolupatričnosti k Slovákom. Z toho vyplýva aj fakt, že mládež sa často angažuje vo folklórnych tanečných a speváckych súboroch, kde okrem prezentácie svojej slovenskosti získajú aj možnosť vycestovať na Slovensko¹⁸⁰, čo je pre mnohých životným snom. Pocit hrdosti na slovenskú národnosť je podľa pozorovania u vojvodinských Slovákov viac očividný a častejší, než u Slovákov na Slovensku¹⁸¹, čo môže vyplývať z etnickej aj náboženskej izolácie od ostatného obyvateľstva a tiež pôsobenia vyššie spomenutých faktorov. Pocit konfesionalnej výlučnosti nezriedka pomáha buď dlhšie udržať národné vedomie alebo aspoň spomaľovať proces asimilácie (Heroldová, 1964). Celý proces od vzniku etnického ostrova až k asimilácii popisuje Švehlák (1971) : „*Od momentu, ako vznikne etnický ostrov v inonárodnom prostredí, v jeho špecifickom živote sa začína proces s charakteristickými štádiami biologickej, spoločenskej a kultúrnej aklimatizácie alebo adaptácie v cudzom prostredí, ktorý končí postupnou, no napokon absolútnou asimiláciou - pohltením ostrova inonárodným väčšinovým morom*“.

9.3.3 Slovenský jazyk a komunikácia

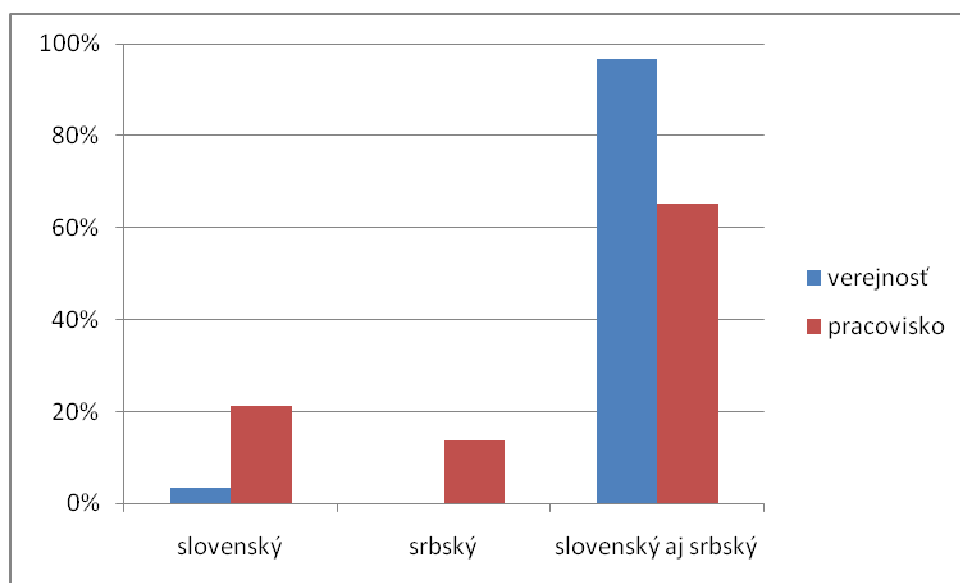
Zistenia o postavení resp. dôležitosti slovenského jazyka v živote príslušníkov slovenskej menšiny sú podobné ako v prípade otázky slovenskej národnosti. Až pre 45 %, resp. 47 % má slovenský jazyk veľkú, resp. strednú dôležitosť. Ako prvý jazyk sa slovenčinu naučilo až 91 % respondentov, ostatní (13 respondentov) sa učili naraz po slovensky aj po srbsky. Z týchto 13 len 4 pochádzajú zo zmiešanej rodiny, takže môžeme usudzovať, že sa objavuje trend učiť deti naraz obidva jazyky, hoci stále ešte dominuje slovenský. Všetci príslušníci slovenskej menšiny sa slovenčinu naučili doma v rodine, ešte pred príchodom do školy.

Podľa výskumu takmer 100 % opýtaných ovláda slovenský aj srbský jazyk dobre slovom i písmom, takže sa dá hovoriť o úplnom biligvizme. Slovensko-srbský biligvizmus je u vojvodinských Slovákov všeobecným javom. Podľa Myjavcovej (1995) je to poväčšine tzv. pasívny biligvizmus, keď v komunikácii má prevahu slovenčina a srbčina funguje skôr ako pasívny dorozumievací prostriedok (pri sledovaní

¹⁸⁰ styky medzi slovenskými vojvodinskými obcami a obcami na Slovensku sú časté, hlavne v oblasti folklóru

¹⁸¹ „*Svoju slovenskosť inak prežívajú ľudia, ktorí sa narodili na etnickom území nášho národa a inak tí, čo inde vo svete. Človek, ktorý pochádza zo slovenského prostredia, jeho národná príslušnosť je prirodzená, kým národná príslušnosť tých z menšinových prostredí napospol exaltovaná, hoci často vyústi v nihilizujúce citové a myšlienkové polohy.*“ (Mráz, 2004)

rozhlasu, televízie, čítaní novín a pri styku s „Neslovákom“). Všetci príslušníci slovenskej menšiny používajú slovenský jazyk ako pri rozhovore s rodičmi¹⁸², tak aj s deťmi¹⁸³. V práci používa 65 % slovenský aj srbský jazyk, 21 % používa len slovenský jazyk, na verejnosti takmer všetci (97 %) používajú oba jazyky (Obr. 12). Z uvedeného sa dá usudzovať, že slovenský jazyk si dodnes zachoval významné postavenie v živote vojvodinských Slovákov a predstavuje najvýznamnejší sebeidentifikačný znak ich národnej príslušnosti. Skutočnosť, že slovenský jazyk je stále hlavným komunikačným prostriedkom medzi Slovákami je v slovenských minoritných komunitách už ojedinelý, vyskytuje sa už len u rumunských Slovákov (Daniel, 2009).

Obrázok 12: Používanie slovenského a srbského jazyka na verejnosti a na pracovisku.

Zaujímavé sú zistenia ohľadom znalosti slovenského jazyka u príslušníkov iných národností. Až 61 % opýtaných ovláda slovenský jazyk aspoň čiastočne slovom, z toho takmer 20 % uviedlo, že ich znalosti sú dobré v hovorenom aj písanom jazyku. Pritom z respondentov so znalosťou slovenského jazyka až 63 % nemá ani rodiča ani partnera slovenskej národnosti. Myjavcová (1995) popisuje podobný stav aj v Báčskom Petrovci. Neslovenskí obyvatelia, pokiaľ žijú v susedstve so Slovákami, pri domácom kontakte používajú svoj materinský jazyk, ale v styku so slovenským okolím často dochádza k získavaniu kompetencie komunikovať aj v slovenčine. Najmä deti z neslovenských rodín sa skoro stávajú bilingvistami – slovenčinu si osvoja ako jazyk svojich vrstovníkov.

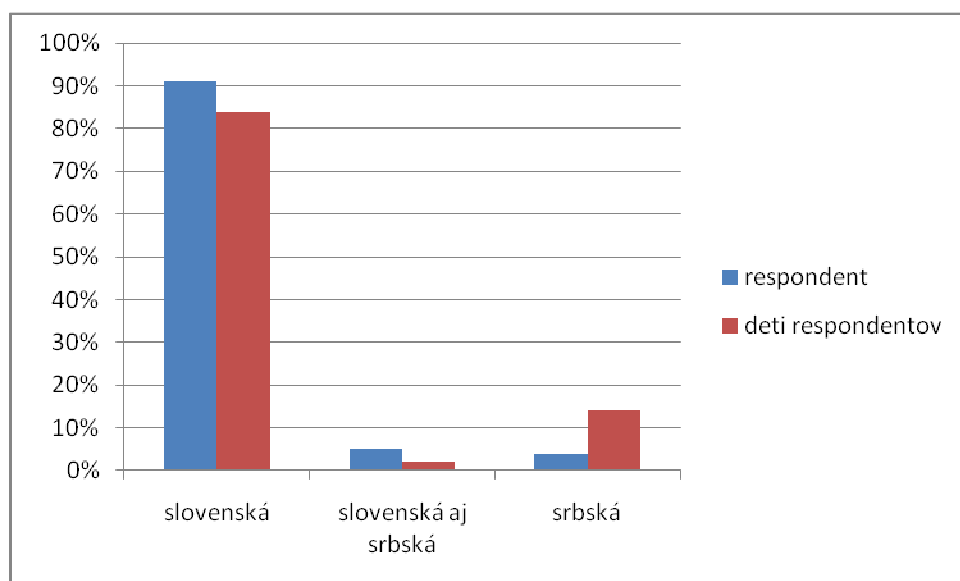
¹⁸²

pokiaľ je jeden s rodičov inej národnosti, tak s ním hovoria srbsky

¹⁸³

pokiaľ je partner inej národnosti, tak s deťmi hovoria oboma jazykmi

Pri rozvoji slovenského jazyka, hlavne v jeho spisovnej forme, má najvýznamnejšiu úlohu škola. Porovnávali sme, či existujú rozdiely vo voľbe základnej školy u respondentov a ich detí. (Obr. 13).

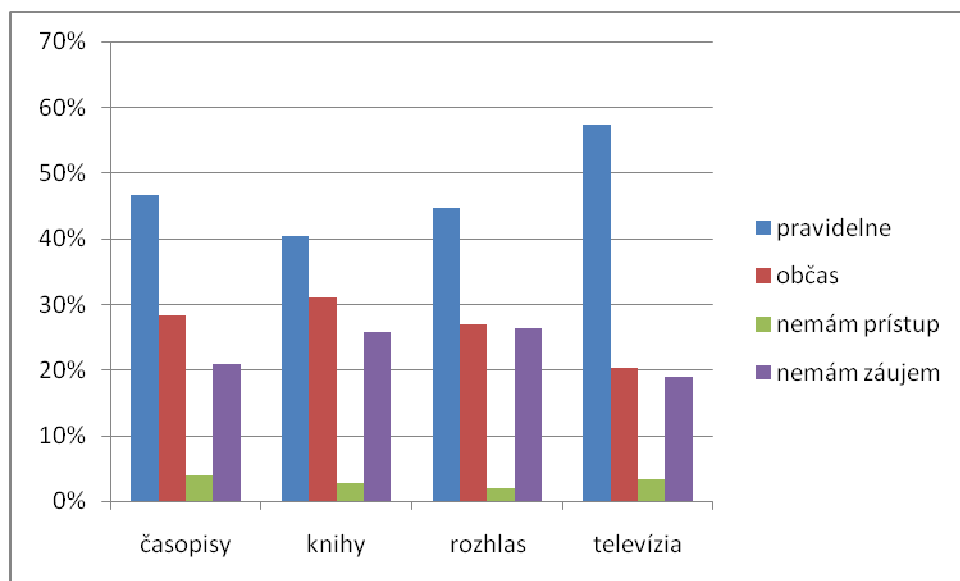
Obrázok 13: Základná škola, ktorú navštevovali respondenti a deti respondentov.

Až 91 % opýtaných absolvovalo celú základnú školu v slovenčine, ďalších 5 % navštevovalo slovenskú základnú školu aspoň 4 roky. Zvyšné 4 % (v absolútnych číslach 6 respondentov) chodili do srbskej školy. Všetci respondenti, ktorí navštevovali srbskú školu, majú aspoň jedného rodiča srbskej národnosti, teda boli deťmi zo zmiešaného manželstva. Na to, akú základnú školu absolvujú deti respondentov, podľa výsledkov výskumu nemá až taký vplyv fakt, či respondenti žijú v zmiešanom manželstve. Všeobecne v súčasnosti rastie tendencia zapisovať deti do srbskej školy (14 %) bez ohľadu na národnosť rodičov. Napriek tomu stále väčšina detí chodí do slovenskej základnej školy (84 %). Je pozoruhodné, že rodičia detí navštevujúcich srbskú základnú školu, boli vo všetkých prípadoch príslušníci slovenskej národnosti. Rodičia to často odôvodňujú tým, že pre deti po absolvovaní srbskej školy bude jednoduchšie štúdium na stredných školách, že sa ľahšie zamestnajú, že slovenskí učitelia nie sú dostatočne kvalifikovaní, že deti majú viac vyučovacích hodín do týždňa ako srbské deti¹⁸⁴. Podľa rodičov deťom veľmi sťažuje situáciu aj to, že vo vyšších ročníkoch sa vyučuje v srbčine (Týrová, 2005).

Významný vplyv na rozvoj slovenského jazyka majú slovenské knihy, časopisy a médiá a záujem o tieto prostriedky bol preto zisťovaný v terénnom výskume. Viac než tri

¹⁸⁴ okrem materinského jazyka slovenčiny je povinná aj srbčina

štvrtiny opýtaných prichádza aspoň občas do kontaktu s týmito prostriedkami komunikácie (Obr. 14). Pravidelne číta slovenské časopisy a knihy viac než 40 % respondentov. Jednoznačne najobľúbenejším médiom je televízia, ktorú pravidelne sleduje 57 % opýtaných. Okrem vojvodinskej televízie v slovenskom jazyku tu je dobrý príjem analógového signálu všetkých televízií zo Slovenska (STV, Markíza, JOJ, TA3). Mimoriadnemu záujmu sa tu teší aj rozhlas v slovenskom jazyku, aspoň občas ho počúva 72 % respondentov.

Obrázok 14: Záujem o slovenské časopisy, knihy, rozhlas a televíziu.

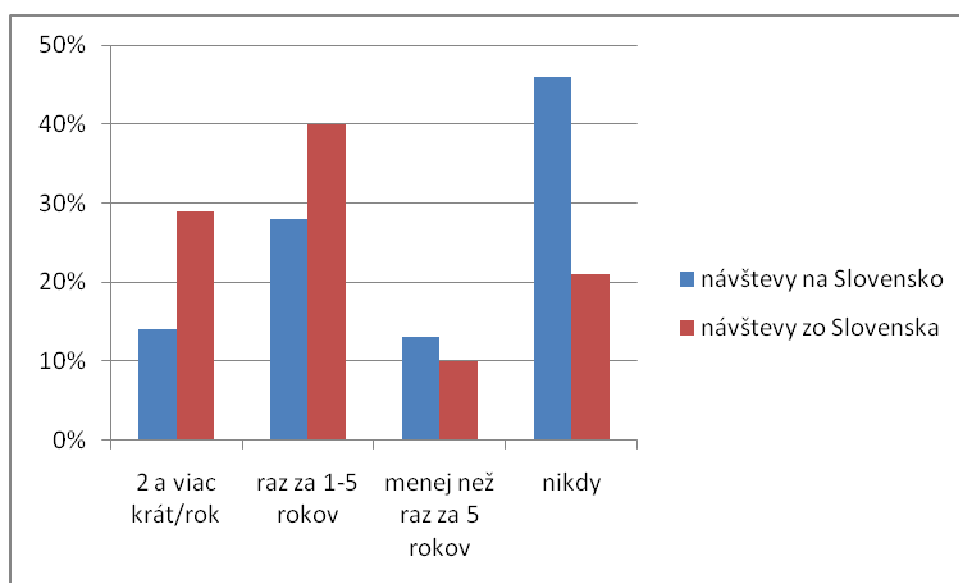
V poslednej dobe jazyková úroveň Slovákov vo Vojvodine zaznamenáva pokles, hoci v porovnaní s inými slovenskými menšinami nie veľmi výrazný a udržiava si stále relatívne dobrú úroveň (Tomanová-Makanová, 2009). Slovenský jazyk vo Vojvodine je archaický vo vzťahu k slovenskému jazyku na Slovensku a je ovplyvnený nárečím a srbcinou¹⁸⁵. Zachováva v mnohých ohľadoch stav v slovenskom jazyku, aký bol v čase odchodu predkov vojvodinských Slovákov to týchto oblastí. Stav slovenčiny je teda v určitej miere zakonzervovaný, pretože vývin menšinového jazyka v inojazykovom prostredí nemôže byť taký jasný a dynamický ako vývin materinského jazyka prostredia (Marićová, 2009).

Znalosti iných jazykov používaných vo Vojvodine neboli u respondentov rozsiahle. Najpočetnejšou bol rusínsky jazyk, ovláda ho 5 opýtaných.

¹⁸⁵ Podľa Myjavcovej (1995) prevzaté srbské jazykové prvky sú väčšinou rôzne expresívne výrazy, pejoratívne názvy, slangové výrazy a slová súvisiace s vedecko-technickým pokrokom. Častý je aj jav poslovenčovania srbských slov. Napr. pri realizácii výskumu sme si počas rozhovorov všimli častého používania slova „dugong“, ktorého význam nám vojvodinskí Slováci neboli schopní objasniť.

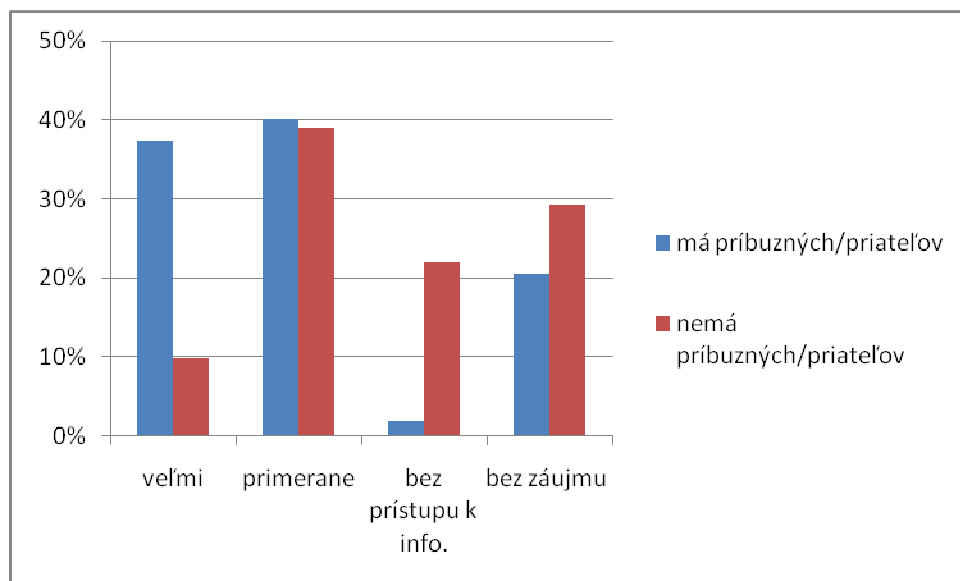
9.3.4 Súňaležitost' s pôvodnou vlast'ou na Slovensku

V terénnom výskume sa autorka zamerala aj na súčasný záujem vojvodinských Slovákov o Slovensko a styky s priateľmi a príbuznými na Slovensku. Až 72 % opýtaných má na Slovensku príbuzných alebo blízkych priateľov. Frekvencia návštev sa líši, častejšie navštevujú Slováci Vojvodinu než naopak (Obr. 15). Táto skutočnosť je podľa respondentov ovplyvnená hlavne nedostatkom finančných prostriedkov na cestovanie na Slovensko. Veľká časť starších respondentov uvádzala, že frekvencia návštev bola vyššia pred zavedením víz v roku 1992. Ďalej sa objavuje prirodzený sklon starších generácií k znižovaniu frekvencie návštev a obmedzovaniu na občasný telefonický alebo emailový kontakt. U všetkých respondentov je najpočetnejšia kategória návštevnosti „raz za 1–5 rokov“ – tak často navštevuje 28 % vojvodinských Slovákov svojich príbuzných či priateľov na Slovensku a 40 % vojvodinských Slovákov je navštevovaných príbuznými či priateľmi. Na druhej strane až 46 % vojvodinských Slovákov nikdy nenavštívilo svojich slovenských príbuzných/priateľov a naopak 21 % Slovákov nebolo nikdy navštvívených príbuznými alebo priateľmi zo Slovenska.

Obrázok 15: Frekvencia návštev medzi vojvodinskými Slovákami a ich príbuznými/priateľmi na Slovensku.

Líšil sa aj záujem o Slovensko medzi respondentmi, ktorí majú príbuzných/priateľov na Slovensku (svoj záujem hodnotilo ako aspoň primeraný 77 % opýtaných) a tými, ktorí ich nemajú (aspoň primeraný záujem malo len 49 % opýtaných) (Obr. 16).

Obrázok 16: Záujem o dianie na Slovensku v závislosti od toho, či respondent má alebo nemá príbuzných/priateľov na Slovensku.

Najväčší vplyv na záujem o dianie na Slovensku, okrem skutočnosti, či respondenti majú alebo nemajú blízkych na Slovensku, malo sprístupnenie vysielania slovenských televízií pre vojvodinských Slovákov. Tieto zaujali ako najmladšiu, tak aj najstaršiu generáciu.

10 Záver

Menšinová problematika v podmienkach etnického odlúčenia nestráca na aktuálnosti ani v ére globalizácie a ústupu tradičných etnokultúrnych hodnôt do úzadia. Vo Vojvodine žije 29 minorít, ktoré sa, vzhľadom na ich pôvod, tradície, kultúru, materinský jazyk, náboženstvo a demografické charakteristiky, zreteľne líšia. Dobré medzietnické vzťahy, etnická a náboženská tolerancia či rešpektovanie a ochrana menšinových práv, sú dôležité pre stabilitu, demografický a demokratický rozvoj Vojvodiny. Vojvodina je unikátnym priestorom a národnostná heterogenita tomuto regiónu zabezpečuje veľké kultúrne bohatstvo už aj z toho dôvodu, že sa početné menšiny na tomto priestore stáročia navzájom ovplyvňujú a tým i obohacujú.

Slovenská národnostná menšina je štvrtým najpočetnejším etnikom vo Vojvodine. Často je vnímaná ako stabilizujúci faktor menšinovej otázky jak vo Vojvodine, tak aj v samotnom Srbsku. Postavenie a zastúpenie slovenskej menšiny vo verejnom živote je vnímané ako primerané jej početnosti. Slovenská menšina je bezproblémová a lojálna k štátu a funguje ako stabilizačný a integračný element nielen v bilaterálnych vzťahoch. Aktivity a spôsob života slovenskej menšiny vo Vojvodine predstavujú pozitívny príklad, akú úlohu môže zohrávať menšina vo vzťahoch medzi dvomi krajinami na začiatku 21. storočia a tento model spolupráce by mohol byť preskúmaný a implemetovaný aj v širšom európskom kontexte.

Kompaktne osídlené územie, vlastné miestne a obecné zastupiteľstvá, tradícia činnosti kultúrnych spolkov, dobre rozvinuté menšinové školstvo, silné postavenie cirkvi a dobré podmienky používania slovenského jazyka zabezpečovali generačný prenos pôvodných kultúrnych hodnôt, obyčajov, zvykov, folklóru, ale aj ich špecifický rozvoj a obohacovanie v nových podmienkach. Počas 250 rokov sa tak sformovala najrozsiahlejšia slovenská komunita s vysokým stupňom originality mimo územia Slovenska.

Aj napriek vyššie uvedeným skutočnostiam, v poslednom období (medzi censami v roku 1991 a 2002) môžeme vo Vojvodine pozorovať relatívne veľký pokles počtu slovenského obyvateľstva - o 11,4 %. Okrem demografických charakteristík je to spôsobené otváraním sa slovenskej komunity voči iným národnostiam a meniacim sa životným štýlom. Nemalou mierou k tomu prispeli aj tragické vojnové udalosti súvisiace s rozpadom pôvodnej Juhoslávie a následne zlá ekonomická situácia, čo spôsobilo odchod ľudí z krajiny prevažne na Slovensko. Súčasná ekonomická kríza a

nedostatok pracovných príležitostí nielen vo vidieckych oblastiach, kde sú príslušníci slovenskej národnosti koncentrovaní, vedú k tomu, že mladá generácia hľadá lepšie podmienky v mestách s dominantným srbským obyvateľstvom (Nový Sad, Belehrad), čo prispieva k zrýchleniu procesu asimilácie.

Asimilácia s väčšinovou populáciou predstavuje hrozbu pre všetky etnické enklávy. Slováci sa však na území Vojvodiny neasimilovali s väčšinovým obyvateľstvom a do súčasnosti si zachovali národné vedomie, vedomie o svojom pôvode, histórii a uchovávajú si špecifiká v materiálnej a duchovnej kultúre, čím prispievajú k veľkej kultúrnej rôznorodosti Vojvodiny. Predstavujú most nielen medzi Slovákmi a Srbmi, ale i medzi náboženstvami, spoločenstvami a etnikami.

11 Summary

The Master thesis is focused on Slovak minority in Autonomous Province of Vojvodina, region of Serbia. It provides historical basis of Slovak settlements in Vojvodina, including description of consecutive colonization of three areas (Backa, Banat, Srijem) and population changes. Special accent is put on historical background, since it allows comprehension of the most important factors that influenced shaping of Slovak national awareness and had impact on its widespread preservation up to nowadays. Information on development of current legal status, organization of church life, Slovak minority education and cultural institutions are included.

According to the Census of population in 2002, there were 59 021 Slovaks in Serbia, out of which 96 % lived in Vojvodina (56 637 Slovaks). They count for 2,8 % of Vojvodina's population and present the fourth biggest minority in Vojvodina. Slovak language is the official one in 12 administrative districts. In district of Bácsky Petrovec, Slovaks form majority of population (66,4 %).

Case study, which focuses on current situation of Slovak minority in Vojvodina, was done in a multiethnic district of Kovačica. The main intention was to analyze degree of assimilation and outline perspectives of Slovak minority development in future. Apart from not favourable demographic features, economic migration to Slovakia is one of the most important problems. Case study also provides information about Slovaks attitude towards their national identity, Slovak language and their mother ethnicum in Slovakia.

Key words: Slovak minority, Vojvodina, Serbia, Kovačica, national identity

11 Súhrn

Diplomová práca sa zaoberá slovenskou menšinou v Autonómnej Pokrajine Vojvodina (súčasť Srbska). Poskytuje historický základ slovenského osídľovania Vojvodiny, vrátane popisu postupnej kolonizácie troch oblastí (Báčka, Banát, Srijem) a populačných zmien. Zvláštny dôraz je kladený na historické pozadie, vzhľadom na to, že umožňuje pochopenie najdôležitejších faktorov, ktoré mali vplyv na formovanie slovenského národného povedomia a na jeho široké zachovanie až do súčasnosti. Zahnuté sú tiež informácie o vývoji súčasného právneho postavenia, organizácii cirkevného života, slovenskom menšinovom školstve a kultúrnych inštitúciách.

Podľa posledného sčítania obyvateľstva z roku 2002 bolo v Srbsku 59 021 Slovákov, z ktorých 96 % žilo vo Vojvodine (56 637 Slovákov). Tvoria 2,8 % vojvodinskej populácie a prezentujú štvrtú najväčšiu minoritu vo Vojvodine. Slovenský jazyk je oficiálnym jazykom v 12 okresoch. V okrese Báčsky Petrovec Slováci tvoria väčšinu obyvateľstva (66,4 %).

Prípadová štúdia, zameraná na súčasnú situáciu slovenskej menšiny vo Vojvodine, bola vykonaná v multietnickom okrese Kovačica. Hlavným zámerom bolo analyzovať stupeň asimilácie a načrtnúť perspektívy rozvoja slovenskej menšiny do budúcnosti. Okrem nepriaznivých demografických faktorov, jedným z najvýznamnejších problémov predstavuje ekonomická migrácia na Slovensko. Prípadová štúdia tiež poskytuje informácie o postojoch Slovákov k národnej identite, k slovenskému jazyku a k ich materskému etniku na Slovensku.

Kľúčové slová: slovenská menšina, Vojvodina, Srbsko, Kovačica, národné povedomie

12 Literatúra

Auerhan, J.: Československá větev v Juhoslávii. Praha 1930, 404 s.

Babiak, M.: Dolnozemskí Slováci sú z takej látky, z akej sú sny. In: Dolnozemský Slovák, č.1, ročník XV, 2010.

Bagľaš, I.: Vzdelávanie a ľudské zdroje. Základné školy so slovenským vyučovacím jazykom v školskom roku 2009/2010, Štatistika Výboru pre vzdelávanie NRSNM. [online] Dostupné z <http://www.slovackizavod.org.rs/kultura-i-sirajavnost/obrazovanje-i-ljudski-resursi>

Bartoš, V. et al.: Slováci v Erdevíku 1860–1907–1997. Slovenský kultúrno-osvetový spolok, 2001, 458 s.

Bednárik, R.: Slováci v Juhoslávii. Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1966, 470 s.

Bielik, F. a kol.: Slováci vo svete 2. Martin, Matica slovenská 1980, 316 s.

Boldocký, R.: Hlas ľudu – výzvy a špecifiká. In: Dorčová, V.: Slovenské vojvodinské novinárstvo vo víre mediálnych dianí v Srbsku. Zborník príspevkov zo sympózia, Nový Sad – Báčsky Petrovec, 23.–24. 10. 2009. Slovenské vydavateľské centrum, Nový Sad, 2009, 209 s.

Boldocký S. et al: Petrovec 250, 1745–1995. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce 1995, 989 s.

Botík, J.: Ľudová kultúra dolnozemských Slovákov a ich etnický vývin. In: Slováci vo svete 2. Martin, Matica slovenská, 1980.

Botíková, M.: Poznámky k výskumu povedomia etnickej príslušnosti u krajaných detí. In: Slováci v zahraničí 14, Martin, 1988, s. 172-189.

B92: National minorities demand greater representation. 2011. [online] Dostupné z http://www.b92.net/eng/news/old_archive-article.php?yyyy=2004&mm=01&dd=17&nav_category=12&nav_id=26481

Cicka, J. et al: Kovačica 1802–2002: Zborník prác pri dvestoročnici mesta. Kovačica: Miestne spoločenstvo, 2002, 688 s.

Čajak, J.: Slováci v Báčke. In: Naše Slovensko I., 1908, s. 202-205.

Čaplovič, J.: O Slovensku a Slovákoch. Bratislava 1975, 250 s.

Čaplovič, J.: Dejiny slovenského evanj. a v. cirkevného zboru v Kovačici. Kovačica, 1928, 203 s.

Čapo, P. et al.: Stará Pazova 1770–1970. Zborník štúdií a článkov, Novy Sad: Obzor, 1970, 480 s.

Ćeman, J.: Úloha Televízie Vojvodiny v zachovaní slovenskej kultúry a identity. In: Dorčová, V.: Slovenské vojvodinské novinarstvo vo víre mediálnych diania v Srbsku. Zborník príspevkov zo sympózia, Nový Sad – Báčsky Petrovec, 23.–24. 10. 2009. Slovenské vydavateľské centrum, Nový Sad, 2009, 209 s.

Čukan, J.: K metodológii výskumu kultúrnych tradícií Slovákov v Boľovciach. In: Kontexty kultúry a turizmu. Katedra manažmentu kultúry a turizmu, FF UKF v Nitre, č. 2, 2010, s. 20-22. [online] Dostupné z http://www.kmkt.ff.ukf.sk/Dokumenty/Kontexty_2_2010.pdf

Daniel, J.: Slovenská menšina v Rumunsku. Diplomová práca, Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, 98 s.

Dorčová, V.: Pohľad na súčasné slovenské vojvodinské médiá. In: Dolnozemskej Slovák, č.1, ročník XV, 2010.

Dudok, D.: Nárečia Pivnice v Bácske. Martin: Matica slovenská, 1972, 290 s.

Đurđev, S.B.: Stanovništvo i domaćinstva Autonomne pokrajine Vojvodine početkom XXI veka, Republika Srbija, AP Vojvodina, Pokrajinski sekretarijat za demografiju, porodicu i društvenu brigu, Novi Sad 2007, 240 s.

Farkaš, J.: Dejiny Kovačice 1802–1946. Vydanie autora, Kovačica 1985, 133 s.

Fekete, S. et al.: Hložany 1756–1986, Hložany: Miestne spoločenstvo, 1986, 368 s.

Fekete, S. et al.: Hložany II. Hložany: Miestny odbor Matice slovenskej a Miestne spoločenstvo, 1998, 560 s.

Filová, B.: Stav ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii a otázky jej ďalšieho výskumu. In: Slovenský národopis, 7. Bratislava 1959, s. 139 -153

Gojković, N.: Minorities protection in Serbia. Seminar “Multiculturalism in Serbia on its Way to EU”, Belgrade. February 27 - 28, 2009. [online] Dostupné z http://www.kas.de/upload/auslandshomepages/serbien/Gojkovic_en.pdf

Gomboš, J.: Slováci v južnej časti Dolnej zeme (Od konca 17. do konca 18. storočia). Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Bekéšska Čaba, 2008, 153 s.

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia: National minorities in Serbia - In conflict with a state ethnic identity. Annual Report 2004. [online] Dostupné z www.osce.org/node/15018

Heroldová, I.: Etnografická problematika národnostných menšín. Český lid, 51, 1964, 366 s.

Horváth, J. et al.: Kronika, 6 zväzkov. Stará Pazova: MOMS, 1997-2002.

Hriešik, M.: Návraty do starej vlasti. In: Kovačica 1802–2002: Zborník prác pri dvestoročnici mesta. Kovačica: Miestne spoločenstvo, 2002, s. 93 – 96

Hučoková-Klinková, M. et al.: Aradáč 1789–2006 (Zachráňme od zabudnutia). Báčsky Petrovec: Kultúra, 2006, 235 s.

Human Rights Watch: Dangerous Indifference: Violence Against Minorities in Serbia. Vol. 17, No. 7, 2005. [online] Dostupné z <http://www.hrw.org/reports/2005/serbia1005/serbia1005.pdf>

Jančovič, J.: Z kolísky na Dolnú zem. Matica slovenská v Martine, 2004, 221 s.

Kmeť, J.: Jugoslovensko-slovačke slavističke veze. Novi Sad: Vojvodjanska akademija nauka i umetnosti 1987, 546 s.

Kmeť, J.: Od predkov k potomkom. Novi Sad: Vojvodjanska akademija nauka i umetnosti 1987, 232 s.

Kmeť, J.: Dolnozemske podoby slovenskej sebaúcty. Bratislava: Spolok Slovákov z Juhoslávie, 1994, 198 s.

Kotváš, O. et al.: Padina 1806–1996. Zborník prác, Padina: Miestny odbor Matice slovenskej, 1996, 228 s.

Kovačević, T: Ethnic Diversity and its importance for the Vojvodina Region. HERODOT Conference, 28-31 May 2009: Ayvalik, Balikesir, Turkey. [online] Dostupné z <http://www.herodot.net/conferences/Ayvalik/papers/culture-03.pdf>

Krivák, M: Slovenská sporiteľňa a jej predchodcovia. In: Petrovec 1745–1995. Báčsky Petrovec 1995, 989 s.

Kukučka, J.: Nadlak v procese slovenského osídľovania Dolnej zeme. Nadlak 2003, 147 s.

Kuzmík, J.: Slovenská kultúra na zahraničných univerzitách. In: Slováci v zahraničí 1. Matica slovenská v Martine, 1971, s. 202–213.

Kysel, M., Surová, S.: Analýza štatútu Vojvodiny a budúce postavenie slovenskej menšiny vo Vojvodine. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o. Bratislava 2006, 30 s. [online] Dostupné z <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/130>

Lajčák, M.: The Slovaks of Vojvodina: a traditional bridge for cooperation. Institute of International Politics and Economics. 2003. [online] Dostupné z <http://pdc.ceu.hu/archive/00001409/01/4.pdf>

Lemešáni, T.: V Srbsku už takmer tri storočia žije najväčšia komunita zahraničných Slovákov vo svete. 2008. [online] Dostupné z

<http://korzar.sme.sk/c/4414606/vo-srbsku-uz-takmer-tri-storocia-zije-najvacsia-komunita-zahranicnych-slovakov-vo-svete.html#ixzz1JVD0z8vq>

Marićová, A.: Nenáležité tvary v jazyku slovenských médií vo Vojvodine. In: Slovenské vojvodinské novinárstvo vo víre mediálnych diania v Srbsku. Zborník príspevkov zo sympózia, Nový Sad – Báčsky Petrovec, 23.–24. 10. 2009. Slovenské vydavateľské centrum, Nový Sad, 2009, 209 s.

Matúch, P. et al.: Lug. Dedinka v údolí. Stará Pazova: GKP SavPO 2008, 300 s.

Mészáros-Lamplová, Z.: Občan a jeho národná identita v zrkadle sociologických výskumov. In: Čorejová, J.: Identita národnostných menšín – príspevky medzinárodnej konferencie v Bratislave, Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky, 2001, s. 26-30

Miklovič, J.: Stará Pazova 1769–1794. Vydavateľstvo ESA, 2002, 143 s.

Minority Rights Group International: Serbia Overview, 2005. [online] Dostupné z <http://www.minorityrights.org/4028/serbia/serbia-overview.html>

Minority Rights Group International: State of the World's Minorities 2006 – Serbia and Montenegro, 2005. [online] Dostupné z <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abdd8d64.html>

Mráz, A.: Rozhovory o vojvodinských Slovákoch. Báčsky Petrovec: Kultúra, 2004, 218 s.

Myjavcová, M.: Petrovské jazykové mikroprostredie. In: Boldocký S. et al: Petrovec 250, 1745–1995. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce 1995, 990 s.

Myjavcová, M.: State o našej slovenčine. Báčsky Petrovec: Kultúra 2006, 243 s.

Petráš, J. et al.: Slováci v Aradáči. Aradáč: Miestny odbor Matice slovenskej Báčsky Petrovec: Kultúra, 1996, 128 s.

Petrov, A.: Kdy vznikly ruské osady na uherské Dolní zemi a vůbec za Karpaty? Český časopis historický 29, 1923. s. 3-4.

Popov, D.: Vojvodina. Enciklopedija Novog Sada, sveska 5, Novi Sad, 1996. 196 s.

Podhradský, J., Babiak, M.: K niektorým historickým aspektom repatriácie Slovákov z Juhoslávie. In: Saposová, Z., Šutaj, Š.: Povoynové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Universum 2010. s. 28-33.

Seč, Š.: Imigrácia Slovákov z Vojvodiny. Štúdie z okrúhleho stola, 2010. [online] Dostupné z <http://www.diaspora.sk/wp-content/uploads/Imigracia-Slovakov-z.pdf>

Sirácky, A.: História Národnej jednoty, Juhoslovanský nakladateľský spolok, Báčsky Petrovec, 1940. 175 s.

Sirácky, J.: Dlhé hľadanie domova. Matica slovenská v Martine, 2002. 423 s.

Sirácky, J. et al.: Slováci vo svete 1, Matica slovenská v Martine, 1981. 304 s.

Sirácky, J.: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Matica Slovenská v Martine, 1971, 297 s.

Sokolová, G., Hernová, Š., Šrajerová, O.: Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, 1997, 191 s.

Statistical office of the Republic of Serbia: Census 2002. [online] Dostupné z <http://webzrs.stat.gov.rs/axd/en/popis.htm>

Stupavský, S. et al.: Slováci v Šíde. Báčsky Petrovec: Matica slovenská v Srbsku, 2010, 409 s.

Svetlík, A.: Pulzovanie (nového) života. In: Dorčová, V.: Slovenské vojvodinské novinarstvo vo víre mediálnych dianí v Srbsku. Zborník príspevkov zo sympózia, Nový Sad – Báčsky Petrovec, 23. – 24. 10. 2009. Slovenské vydavateľské centrum, Nový Sad, 2009, 209 s.

Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I (Zvuková a gramatická stavba). Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1968, 36 s.

Šmigel', M., Kmet', M.: Výmeny obyvateľstva v strednej a východnej Európe v kontexte 2. svetovej vojny (na pozadí percepcie a názorov). In: Sáposová, Z., Šutaj, Š.: Povoynové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Universum 2010. s.50-66

Štefanko, O.: O Slovákoch v Rumunsku. Nadlak 2004, 95 s.

Štrbka, M.: Imigrácia Slovákov žijúcich v zahraničí v kontexte slovenských menšín a komunít v zahraničí. Štúdie z okruhu stola, 2010. [online] Dostupné z <http://www.diaspora.sk/wp-content/uploads/Imigracia-Slovakov-zijucich-1.pdf>

Štolc, J.: Slovenské jazykové ostrovy na Dolnej zemi ako predmet jazykovedného výskumu. In: Slováci v zahraničí 1, Martin 1971, s. 33-83.

Švehlák, S.: Súčasný slovenský národopis a tradičná kultúra menšín. In: Slováci v zahraničí 1, Martin 1971, s. 5-15.

Tomanová-Makanová, A.: Právo na etnickú rozdielnosť. In: Vojvodina. Evropski region i priključivanje Srbije/Srbije i Crne Gore Evropskoj Unii. Beograd: Hesperia, 2006, s. 95–103.

Tomanová-Makanová, A.: Bohatá história slovenských vojvodinských médií. In: Dorčová, V.: Slovenské vojvodinské novinárstvo vo víre mediálnych diania v Srbsku. Zborník príspevkov zo sympózia, Nový Sad – Báčsky Petrovec, 23.–24. 10. 2009. Slovenské vydavateľské centrum, Nový Sad, 2009, 209 s.

Týrová, Z.: Školský systém slovenskej menšiny vo Vojvodine. Na východ č. 2, 2005. [online] Dostupné z <http://www.navychod.cz/articles.php?id=6e903f40-dda3-102d-bc3e-00e0814daf34&replyTo=febedd90-f863-11df-9beb-00304832e85e>

Vaculík, J.: Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů. Brno : Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2002. 228 s.

Valentík, V.: Svet kovačického insitného umenia. Kultúra Báčsky Petrovec 2002. 62 s.

Valentík, V. et al.: Selenča 1758–2008. Združenie pre zachovanie kultúry, tradícií a umenia Selenča: Slovenské vydavateľské centrum, 2008, 178 s.

Periodiká:

Dolnozemský Slovák, ročníky 1910, 2009–2010

Hlas ľudu, ročníky 2006–2010

Národná jednota

13 Prílohy

13.1 Dotazník použitý pri výskume – slovenská verzia

Dotazník

Slovenská menšina v Srbsku

Vážený pán, vážená pani,
nasledujúce otázky boli vytvorené výhradne pre potreby diplomovej práce na tému Slovenská menšina v Srbsku, ktorú spracovávam na Katedre rozvojových štúdií Univerzity Palackého v Olomouci (Česká republika). Veľmi ďakujem za vašu spoluprácu.

1. Vek: ☐₁ 20–29 ☐₂ 30–39 ☐₃ 40–49 ☐₄ 50–59 ☐₅ 60 a viac

2. Pohlavie: ☐₁ muž ☐₂ žena

3. Vzdelanie: ☐₁ základné ☐₂ stredoškolské bez maturity
☐₃ stredoškolské s maturitou ☐₄ vysokoškolské ☐₅ bez
vzdelania

4. Národnosť:

.....

5. Materinský jazyk (jazyk, ktorým s vami hovorila v detstve matka):

.....

6. Uved'te:

	matky	otca
6.1 národnosť		
6.2 materinský jazyk		

7. Trvalé bydlisko:

.....

8. V tejto obci bývate: ☐₁ od narodenia ☐₂ nie, od roku:

9. Otec pochádza z rovnakej obce: ☐₁ áno ☐₂ nie, pochádza z:

10. Matka pochádza z rovnakej obce: ☐₁ áno ☐₂ nie, pochádza z:

11. Počet detí vo vašej rodine:

11.1 Počet vlastných detí:

11.2 Počet súrodencov:

12. Ako ovládáte tieto jazyky?

	slovenský	srbský	maďarský	rumunský
12.1 dobre slovom i písmom	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.2 dobre slovom, čiastočne písmom	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.3 dobre slovom	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.4 čiastočne slovom i písmom	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.5 čiastočne slovom	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

12.6 neovládam vôbec	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
----------------------	---------------------------------------	---------------------------------------	---------------------------------------	---------------------------------------

13. Ovládate ešte nejaký ďalší jazyk používaný vo Vojvodine (napr. rusínština, ukrajinština, rómština, chorvátština,...)? Uveďte:

14. Akej národnosti je váš partner / vaša partnerka?

15. Máte k človeku, ktorý je rovnakej národnosti ako vy väčšiu dôveru než k iným?

☐₁ áno ☐₂ nie

16. Vedomie vašej národnej príslušnosti hlavne formovalo:

☐₁ národná orientácia rodiny

☐₂ pôsobenie školy

☐₃ vplyv tradícií a spoločenského života

☐₄ iné (uveďte):

17. Vadilo by vám, keby ste mali prijať do rodiny príslušníka národnosti:

	slovenskej	srbskej	maďarskej	rumunskej	inej:
17.1 nevadilo	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
17.2 skôr nie	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
17.3 skôr vadilo	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
17.4 vadilo	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

18. V prípade, že by vám vadilo prijatie príslušníka inej národnostnej menšiny do rodiny, aké máte dôvody?

☐₁ rozdielne náboženstvo

☐₂ problémy s výchovou detí

☐₃ jazyková bariéra

☐₄ iné (uveďte):

Otázky len pre príslušníkov slovenskej menšiny:

19. Kde ste sa naučili slovensky?

☐₁ v rodine

☐₂ v škole

☐₃ inde (uveďte):

20. Ktorý jazyk ste sa naučili skôr:

☐₁ slovenský

☐₂ srbský

☐₃ naraz slovenský aj srbský

☐₄ iný (uveďte):

21. Aký jazyk používate bežne pri rozhovore:

	slovenský	srbský	slovenský aj srbský	iný (uveďte)
16.1 s rodičmi	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

16.2 s partnermi	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
16.3 s deťmi	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
16.4 na pracovisku	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
16.5 na verejnosti	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

22. Do akej základnej školy

	slovenskej	srbskej	inej (uved'te)
17.1 ste chodil/a?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
17.2 chodia/chodili vaše deti?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

23. Akú dôležitosť dávate vo svojom živote

	veľkú	strednú	žiadnu
18.1 slovenskému jazyku	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
18.2 slovenskej národnosti	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

24. Zaujímate sa o súčasné dianie v Slovenskej republike?

- ☐₁ áno, veľmi
☐₂ primerane
☐₃ chcel/a by som, ale nemám prístup k informáciám
☐₄ vôbec nie

25. Dopln'te:

	pravidelne	občas	nemám prístup	nie, nemám záujem
20.1 Čítate slovenské noviny a časopisy?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
20.2 Čítate slovenské knihy?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
20.3 Počúvate slovenský rozhlas?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
20.4 Sledujete slovenskú televíziu?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

26. Máte na Slovensku príbuzných alebo blízkych priateľov? ☐₁ áno ☐ nie

- 26.1 Ak áno - ako často ich navštevujete?
 - ako často navštevujú oni vás?

13.2 Dotazník použitý pri výskume – srbská verzia

Upitnik

Slovačka manjina u Srbiji

Poštovani,

Sledeća pitanja su bila formulisana isključivo za potrebe magistarskog rada na temu Slovačka manjina u Srbiji, koju obrađujem na Katedri razvojnih studija Univerziteta Palackog u Olomoucu (Češka Republika). Unapred Vam se zahvaljujem na razumevanju i saradnji.

1. Starost: ☐₁ 20–29 ☐₂ 30–39 ☐₃ 40–49 ☐₄ 50–59 ☐₅ 60 i više

2. Pol: ☐₁ muškarac ☐₂ žena

3. Obrazovanje: ☐₁ osnovna škola ☐₂ trogodišnja srednja škola
☐₃ četvorogodišnja srednja škola/gimnazija ☐₄ fakultet
☐₅ neobrazovan

4. Nacionalnost:

.....

5. Maternji jezik (jezik, kojim ste u detinjstvu pričali sa svojom majkom):

.....

6. Uvedite:

	majke	oca
6.1 nacionalnost		
6.2 maternji jezik		

7. Trajno prebivalište:

.....

8. U ovom mestu živite: ☐₁ od rođenja ☐₂ ne, od godine:

.....

9. Otac potiče iz istog mesta: ☐₁ da ☐₂ ne, potiče iz:

10. Majka potiče iz istog mesta: ☐₁ da ☐₂ ne, potiče iz:

11. Broj dece u Vašoj porodici:

11.1 Broj vaše dece:

11.2 Broj vaše braće i sestara:

12. Kako biste ocenili svoje poznavanje sledećih jezika?

	slovački	srpski	mađarski	rumunski
12.1 dobro i govorni i pisani	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.2 dobro govorni, delimično pisani	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.3 dobro govorni	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.4 delimično govorni i pisani	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.5 delimično govorni	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
12.6 uopšte ne	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

13. Da li govorite još neki jezik koji se koristi u Vojvodini (npr. rusinski, ukrajinski, romski, hrvatski,...)? Uvedite:

.....

14. Kakve narodnosti/nacionalne pripadnosti je vaš partner/ vaša partnerka?

.....

15. Da li u čoveka koji je iste nacionalne pripadnosti kao vi imate veće poverenje nego u ostale?

☐₁ da ☐₂ ne

16. Svest o vašoj nacionalnoj pripadnosti je pre svega formirana na osnovu:

☐₁ narodne orijentacije porodice

☐₂ uticaja škole

☐₃ uticaja tradicije i društvenog života

☐₄ ostalo (uvedite):

17. Da li bi vam smetalo, ako bi kao deo porodice trebalo da prihvatite osobu narodnosti:

	slovačke	srpske	mađarske	rumunske	druge:
17.1 ne bi mi smetalo	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
17.2 uglavnom ne bi	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
17.3 uglavnom bi	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
17.4 smetalo bi mi	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

18. U slučaju da bi vam smetalo da kao deo porodice prihvatite osobu različite narodne manjine, kakvi su vaši razlozi?

☐₁ različita vera

☐₂ problemi koji se tiču vaspitavanja dece

☐₃ jezička barijera

☐₄ drugo (uvedite):

13.3 Fotografické prílohy

Pohľad na Kovačicu z veže kostola

Hlavná križovatka v Kovačici

Výroba rezancov v Ženskom spolku

Autorka pri rozhovore s maliarkou Máriou Ďurišovou

Obecná knižnica v Kovačici

Ukážka kovačického naivného maliarstva: Bielenie kobercov